

Szenczi László

A népi demokrácia közoktatási rendszerének
kialakítása Tolna megyében
1945 - 1948

BÖLCSESZDOKTORI DISSZERTÁCIÓ

1983

Tartalom

1. Tolna megye gazdasági és társadalmi helyzete a felszabadulás előtt
2. Tolna megye kulturális helyzete a felszabadulás előtt
3. Az iskolai oktatás megindulása a felszabadulás után
 - 3.1. A háborús károkról
 - 3.2. Az iskolarendszer demokratizálásának programja
 - 3.3. Az iskolai oktatás megindulása
4. Az általános iskolák létrehozása
 - 4.1. Az általános iskolák szervezéséről szóló rendelet
 - 4.2. Az általános iskolák szervezésének megindulása
 - 4.3. A volt uradalmi iskolák ügyeinek rendezése
 - 4.4. Tanyai vándoriskolák szervezése
 - 4.5. A testi és szellemi fogyatékos tankötelesek oktatása
 - 4.6. A gimnáziumok átszervezése
 - 4.7. A polgári iskolák fokozatos átszervezése általános iskolákká
 - 4.8. Az általános iskolák szervezésével kapcsolatos megyei helyzetkép bemutatása 1947-48-ban

5. Az általános iskola tartalmi kérdései
 - 5.1. Az általános iskolai tantervek
 - 5.2. A tankönyvkérdés
 - 5.3. Az iskolai oktatás szellemének gyökeres megváltoztatásáért folyó harc
6. A pártok, a nemzeti bizottságok és a szülői munkaközösségek segítségnyújtása, harc az iskolák államosításáért
 - 6.1. A pártszervek, a nemzeti bizottságok az iskoláért
 - 6.2. Az iskola és a szülői ház együttműködése
 - 6.3. A reakció a politikai fejlődés fékezője
 - 6.4. Harc az iskolák államosításáért
7. Tanonciskolák
8. Szakoktatás
 - 8.1. Mezőgazdasági szakoktatás
 - 8.2. Kereskedelmi szakoktatás
9. Gimnáziumok
10. Dolgozók iskoláinak szervezése
11. Népi kollégiumok, internátusok, szociális jut-
tatások
 - 11.1. A népi tehetségek felkarolása megyénk-
ben a felszabadulás előtt
 - 11.2. Népi kollégiumok, internátusok szervezése
 - 11.3. Általános iskolai napköziotthonok

- 11.4. Középiskolai szociális juttatások
- 12. A tanulóifjúság viszonya a népi demokráciához
- 13. A pedagógusok részvétele a demokratikus közoktatási rendszer kibontakoztatásában.
A Pedagógus Szakszervezet.
 - 13.1. A pedagógusok igazolása
 - 13.2. A pedagógusok arculata
 - 13.3. A nevelők világnézeti átképzése
 - 13.4. Szaktanitói tanfolyamok
 - 13.5. Pedagógus Szakszervezet
- 14. Összefoglaló értékelés
- 15. Függelék
 - 15.1. Táblázatok
 - 15.2. A felhasznált irodalom
 - 15.3. Jegyzetek
 - 15.4. Rövidítések

1.

Tolna megye gazdasági és társadalmi hely-
zete a felszabadulás előtt

Tolna megye a felszabadulás előtt gazdaságilag közepesen fejlett, a feudálkapitalista gazdasági struktúra jegyeit is magán viselő, elsősorban mezőgazdasági jellegű megye volt, melyet a nagybirtokok és kisbirtokok jellemeztek. Területének 40 %-a 373 - 100 holdnál nagyobb területtel rendelkező - birtokos kezében összpontosult. Köztük volt az egyház is 19 ezer holdas területtel. Ugyanakkor a földterület 60 %-án közel 60 ezer család osztozott zömmel 1-5 kh területtel. Az összes gazdaság 63 %-a 5 holdnál kisebb /26 %-a pedig még 1 kh-nál is kisebb/ területtel rendelkezett. A mezőgazdasági foglalkozású népesség egyharmadának földterülete nem volt, bérmunkából, illetve napszámból élt. A törpebirtokok és nincstelenek száma családtagjaikkal együtt 150 ezer, a megye összlakosságának 54, a mezőgazdasági népességnek pedig 82 %-át jelentette. A szegényparasztság a létminimum határán vagy még azon aluli életszinvonalon élt.

Megyénk lakosságának mindössze 70 %-a élt a mezőgazdaságból.

Jelentős elmaradottság és szétaprózottság jellemezte megyénk felszabadulás előtti iparát is. Számottevő gyár-ipara nem fejlődött ki. Még a megyeszékhely Szekszárd sem rendelkezett egyetlen jelentősebb üzemmel sem. A megye iparát a segéd nélküli önálló kisipari műhelyek uralták. A megye ipari termelése nem volt számottevő az or-

szágban. Ezeket a túlnyomóan egy-két fős üzemeket is a fejletlen technikai szint, a jobbára kézi erővel végzett munka és az alacsony szociális ellátottság jellemezte. A munkaidő általában napi 10-12 óra volt. A nők és a fiatalok a férfiaknál alacsonyabb munkabéért voltak kénytelenek dolgozni.

A megye felszabadulás előtti társadalmában az ipari munkásság az összes keresőknek mindössze 7,3 %-át képezte az országos 13 %-os aránnyal szemben.¹

A megye gazdaságának egyéb ágazatai sem érték el a megfelelő színvonalat. A megyében pl. nem működött koncentráltan szervezett építőipar. Az igen szerény méretekben folyó építkezéseket a kisüzemi jellegű magánvállalkozók végezték.

A megye kereskedelmére a kultúrálatlanság és területi aránytalanság volt a jellemző. Hiányoztak a szakboltok, az áruházak, zömmel a vegyeskereskedések alkották a megye üzlethálózatát. A kereskedelmi életet is a profitérdekek irányították, s emiatt gyakran a kisebb községek, kevésbé forgalmas községrészek, lakott puszták még üzlettel sem rendelkeztek. A kereskedők a falvak legfőbb kizsákmányolói voltak, az uzsorások szerepét is ők töltötték be.

Különösen a falvak, puszták és tanyák dolgozói éltek roppant szegényes körülmények között. E helyeken szinte teljesen hiányzott a villanyvilágítás /a megye községeinek 53 %-ában nem volt villanyvilágítás a felszabadulás

előtt /, igen rossz volt a vízellátásuk és a lakáshelyzetük. Minden a megye lakosságának, de legalábbis jelentős hányadának / még 1946 végén is a megye 106 községe közül 29 kisközség volt / életkörülményeit meghatározta.

A megye népességének foglalkozási főcsoportok szerinti megoszlását az 1941-es népszámlálási adatok mutatják be az 1.sz. táblázatban.²

A megye lakosságának anyanyelv szerinti megoszlása ugyancsak az 1941-es adatok alapján:³

magyar anyanyelvű	216.833 fő,
német anyanyelvű	54.683 fő.

A megyében ekkor 1098 cigány élt.

Számbelileg és arányaiban szerény súlyt képviselt a megye felszabadulás előtti társadalmi strukturájában a tisztviselők és szabadfoglalkozásuak rétege, az összes keresőkön belüli arányuk Tolna megyében 3 %, országosan 4,9 % volt.

2.

Tolna megye kulturális helyzete a felszabadulás előtt

Az elmaradt gazdasági és társadalmi viszonyok meghatározták megyénk kulturális helyzetét.

Iskolarendszerünk a legelmaradottabbak közé tartozott Európában.⁴ Elmaradottságát jelezte, hogy

- korszerűtlen volt szerkezetében,
- antidemokratikus tartalmában,
- a végtelenül szegényes tárgyi feltételeiben.

A megye iskolahálózatának szerkezetét az osztály-
érdekek határozták meg, melyet egyrészt az elaprózott-
ság, a zsákutcák, a porosz iskolarendszer rossz hagyomá-
nyai, valamint a klerikalizmus ideológiai diktatúrája
jellemezték.

A felszabadulást közvetlen követő /1945. február
14./ tanügyi helyzetet a 2. sz.⁵, a 3. sz.⁶ és a 4. sz.⁷
táblázatok mutatják.

E táblázatokból kitűnik, hogy Tolna megyében még
1945 elején is az alapfokú iskolák 77,4 %-a az egyházak
közvetlen irányítása alá tartozott. Ennek következménye-
ként az elemi iskolai tanulók 79,4 %-a az egyházi ideo-
lógia közvetlen befolyása alatt állt.

Az ellenforradalmi rendszer kultúrfölényét hangoz-
tató szólamokkal ellentétben a tények azt mutatták, hogy
Magyarországon a Horthy-korszak idején az elemi isko-
lák igen nagy hányada osztatlan. A teljes kép a követ-
kező:⁸

- az 1 tanítós iskolák aránya 49,5 %
- a 2 tanítós iskolák aránya 24,3 %
- a 3 tanítós iskolák aránya 7,9 %
- a 4 tanítós iskolák aránya 5,3 %
- a 4-nél több tanítós iskolák aránya pedig 13 %.

A népiskolákban egyáltalán nem volt szakosított oktatás.

Tolna megyében az egytanitós, egytantermes elemi népiskolák aránya az 1944/45. tanévben 45,6 % volt /a központi járásban ez az arány 57,8 %, a tamási járásban 54 %/, s e 109 iskolának több mint a fele 50-nél nagyobb létszámú, 24 iskolában pedig még 70-nél is több a tanulólétszám.⁹

Megdöbbentő, hogy Horthy "kultúrállamában" Tolna megye népiskoláinak 70 %-a legfeljebb 2 tantermes. Az uradalmi iskoláknak 93,1 %-a egytanitós, egytantermes osztatlan iskola. Még a községi iskoláknak is 75 %-a egytanitós. A felekezeti iskolák 41,3 %-a egytanerős, 39,2 %-a egytantermes.¹⁰

A fennen hangoztatott kultúrfölénynek mondanak ellent a lakosság műveltségi színvonalát jelző alábbi megyei adatok is:¹¹

	<u>1930</u>			<u>1941</u>		
	<u>férfi</u> %	<u>nő</u> %	<u>együtt</u> %	<u>férfi</u> %	<u>nő</u> %	<u>együtt</u> %
felsőfokú iskolát						
végzettek aránya	2,1	0,2	1,1	2,2	0,3	1,2
legalább 8 középiskolai osztályt végzettek aránya	5,7	1,6	3,6	5,9	2,0	3,9
legalább 4 elemi iskolát végzettek aránya	75,6	72,1	73,9	80,2	77,5	78,8

	<u>1930</u>			<u>1941</u>		
	<u>férfi</u>	<u>nő</u>	<u>együtt</u>	<u>férfi</u>	<u>nő</u>	<u>együtt</u>
	<u>%</u>	<u>%</u>	<u>%</u>	<u>%</u>	<u>%</u>	<u>%</u>
nem ír, nem						
olvas	7,5	10,1	8,8	6,5	8,0	7,3

Az ellenforradalmi idők kultuszminisztere kénytelen elismerni, hogy a Horthy időszak Magyarorszá-
gában a 8 millió lakos közül 1 millió az analfabéta.¹² Me-
gyénkben a számuk 1938-ban 20.847, de még 1941-ben is a
6 évesnél idősebb lakosság 7,3 %-a nem tud sem írni, sem
olvasni.¹³ A helyzetet csak súlyosbitja, hogy ugyanakkor
a csak elemi iskolát végzett lakosság 26 %-a nem jutott
tovább a négy osztály elvégzésénél, holott már 1868-tól
6 osztály volt törvényesen kötelező mindenki számára.

A táblázatból szembetűnő, hogy különösen magas az
analfabéta nők aránya. Az elemi iskoláknál magasabb is-
kolai végzettségük aránya - főként a főiskolai végzett-
séget tekintve - roppant alacsony. S mindezt tetézi az,
hogy a 11 éves "fejlődés" szinte csak tizedszámokban,
tizedszázalékokban mutatkozik meg. Mindez azt bizonyít-
ja, hogy az ellenforradalmi rendszer a széles tömegek -
a néprétegek kultúrszintjét igyekezett alacsonyan tartat-
ni megyénkben is.

Különösen a dolgozó osztályok gyermekei szorultak
ki csaknem teljes egészében a közép- és felsőfokú isko-
lából. Már a Tolna megyei Hírlap 1942. március 7.-i
száma is közöl idevonatkozó adatokat. Ezeket az 5. sz.
táblázatban foglaltuk össze.

E statisztika azt mutatja, hogy a legfelsőbb társadalmi réteg szinte minden gyermekét taníttatja, a gimnáziumokban a helyfoglalásuk 12-szer nagyobb, mint ami a népességen belüli számarányuk alapján megilletné őket. A II. csoportba tartozók 8-szorosan, a III. csoportbeliek 3-szorosan érvényesülnek. Ez azt jelenti, hogy a régi kategorizálás szerint is az össznépesség 11,6 %-át kitevő úgynevezett legfelsőbb értelmiségi réteg gyermekei teszik ki a gimnáziumi tanulók kétharmadát. A kispolgárok számarányuknak megfelelően taníttatják gyermekeiket. Ugyanakkor az V. kategória /kertész, majoros, kisbirtokos, kisbérllő, ipari munkás, bányamunkás/ érvényesülése már csak negyedrésznyi. Még szembetűnőbb az ellentmondás a VI. kategóriánál, az u.n. "nemzettest" 39 %-át alkotó nincstelen napszámosok, jövedelemkiegészítésre szoruló törpebirtokosok, s az agrártömegek gyermekeinek csupán 4/30-ad rész jut a gimnáziumokban.

A helyzet megyénkben is hasonló. 1944-ben a megye középfokú¹⁴ intézményeibe mindössze 1020 tanuló jár, s az évenként érettségizők száma alig haladja meg a 120-at. Közülük mindössze 4,4 % tartozott az u.n. "nemzettesthez" /napszámos gyermeke 11, gazdasági cseléd gyermeke 19, kisbirtokos napszámos gyermeke 18, házi cseléd gyermeke 6/ az 1943/44. tanévben.¹⁵

Elavult és hiányos volt megyénk iskolahálózata is. 1941-ben a községek mintegy felében egyáltalán nem mű-

ködött óvoda, a meglévő 64 is hiányosan felszerelt és túlzsúfolt volt. A szakképzett óvónőknek átlag 73 gyermekkel kellett foglalkozniók. A napközis óvoda fogalma ismeretlen volt, még 1946-ban is csak 4 működött a megyében.¹⁶

1938-ban 241 elemi iskolát tartottak nyilván a megyében, melynek 80 %-a az egyházak kezén volt. 542 tanteremben 550 tanító tanított, egy tanteremre átlag 53, egy tanerőre 52 tanuló jutott.¹⁷

A 2.sz. és a 3.sz. táblázatok jól érzékeltetik a felszabadulás közvetlen időszakában a megye alsófokú oktatásának strukturális képét. Ezekből az adatokból kitűnik, hogy a háború miatt a feltételek /iskolák, tanerők, tantermek/ alakulásában javulás nem következett be 1938-hoz képest. Sőt - az iskolai beszámolók tanúságai szerint - sok iskolában nemcsak az iskola épülete rongálódott meg /hadicélokra történt lefoglalások miatt/, hanem felszerelésük jelentős része is a háborús zürzavar áldozata lett.

Ismeretlen fogalom az iskolai tanulók rendszeres és szervezett étkeztetése, megoldatlan az elemi iskolai tanulók /főleg a tanyai, a pusztai tanulók/ diákotthoni elhelyezése.

A megyében összesen 8 iparostanonc-iskola működött a felszabadulás előtt /Szekszárdon 2, Bátaszéken 1, Bonyhádon 1, Hőgyészen 1, Dombóvárott 1, Tamásiban 1, Pak-

son 1/. Ezek rendkívül primitív körülmények között alacsony színvonalon működtek.¹⁸

A mezőgazdasági oktatást segítette elő két mezőgazdasági népiskola:

1. Mezőgazdasági népiskola Szekszárd, 215 tanulóval, 2 tanteremmel.
2. Mezőgazdasági népiskola Dunaföldvár, 355 tanulóval, 4 tanteremmel.

Összesen tehát 570 tanulóval és 6 tanteremmel működtek.

Elsősorban a polgárság gyermekeinek taníttatására voltak hivatva a polgári iskolák. A 6. sz. táblázat mutatja a polgári iskolák megoszlását a felszabadulás időszakában.¹⁹ A 7. sz. táblázat²⁰ 6 kiválasztott polgári iskola tanulóinak származás szerinti megoszlását mutatja be.¹⁸ Látható, hogy ez az iskolatípus meggyénkben is elsősorban a polgári családok /kisiparosok, bányavállalkozók, nagy- és kiskereskedők, .../ iskolája volt, hisz gyermekeik aránya a polgári iskolákban 34 %-os /470 fő/. Ha azonban az iparban, kereskedelemben és a közlekedésben foglalkoztatottakat vesszük alapul, akkor arányuk 53 % /732 fő/. Ezzel szemben a munkások és szegényparasztok gyermekei csak 8,6 %-ban voltak jelen az elemi iskolánál magasabb színvonalat nyújtó iskolatípusban, holott a megye lakosságának több mint a felét ők tették ki.

Még rosszabb volt a helyzet a középfoku oktatás terén. A felszabadulás időszakában működő gimnáziumaink felsorolását a 8. sz. táblázat²¹ adja. A gimnáziumi tanulók szülei foglalkozása szerinti megoszlásáról pedig a 9. sz.²² és a 18. sz.²³ táblázat ad felvilágosítást. Amint azt már a korábbiakban is láthattuk, a megye gimnáziumaiban a munkások és szegény-parasztok gyermekei mindössze 4,4 %-os arányban tanulhattak 1943/44-ben / a megyéből 54 fő /. Még a munkások és parasztok együttes érdekeltsége nem több 15 %-nál valamennyi középiskolát figyelembe véve. 1938-ban az érettségizettek száma évente 120, s a megyéből az egyetemekre, főiskolákra beiratkozottak száma is alig éri el a 15 %-ot.

1944-ben megyénkben 576 tanító és 49 középiskolai tanár működött, s évente csak 10-12 új nevelőt alkalmaztak. A megye valamennyi iskoláját figyelembe véve, az egy nevelőre jutó gyermeklétszám elérte a 47-et.

Tolna megye iskoláinak és tanulóinak iskolatípusok szerinti megoszlását a felszabadulás időpontjában a 11. sz. táblázat reprezentálja.²⁴ A bemutatott statisztikai adatok félreérthetetlenül bizonyítják, hogy az ellenforradalmi rendszer 25 esztendeje alatt az iskolarendszer a feudálkapitalista társadalmi rendszert szolgálta Tolna megyében is. Megyénk is-

kolái osztályérdekeket szolgáló iskolák voltak, amit leginkább zsákutca jellegük bizonyít. Zsákutca volt a népiskola, amelynek végbizonyítványa semmiféle magasabb iskolára nem képesített, sem gimnáziumra, sem kereskedelmi iskolára, sem ipari iskolára, sem tanítóképzőre. A megye tanulóinak döntő többsége /87 %/ - a kisszámú középiskolai férőhelyek miatt is - tankötelességének egész idejét népiskolában töltötte; a legjobb esetben is 8 évet tanult anélkül, hogy bármilyen képesítést szerzett volna.²⁵ A polgári iskola is részleges zsákutcát jelentett, mert elvégzése után a gimnáziumba és ezt követően a tudományegyetemekre eljutni csaknem lehetetlen volt. Teljes zsákutcát jelentettek a tanonciskolák, melyeknek végbizonyítványai semmiféle továbbhaladásra nem adtak lehetőséget.

Mindezekhez hozzájárult még az alsófokú oktatás trifurkációja is. A megye 10 éves korú tanulóinak 87 %-a a népiskola zsákutcájába vezető népiskolai V. osztályba kerülhetett, ha odáig egyáltalán eljutott; 7,4 %-a az erősen korlátolt továbbhaladást engedélyező polgári iskolába került /polgári iskolai végbizonyítvánnyal kizárólag szakközépiskolába iratkozhattak be/; s csak 4,9 %-a jutott a minden irányban nyitott gimnáziumba.²⁶

A 10 éves gyerekeket elkülönítő három iskolatípus közt tehát nem hajlamaik vagy képességeik szerint választhattak, hanem származásuk, társadalmi helyzetük alapján kerültek oda. A felsorolt adatok világosan mutat-

ják, hogy megyénkben is az uralkodó osztályok műveltségi monopóliuma jellemzi a kialakult iskolarendszert.

A népoktatás elmaradott volt. Az elemi iskola időtartama általában 6 év volt; csak 1940-ben vezették be a nyolcosztályos elemi iskolát. Ez azonban jórészt csak papíron maradt, hisz még 1947-ben is a megye 256 iskolája közül csak 43 alsófokú iskolában van VIII. osztály, s a tanulók száma is mindössze 382 ezekben az osztályokban /a felsőtagozat létszámának 5,9 %-a/. A völgyeségi járás 7 iskolájában 10, a dombóvári járás 6 iskolájában csupán 23 VIII. osztályos tanuló volt. A tankötelezettségi törvényt tehát csak formálisan hajtották végre.²⁷

A népoktatás elhanyagolása megmutatkozott abban is, hogy az iskolák fenntartására csak minimális összegeket fordítottak, a beruházásokból aránytalanul kis összeg jutott a népiskolákra. Az iskolák száma 1938 óta jóformán semmit sem szaporodott /1938-ban 241 elemi iskolát, 1945-ben 239 ugyanilyen iskolát tartanak nyilván/. A népoktatást szolgáló iskolák rossz állapotban voltak, felszereltségük majdnem semmit sem ért. A sárpilisi tanító például az alábbi leltári tárgyakat vette át 1948-ban az iskola államosításakor: 12 drb. 6 személyes iskolapad, 1 asztal, 1 szék, 1 állványos tábla, 1 harmónium, 1 közlekedési edény, 1 hőtani kísérleti eszköz,

1 üvegprizma, 1 üvegrúd, egy méterrúd és egy köbdeciméter.²⁸

Hozzájárult a népiskolák elmaradottságához az is, hogy a népoktatás a különböző felekezetek kezében volt. Emiatt azok külön-külön iskolát, sok esetben 1 tantermes, 1 tanítós iskolát tartottak fenn kisebb községekben. Az egyházak elsősorban a gimnáziumokat fejlesztették, a népiskolákat elhanyagolták. Így az iskolák felszereltségében óriási különbségek voltak. Micsoda különbséget tükrözött például az imént említett sárpilisi református népiskola és a dombóvári római katolikus gimnázium felszereltsége. Ez utóbbinak a szertári állománya az 1943-44. tanévben 51.984,70 Pengő, könyvtári állománya 21.853,35 Pengő, bútorzata 47.793,02 Pengő volt. Ilyen felszereléssel jól tudta az uralkodóosztály gyermekeinek minden igényét kielégíteni, míg a dolgozó nép gyermekei számára elhanyagolt népiskolákat tartott fenn.²⁹

A két világháború közti időszakban az iskolák belső légkörét a hivatalos dokumentumok sovinszta szelleme, a klerikális befolyás, a német pedagógia rideg formalista módszerei hatották át. Pedagógusaink azonban nem minden esetben tették magukévá a reakciós követelményeket, egyesek inkább csak az erőszaknak engedve szolgálták a rendszert.

Az 1945-ig fennálló közoktatási rendszerben a tanítók méltatlan, gyakran megalázó helyzetben voltak. A

Horthy-rendszerben nem volt szervezkedési szabadságuk, nem volt szakszervezetük. Feltétel nélkül kellett kiszolgálniuk a rendszer néPELLenes politikáját. Gondosan ügyeltek arra, hogy a nevelők a szervezett munkássággal ne is kerülhessenek kapcsolatba. Különösen kedvezőtlen helyzetben voltak a felekezeti iskolában tanító nevelők. Ezekben az iskolákban a tanítók függő és kiszolgáltatott helyzetben voltak. Az iskolaszék gyakran szabott tetszés szerinti feltételeket, például az egyházi adó beszédese, kántori teendők ellátása díjazás nélkül stb. A felekezeti tanítónak a felettes hatóságtól engedélyt kellett kérnie ahhoz, hogy megházasodhassék. "Ezer és egy formában törölhette sáros cipőjét bárki a tanítóba, hátán fát vághattak, ellene szava nem lehetett" - panaszkolta keserű hangon Rácz Lajos paksi nevelő a Tolnavármegye 1948. június 16.-i számában megjelent "Az iskolák államosítása után ember lesz végre a felekezeti tanító is" című cikkében.

Ilyen közoktatási rendszer valóban nem szolgálhatta Tolna megyében sem a dolgozó nép kulturális felemelkedését. Egy igazságosabb kornak kellett szükségképpen elérkeznie, melyben minden dolgozó ember, munkás és szegény-paraszt is méltóképpen kiveheti jussát a kulturális javakból.

3.

Az oktatás megindulása a felszabadulás
után

A kultúrális felemelkedés lehetőségét megyénk dolgozói számára is a felszabadulás adta meg. A megye felszabadítása 1944. november 27-én kezdődött meg Pörböly, Alsónyék, Mórágys felszabadításával és 1944. december 6.-ával Simontornya felszabadulásával fejeződött be.³⁰

3.1 A háborús károkról

A világháború, a német katonai megszállás, a közvetlen frontharcok, s az ennek nyomán kialakult zürzavaros helyzet komoly anyagi károkat okozott megyénk oktatási intézményeinél is. Az amúgy is szegényes iskolák felszerelésének jórésze a frontharcok áldozata lett. Nem egy iskolát kellett rövidebb-hosszabb időre átadni katonai kórház céljaira egyrészt a németeknek, majd a szovjet katonaságnak /a dombóvári, szekszárdi, gyönki, bonyhádi gimnáziumokat, de a községi elemi iskolák egy részét is ki kellett üríteni átmenetileg/.

Az oktatási és a művelődési intézmények háborús kárainak nagysága 218,2 millió pengő /ebből az épületkár 121 millió 841 ezer P/, melynek egy része Tolna megyére esett, főképpen a belső berendezések, felszerelések kárait véve figyelembe.³¹ Csupán néhány adat ennek érzékel-
tetésére:

1. A bonyhádi evangélikus gimnáziumban a bútorkár
kára 50 %-os,

a fizikai szertár kára	50 %-os,
a földrajz szertár kára	100 %-os,
a rajz-szertár kára	95 %-os,
a tornaszertár kára	70 %-os. ³²

2. A győnki gimnázium internátusának teljes felszerelése elpusztult, széthordták.³³

Az iskolák, főleg a középiskolák, polgári iskolák egy része magánházaknál igyekezett menteni bútorait, felszerelését. Minden teljesen reménytelennek látszott. A felszabadító harcok nyomán azonban a tömegek aktivitása létrehozta a helyi forradalmi szerveket, majd a központi államhatalmat. Megvalósult a munkások és parasztok forradalmi demokratikus diktatúrája. A felszabadult területeken, így Tolna megyében is, megalakultak a nemzeti bizottságok és átvették a hatalom gyakorlását. Az első legfontosabb feladatuk: a földosztás, az ország gazdasági életének helyreállítása, a dolgozó tömegek alapvető demokratikus jogainak biztosítása volt.

3.2 Az iskolarendszer demokratizálásának programja

A népi demokratikus forradalom kibontakozása azonban már kezdetben szükségszerűen felvetette az iskolarendszer demokratizálásának szükségességét. A fasizmus maradványainak kiküszöbölésével, az iskola szellemének megváltoztatásával együtt jelentkezett az iskolaszervezet

megváltoztatásának igénye is.

Az iskolarendszer demokratikus átalakításának követelményét a Magyar Kommunista Párt és a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok már kezdetben programjukba foglalták. Az MKP programtervezete első lépésként reális feladatokat tűzött ki a köznevelés számára, melyek fokozatosan megvalósíthaták a demokratikus forradalom célkitűzését. A Párt elsőrendű, nagyszabású célkitűzése a fasiszta, szoviszta szellem felszámolása és a demokratikus légkörű iskola létrehozása volt.

Az MKP-nek a népi demokratikus forradalom első szakaszában még nem célja a világnézeti harc, a konzervatív klerikális és a fasiszta szellemet akarja kizárni az oktatásból. A közoktatás színvonalának egységes emelését szolgáló új iskolafajta megteremtésén fáradozott. A Kommunista Párt Központi Bizottsága 1944. október 2.-i programtervezete kimondja: "A népköztársaság a népoktatást és nevelésügyet nemzeti közérdeknek nyilvánítja. Bevezeti az ingyenes gyermekkerteket és elemi oktatást, az összes társadalmi osztályok és rétegek számára. Állami támogatással lehetőséget nyújt a társadalom minden egyes gyermekének, tekintet nélkül nemzetiségre, osztálytagozódásra, a legmagasabb fokú oktatás elnyerésére is. Az államháztartás költségén gondoskodik megfelelő számú és fokú iskola kiépítéséről minden nemzetiség számára.

Az oktatást a magyar nép demokratikus hagyományainak megfelelően új szellemi és pedagógiai alapokra helyezi.

A népköztársaság az ...összes nemzetiségeket... kultúrálisan egyenjogúnak nyilvánítja...".³⁴

Az MKP-nek a felszabadulás után közvetlenül megjelent programtervezete szerint: "A sajtóból, az oktatásból, a kultúrából, a közéletből ki kell küszöbölni a fasiszta mótelyt, a népellenes szellemet, a faji és nemzeti gyűlöletet".³⁵

A koalíciós pártok /SZDP, NPP, FKGP az MKP vezetésével/ valamennyien támogatták az oktatásügy demokratikus reformját, s néhány alapvető szervezeti kérdésben egységes álláspontra helyezkedtek és sürgették azok megoldását:

- a tankötelezettségi korhatár felemelésében;
- az általánosan képző 8 osztályos iskola sürgős megteremtésében;
- a felnőttkorú dolgozók számára iskolarendszerű oktatás biztosításában;
- az új középiskola számára új szelekciós elvként a tehetség és rátermettség kimondását, mely minden dolgozó osztály tehetséges gyermekeinek helyét biztosít a középiskolában;
- az iskolák oktatási-nevelési színvonalának eme-

lésében;

- az általános iskolák kiépítése szempontjából elkerülhetetlen államosítás kérdésében.³⁶

Mindezt Tolna megyei példák is alátámasztják. Egy 1945 januári dombóvári SZDP plakát programhirdetésében olvashatjuk:

"1. Követeljük a népoktatás alsó-közép és felsőfokú tanítás ingyenességét, minden szegénysorsú tanuló-ifjú kapjon teljes tandíjkedvezményt, segítsék elő a magasabb népoktatást!"

...

"3. Követeljük a demokratikus szellemű tankönyvek kiadását, a német fasiszta szellemtől való megtisztítását, a magyar felelősségérzet kidomborítását."³⁷

Az MKP a közoktatás demokratikus programjának megvalósítása érdekében széleskörű társadalompolitikai mozgalmat indított.

Mindenekelőtt a VKM-ben volt szükség a kommunista elgondolások végigvitelére. Kovács Máté osztálytanácsos - később államtitkár - és baloldali pedagógusokból álló csoportja elkészítette a köznevelés reformtervét, mely felvázolta a demokratikus magyar köznevelés rendszerére vonatkozó elképzeléseket. A tankötelezettséget 14 éves korig terjesztette ki. A tervezet még csak új, magasabb műveltséget nyújtó iskolát javasolt a polgári iskola

és a gimnázium I-IV. osztályainak megszüntetése mellett. Ez a terv alapul szolgálhatott egy demokratikus iskolareformnak.

A VKM felső vezetése kezdetben nem támogatta az iskolarendszer megváltoztatásának gondolatát. Gróf Teleki Géza vallás- és közoktatásügyi miniszter az MKP által vezetett baloldali közvéleménnyel szemben a lassúságot és fokozatosságot hangsúlyozta, s megtévesztő módon szembehelyezkedett a népi demokratikus forradalom követelményeivel. Halogató politikájával segítette a tankönyvek felülvizsgálatának, a reakciós tanügyi vezetők igazoltatásának, a pedagógusok demokratikus szellemű átképzésének, az iskolarendszer megváltoztatásának elodázását.

A reform megvalósítását kimondó rendelet /6650/1945. ME. sz. 1945. augusztus 16./ megjelenését végülis az MKP és a Függetlenségi Frontba tömörült baloldali pártok követelése, a közvélemény nyomása segítette elő.³⁸

Ilyen bizonytalankodó, halogató felső vezetés mellett kellett Tolna megyének is megkezdeni a közoktatás átalakítását.

Milyen a tanügyi helyzet Tolna megyében a felszabaduláskor? Erről a megyei tanfelügyelő /Dr. Sulyok Kálmán/ 1945. február 14.-i 58/1945. számú összesítő jelentése ad számot. E jelentés alapján készült a 8. sz. táblázat, mely az iskolaszervezetet mutatja be. Valóban megérett

az átalakulásra, sőt az átalakításra.

Szóltunk az iskolák állapotáról is. Határozott összefogás volt szükséges az iskolák újjáépítéséhez, rendbetételéhez, az oktatás minimális feltételeinek biztosításához, egyáltalán ahhoz, hogy a romok felett megindulhasson az élet.

Az ellenforradalmi rendszer ideológiája megmérgezte megyénk ifjúságát és nevelőit. Ennek egyik bizonyosága a Tolnamegyei Néplap 1946. április 13.-i számában megjelent cikk: "Őszinte szó a szekszárdi diákokhoz és a tanárokhoz". A cikk megírja, hogy a gimnázium ifjúsága naponta fasiszta nótákat énekelve vonul végig az utcákon, kifüggyüli a békeindulót a március 15.-i kultúrelőadáson, szervezetten vonul fel a lélekmérgező fasiszta Patacsi védelmére, s az igazgató tiltása alapján a felszabadulás ünnepén nem sokan vesznek részt. A cikkíró végül megállapítja: "Az a szomorú, hogy a tanszemélyzet többsége nem akar, vagy nem tud ilyen jó munkát végezni a demokráciának. Az a kevés demokratikus érzelmű tanár, akik itt tanítanak Szekszárdon sokszor nem merik demokratikus elveiket hangoztatni, mert a reakciós társaik lehurrogják és kigunyolják őket. Be-fejezésül a cikkíró leszögezi: "Hát kedves szekszárdi diákok és tisztelt tanár urak! Ez így nem mehet tovább! Nem lehet, hogy többségükben nem tudják megszeretni a

demokráciát. Nem lehet mellé beszélni ! Választani kell ! Vagy demokráciát építünk... vagy megmaradunk fasisztának... Választani kell sürgősen, mert a történelem sürget. Jóakarattal: P.J."

Az ideológiai zűrzavar a nevelők körében erős. Illusztrálja ezt az 1947. februári szekszárdi pedagógus átképző tanfolyam, melyen "a többség a pedagógusoknak a politikai pártokban való részvétele ellen tüntetett". Erről ír a Tolnamegyei Néplap 1947. február 28-i száma a "Pedagógus átképző tanfolyam" c. cikkében.

Az oktatás demokratizálásáért folyó harc megyénkben sem ígérkezik könnyűnek, de minden remény megvan arra, hogy a MKP irányításával, a nemzeti bizottságok, a társadalmi szervezetek, a koalíciós pártok harcai győzelemre segítik a pártprogram megvalósulását.

3.3. Az iskolai oktatás megindulása

A legsürgősebb feladat az oktatás megindítása volt. Az 1944/45. csonka tanév hátralevő részére meg kellett határozni a feladatokat.

Az akkori viszonyok miatt az Ideiglenes Nemzeti Kormány által kiadott Magyar Közlöny nem minden előljáróshoz jutott el, azért a vármegyei tanfelügyelő a megjelent miniszterelnöki és vallás- és közoktatásügyi minisztériumi rendeleteket kivonatosan vagy szószerint közli a hozzáfűzött tanfelügyelőségi utasításokkal együtt. Ez a körlevél ad tájékoztatást a közalkalmazottakkal kap-

csolatos igazolási eljárásokról, a szolgálattételre való jelentkezésekről, a hivatali eskütételről /Szekszárdon 1945. június 17-én volt/, a közalkalmazottak illetményeinek folyósításáról /a pedagógusok is megemelt fizetést és családi pótlékot kaptak 1945. április 1-től, sőt a Tolnavármegyei Nemzeti Bizottság 1945. május 15-én hozott határozata szerint a tanítókat is megillette a drágasági pótlék meggyénkben/. A körlevél hangsúlyozottan szólt az 1944/45. iskolai évre vonatkozó 56001/1945. VKM. és 56002/1945. VKM. számú rendeletekről. Az első rendelkezés már 1945. február 26-án megjelent, de végrehajtási utasítását /az 56002/1945. VKM. sz./ csak a debreceni "Hivatalos Közlöny" 1945. április 1-i száma közölte.

E rendelkezés szabályozza a tanév rendjét. Intézkedik a tananyag tervszerű, erélyes, a csonka tanév során is elvégezhető megrövidítéséről, az orosz nyelvnek /alkalmas egyén esetén/ rendkívüli tárgyként való tanításáról a közép- és középfokú iskolákban. E tanév legfontosabb nevelési feladatának a "világnézeti áthangolás"-t jelöli meg.

A megyei körlevél hangsúlyozza, hogy az iskolák igazgatói törekedjenek arra, hogy az iskolák ne csak megkezdjék a tanítást, hanem lehetőleg minden tanuló valóban folytassa is megkezdett tanulmányait. A rendelkezés szerint különös gondot kell fordítani a falusi, ta-

nyasi tanulókra, a tehetségmentő mozgalom útján be-
jutott tanulók taníttatására. Társadalmi összefogást
kell szervezni érdekükben. Munkarajokat kell szervez-
ni a tanulókból, hogy a hadiözvegyek, a többgyermekes
családok, az elfoglalt munkások és a rászorultak részé-
re méltányos munkabérért segítséget adjanak. Minden tan-
testületben hetenként nevelőjellegű megbeszéléseket, ér-
tekezleteket kell tartani a közös eljárások érdekében.
Minden városban, községben nevelői átképző tanfolyamo-
kat /4-6 napos/ kell szervezni.

A rendelkezés felhívja a figyelmet arra, hogy az
orosz nyelv tanítására vonatkozó VKM utasítás a népisko-
lákra nem vonatkozik.

A honvédelmi ismeretekkel kapcsolatban így rendel-
kezik az utasítás: "oktatása egyenlőre szünetel". Leszö-
gezi a vallásoktatás biztosítását. Végül tankönyvválo-
gató, felülvizsgáló bizottságok /2 nevelő+1 szakszerve-
zeti képviselő/ létrehozását rendeli el.

A megyei körlevelet a tanfelügyelő valamennyi közép-,
középfokú- és szakiskola igazgatóságának megküldi azzal,
hogy egyebekben a főigazgatóság rendelkezései szerint
járjanak el.³⁹

Iskolai évkönyvek, levéltári dokumentumok tanúskod-
nak arról, hogy a tanítás Tolna megye iskoláiban is meg-
indult közvetlenül a felszabadulás után. A dokumentumok
azt is bizonyítják, hogy a szovjet helyi és városi pa-

rancsnokságok sürgették az iskolai munka megkezdését. Szekszárdon a szovjet katonai parancsnokság szorgalmazására 1945. január 8-án indult meg a tanítás a gimnáziumban nagy nehézségek árán. Kevés volt a tanár. Iskolaépület híján a tanulók részére magánlakásokban, irodákban, törvényszéki tárgyalóteremben, a sportpálya öltözőjében és a volt levanteotthon szinpadán folytak a tanulást segítő, irányító, összefoglaló órák a gimnazisták számára. Március elejére az Államépítészeti Hivatal 3 helységében 2 óránkénti váltással folyt a tanítás.⁴⁰ A tanév elején beírt 323 tanulóból 258 kapott évvégi bizonyítványt a szekszárdi gimnáziumban.

A felszabadulás utáni első ballagást ebben az iskolában 1945. június 2-án tartották. A korabeli ballagási értesítő szívbemarkolóan adja tudtul, hogy a háború 10 társukat elszakította közülük. Ime a ballagók névsora:⁴¹

Kovács Katalin

Mérey Klára

Csaba Imre

Megyesi István

Peki József

Felker Gyula

Patkó István

Szabácsy István

Gyártó Veronika

Veszely József

Nagy Ferenc

Hajba Nándor

"... és akiket a háború elszakított tőlük, de lélekben velük vannak":

Krammer Vera

Babay Géza

Hesler József

Raffay Imre

Busz Gyula Dőry László Majnay István
Bánrévi Ernő Harnos István Vadász Imre

A győnki gimnáziumban a szovjet hadikórház elköltöztése után 1945. április 9-én kezdődött a tanítás és július 14-én fejeződött be. Az internátus indulni nem tudott, mert bútorzatát, felszerelését széthordták a falubeliek. Beiratkozott a gimnáziumba 251 tanuló, ebből nem vizsgázott a tanév végén 113 /bizonyítványt kapott 55 %/.⁴²

A bonyhádi evangélikus gimnázium tanítása 1945. március 26-tól indult a római katolikus iskola 4 tantermében délutánonként napi fél-fél óráig a 8 osztály részére. "Ünnepélyes násza, kézfogása volt ez itt két egyház békeszeretetének és testvéri együttérzésének." A beírt 315 nyilvános tanuló közül osztályzatot kapott 241 /76 %/.⁴³ Az iskola igazgatója a tanév végén az 5 hónapos tanévről a VKM-nek adott jelentésében így számol be a végzett munkáról: "Oktatómunkánk eredményességét bizonyítja, hogy öthónapi tervszerű és didaktikai készséggel párosult fáradozással a tantervi anyagot elvégeztük, kihagyva a fölösleges és csillogó limlomot, az idegek teherbíró képességét gyakran összeroppantó és nyomasztó ballasztot. A tanulók kedvvel dolgoztak, mert a tanárok nem ültek rá az időre...".⁴⁴

A Tolnamegyei Hirlap 1945. január 20-i száma örömmel közli a hírt, hogy a dombóvári középiskolák a közeli

napokban megkezdik működésüket Sztyepán Ivanovics Dolgasejev városparancsnok készséggel magáévá tette a tantestület kérését, sőt kívánja is, hogy minél zavartalanabbul folyják a tanítás. A parancsnokság igazolványt biztosít a vidékről bejáró növendékeknek. Az Eszterházy utcai elemi iskola kitakarítása befejezés előtt áll és már a jövő héten a gimnázium, a fiúpolgári és a zárda növendékei részére megkezdődnek az előadások - írja a megyei lap. A lap 1945. február 10.-i száma már azt is hírül adja, hogy a gimnázium növendékei délelőtt, a polgári iskolai tanulók pedig délután vesznek részt az iskolai oktatásban. "A tanítás a német nyelv és a történelem legújabb részének kivételével az eddigi tanterv szerint folyik."

A dombóvári katolikus gimnázium igazgatója a VKM-nek adott jelentésében így összegezi az évi munkát:⁴⁵ "Az iskola épületének biztosítása lehetővé tette, hogy hét hónap állott a tanítás rendelkezésére. Hazatérésünk után a belsőleg megrongált épületet a tanulók - tanáraik vezetésével - maguk takarították és meszelték ki...". A tanítás 1945. február elején vette kezdetét. A beirt 400 nyilvános tanuló közül 346 megjelent, osztályzatot kapott évvégén 86 %-uk.

A falusi tehetségmentő mozgalom segítségével az iskolához beosztott 26 tanuló közül 19 jelent meg, akiknek tanítását a falusi értelmiség vállalta.

A tanári testület - írja jelentésében az iskola igazgatója - tudatában volt annak, hogy az újjáépítés munkájából nagymértékben ki kell vennie részét, és hogy a változott viszonyokat oktató-nevelő munkája terén is "át kell értékelnie".

A nevelői átképző tanfolyamot megtartották, amelyen a tanári testület "egyres tagjai" és iskolán kívüli előadók - az egyes demokratikus pártok képviselői - ismertették a politikai, társadalmi átalakulás lényeges eseményeit.

A tankönyvhiányon úgy segítettek, hogy az ifjúsági segélyegyletből látta el az iskola növendékeit tankönyvekkel. A tankönyvek felülvizsgálatára vonatkozó rendelkezést egyébként végrehajtották.

A tanári testület - szól a jelentés befejező része - a kibontakozáshoz tudásának és munkakészségének teljes erejét adja, hogy teljesítse a csonka tanév elengedhetetlen feladatát, a demokratikus szellemben történő "világnézeti áthangolást".

A dombóvári Szent Orsoly-rendi tanítóképzőben a húsvéti ünnepek után kezdődik meg a tanítás - tudósít a Tolnamegyei Hírlap 1945. március 31.-i híradása.

Számos nehézséggel kellett megküzdeniök népiskoláinknak, hogy a tanítást megkezdhessék:

- Igen sok helyen az elpusztult taneszközök tették szinte lehetetlenné az oktatást, en-

nek ellenére mégis megindult a tanítás ezekben az iskolákban is /a szekszárdi újvárosi rk., a kurdi rk., a györkönyi ev., a kisszé-kelyi rk., az Ozora-Döbrönte-i Szőlőhegyi rk., a murgai rk. népiskolákban/.

- Kórháznak foglalták le hosszabb időre a kurdi rk., a paksi ref. népiskolát.
- A tantermek nagyrésze használhatatlanná vált a bölcskei ref., az ozorai, a faddi ref. népiskolában, ez utóbbiban csak egy tanterem volt fűthető.
- A frontmozgás miatt nem lehetett megkezdeni a tanítást a madocsi ref., a pusztahencsei államilag segélyezett, a gyönki ref., az ozorai-döbrönte-i pusztai népiskolákban; a bonyhádi iparos-tanonciskolában a németek, a magyarok és a szovjetek vették igénybe az iskolai helységeket.
- A fűtést és a tüzelőhiányt kellett megoldani a paksi ev. népiskolában. Itt a tanulók hozták a tüzelőt. A decs-alföldszállási községi népiskolát a tanítók takarították és fűtötték.
- A tanító betegsége, katonai szolgálata miatt nem indulhatott a tanítás az Ócsény-Ózsák pusztai népiskolában. Az újdombóvári állami népiskolában menekült tanítók tanítottak. A fadd-

dombori és a paksi tanítók /az ev. népiskolánál/ katonai szolgálatot teljesítettek, az iratok elpusztultak, a tankötelesek szinte felkutathatatlanok. A pálfai ev. népiskolában a tanulók nem mentek a felső tagozatba, mert tanítójuk katona volt, így a tanulásban lemaradtak.

- A tanulók elköltözése miatt változó volt az iskolalátogatók száma, pl. a tengelici 343 tanuló közül 113 elköltözött, csak 78 járt rendszeren.
- Csak összevonással indulhatott a tanítás a gyönki ev. és ref. népiskolákban az I-IV. osztályokban.
- A hőgyészi iparostanonciskolai tanulók egy része katonai szolgálaton volt, ezért a tanulók létszáma csak 17 maradt.
- A telepesei székely tanulók mozgása nehezíti az oktató munka tervezését a hőgyészi rk., a mőcsényi ref., a kétyi ev., a zombai rk., a kismányoki ev. népiskolákban.
- A pári rk. népiskolában a tanítók egy része lemondott, a nagyobb tanulókat a nemzetőrök segítségével terelték az iskolába.
- Szállítási nehézségek miatt nem indult a tanítás a Bogaras pusztai 28 tanuló részére.

- A németek kitelepítése is zavarta az iskolakezdést, a szülők nem küldték iskolába a gyermekeket pl. a murgai ev. népiskolában.
- Koppányszántón a pap a templomban hívta fel kétszer is a szülők figyelmét arra, hogy küldjék gyermekeiket az iskolába, a népiskolába mégis csak a tanulók fele járt.
- A felső tagozatosakat a szülők munkára fogták iskola helyett az újdombóvári állami, a gyulaj-pogányvári, a zombai népiskolákban.
- A sok hiányzás miatt bizonyítványt nem adtak a bölcskei ref. népiskola I. osztályában, valamint a kölesd-borjádi osztatlan népiskolában a VI. osztály kivételével.
- A magyar nyelvű oktatásra való áttérés okozott gondot a dunakömlődi rk., a kölesd-kis-tormási ev., a bonyhád-börzsönyi ev., az izményi ev., a kakasdi rk. népiskolákban.
- A bátaszéki iparostanonciskola tanulóinak egy részét mint volksbundistát, kitelepítették, ezért az iskola csak kis létszámmal működhetett.
- Több helyen az iskola csak nehezen kezdhette meg munkáját a tanulók gyér iskolába járása miatt. A kurdi rk. népiskolában az alsótagozat 9 %-a, a felsőtagozat 30-40 %-a ruha hiány

miatt hiányzik. Decs-Alföldszálláson a községi népiskolában csak a tanulók 25 %-a járt télen, a duzsi , a nagyszokolyi rk. népiskola felső tagozata csak 25 %-ban járt el iskolába. A regölyi rk. népiskolában sokszor ötnél is kevesebben voltak a tanulók.

- Az iregszemcsei ref. népiskolában csak az alsótagozatot tudták beindítani.

E sok-sok nehézség ellenére a tanítás mégis megindult a Tolna megyei népiskolákban - igaz, teljesen különböző időpontokban. A megyei tanfelügyelőséghez beérkezett 93 iskolai jelentés alapján jórészt nyomon követhető az iskolai élet elindulása. /54 iskola nem küldött jelentést./

E jelentésekből kiderül, hogy Bogyiszlón 1944. szeptember 3-tól megszakítás nélkül 133 napon át folyt a tanítás egészen 1945.február 15-ig, az évvégi vizsgákat júniusra tűzték ki. A nagymányoki népiskolában 1944. december 10-től már tanítottak, a szünetekben pedig napköziként működött az iskola. A medinai görögkeleti népiskolában is már 1944. december 18-án megindult a tanítás, sőt az orosz nyelv oktatását is azonnal bevezették /a szerblakta községben volt hozzáértő szakember/.

1945 januárban indult a tanítás a következő népis-

kolákban /a felsorolás a nyitási sorrendet is jelenti/:

1. Murga rk. népiskola	12. Báta rk. népiskola
2. Murga ev. népiskola	13. Dombóvár-Nagykonda rk. népiskola
3. Izmény ev. népiskola	
4. Ujdombóvár állami népiskola	14. Dombóvár rk. népiskola
5. Gyulaj-Pogányvár népiskola	15. Kurd rk. népiskola
6. Tengelic-Katalin pusztája	16. Csibrák népiskola
7. Várdomb rk. népiskola	17. Gyulaj népiskola
8. Koppányszántó népiskola	18. Decs-Alföldszállás közs.
9. Kismányok ev. népiskola	19. Ujdombóvár-Mászlony pu. rk. népiskola
10. Zomba rk. népiskola	20. Zomba népiskola
11. Fadd ref. népiskola	21. Szakcs rk. népiskola

1945 február hónapban kezdődik meg a tanítás a következő népiskolákban /időrendi sorrendet véve/:

1. Ócsény ref. népiskola	6. Döbrököz-Sütvény ur. rk.
2. Tolna népiskola	
3. Ócsény-Ózsák pu. népiskola	7. Hőgyész rk.
4. Fadd rk. népiskola	8. Regöly-Majsa pu.
	9. Paks ev. népiskola

5. Pári rk. népiskola	10. Paks ref. népis-
kola
	11. Paks rk. népiskola
	12. Dunakömlőd rk.

1945 márciusában az alábbi népiskolák nyitottak
időrendben:

1. Dunaszentgyörgy ref.
népiskola	6. Bátaszék iparosta-
nonciskola
2. Tengelic-Szőlőhegy
népiskola	7. Bátaszék községi nép-
iskola
3. Felsőnyék rk. népis-
kola	8. Gerjen ref. népiskola
4. Kakasd rk. népiskola	9. Pusztahencse áll. seg.
népiskola
5. Tengelic népiskola	

1945 áprilisban kezdik meg a tanítást időrend-
ben a következő népiskolák:

1. Szekszárd-Ujváros rk.
népiskola	15. Pálfa rk. népis-
kola
2. Miszla-Bikád népisko-
la	16. Gyönk ev. népis-
kola
3. Bonyhád ev. népiskola	17. Gyönk ref. nép-
iskola
4. Regöly rk. népiskola	18. Bölcske ref. nép-
iskola
5. Tolnanémedi rk. nép-
iskola	19. Paks rk. népiskola

6. Kölesd ref. népiskola	20. Decs-Szőlőhegy
népiskola
7. Kölesd rk. népiskola	21. Kisszékely nép-
iskola
8. Kölesd ev. népiskola	
9. Kölesd-Borjád osz-
tatlan népiskola	22. Szedres rk. nép-
iskola
10. Nagykónyi rk. népis-
kola	23. Iregszemcse ref.
népiskola
11. Dombóvár-Tüske rk.
népiskola	24. Iregszemcse rk.
népiskola
12. Nagyszokoly rk. nép-
iskola	25. Madocsa ref. nép-
iskola
13. Felsőnyék rk. népis-
kola	26. Sárszentlőrinc-Uzd
községi népiskola
14. Tengelic-Jánosmajor
népiskola	27. Hőgyész iparosta-
nonc iskola

Csak 1945 májusban indult meg a tanítás a követ-
kező iskolákban /időrendben/:

1. Kölesd-Kistormás ev. népiskola
2. Ozora-Döbrönteszőlőhegy népiskola
3. Ozora népiskola
4. Bonyhád-Börzsöny népiskola
5. Györköny ev. népiskola
6. Ócsény-Szőlőhegy népiskola
7. Duzs népiskola
8. Fadd-Dombori Népiskola

9. Tamási-Rácvölgy állami népiskola

10. Tolnanémedi népiskola

11. Bonyhád iparostanonc iskola

Legkésőbb a gyönki ev. népiskolában indult meg a tanítás, 1945 júniusban. Egyáltalán nem kezdődött meg a tanítás Várdomb-Ujberek népiskolájában. Osz-
tály- és felekezetkülönbség nélkül indult az isko-
la a nagykőnyi rk. népiskolában. A földrajzot és
a történelmet azonnal módosítva tanították a mucs-
i rk. népiskolában, azonnali tankönyvi revideálást vé-
geztek a szekszárd-újvárosi rk. népiskolában. Gör-
dülékenyen indult meg a tanítás a döbrököz-sütvényi
uradalmi rk. iskolában, a gyulaji, a faddi rk. nép-
iskolákban /a tananyag 70-80 %-át elvégezték/; a bo-
gyiszlói ref. népiskolában /133 napos tanévük volt/;
tengelic-jánosmajori népiskolában / a tanulók 100 %-a
járt iskolába/; Tengelic-Katalin pusztai népiskolá-
ban /a VII-VIII. osztályosok kivételével a tanulók
rendszeresen látogatták az iskolát/; tengelic-szőlő-
hegyi népiskolában /a 127 tanulóból rendszeresen el-
járt iskolába 80-90/.⁴⁶

A közölt adatok bizonyítják, hogy megyénk fel-
szabadulása után a népiskolákban is megindult a ta-
nitás. Számos példa bizonyítja, hogy az iskolák mű-
ködéséhez szükséges anyagi-tárgyi feltételek bizto-
sítása, a háboru okozta károk helyreállítása érdeké-

ben már a felszabadulás pillanatától kezdve tömegmozgalom indult a dolgozók körében, ami a kulturális forradalom alulról kibontakozó, öntevékeny jellegének egyik jelentős bizonyítéka. A nemzeti bizottságok, a demokratikus pártok, a különböző társadalmi szervezetek fontos feladatuknak tartották, hogy az iskolák helyreállítását, újjáépítését, felszerelését társadalmi összefogással haladéktalanul megkezdjék. A tanfelügyelő arról számol be a 6323/1948. számú ügyiratában, hogy a megyében 120 község és puszta iskoláiban végeztek társadalmi munkát. A demokratikus pártok 63 helyen vették ki részüket a helyreállítási munkákból, míg a tömegszervezetek közül a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége 42, az Ujbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége 21, a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége 18, míg az Egyesült Parasztifjúság Országos Szövetsége ugyancsak 18 helyen végzett aktív munkát. Az elvégzett társadalmi munka értéke 210.492 Ft. Sok példa bizonyítja azt is, hogy maguk a pedagógusok is azonnal hozzáláttak az iskolák rendbehozásához.

A felszabadulás utáni első teljes tanév előkészítése is megindult. A megyei tanfelügyelőség elsősorban az állami népiskolák 1945-46. tanévi benépesítési adatait gyűjtötte össze annak érdekében, hogy a szükséges pedagógus létszámról időben gondoskodhassék.

A felmérés eredményét a 12. sz. táblázat tartalmazza.⁴⁷

Mint látható, a népi demokratikus államhatalom fontos feladatának tekintette a kisiskolák megsegítését. Egyelőre csak a saját hatáskörén belül, a maga területén vizsgálja meg a helyzetet. S erre valóban szükség is volt, hisz ebben a 13 állami iskolában az összes iskolaköteles tanuló-
nak mindössze 33,4 %-a tartozott a felső tagozathoz, de ezen belül is a felső tagozatos tanulóknak csupán 11,8 %-a VIII. osztályos tanuló /mindössze 77/. Még Dombóvárott és Tolnán is megdöbbentő az osztálylétszámok óriási csökkenése az V. osztálytól a VIII. osztályig:

	V.o.	VI.o.	VII.o.	VIII.o.
Dombóvár:	63	25	20	5
Tolna :	23	35	25	14

A zömében osztatlan vagy részben osztott iskoláknak valóban nagy szükségük volt nevelőkre, mert pl. Tengelic és pusztáinak 582 tanulóját 14 tanító tanította 10 tanteremben, s egy tanítóra 41 fős osztatlan csoport, egy tanteremre átlag 58 tanuló jutott.

Arra vonatkozó adataink sajnos nincsenek, hogy akár a községi, akár a felekezeti iskolákban hasonló

felmérések történtek volna.

4.

Az általános iskola létrehozása

4.1 Az általános iskolák szervezéséről
szóló rendelet

Az átmeneti intézkedések mellett a gyökeres megoldást az új iskolaszervezet kialakítása jelentette, melynek első lépése az általános iskola megteremtése volt.

Mint láttuk, ebben a koalíciós pártok egyet is értettek és éppen az ő követelésükre, valamint a közvélemény nyomására 1945. augusztus 16-án megszületett az általános iskola szervezéséről szóló 6650/1945. ME számú rendelet, mely két nap múlva hatályba is lépett. Ez kimondta, hogy "A népiskola I-VIII. és a gimnázium, illetőleg a polgári iskola I-IV. osztályai helyett általános iskola elnevezéssel új iskolát kell szervezni". Ennek szervezetét, tantervét, tananyagát, rendtartását, a szervezés szabályait, az áttérés módzatait a VKM dolgozta ki.⁴⁸

A minisztériumi rendeletek az új iskola fokozatos létrehozását és ezzel párhuzamosan az általános iskolai egységes szervezet megteremtését irányozták elő. Ezzel együtt megszüntették a gimnáziumok és polgári iskolák I-IV. osztályait.

A végrehajtási utasítás /3700/1945. VKM/ az 1945-

ös tanévben az általános iskola I-VIII. osztályainak megszervezését írta elő.

A gyakorlati megvalósítás kérdését a 70.000/1946. VKM. sz. rendelet részletezte:

a/ Azokon a helyeken, ahol többféle felekezeti, községi vagy állami jellegű 1-2 tanerős népiskola volt, ott a szakrendszerű oktatás megszervezését a különböző jellegű iskolák együttműködésével, a felső tagozatos tanulók összevonásával kellett megvalósítani.

b/ A rendelet utasítást adott a körzeti-iskola-hálózat /egymáshoz közel levő kis falvak számára közös, összevont felső tagozat: 5-8. osztály/ szervezésére is. Ezekben az iskolákban az alsó tagozatos tanulók oktatása lakóhelyükön, a felső tagozatosaké pedig az összevont körzetekben folyt. A körzeti összevonás célja az volt, hogy a tanerők átcsoportosításával a felső tagozatban a különböző tantárgyakat, tantárgycsoportokat szakrendszerűen külön pedagógus tanítsa.

c/ Az elképzelések között szerepelt a tanyai települések, a távoleső és a kislétszámú községek tanulói számára /ahol a körzeti általános iskola nehezen közelíthető meg/ internátusi hálózat szervezése is.

d/ Azokon a helyeken, ahol a szakrendszerű oktatást megvalósítani nem lehetett, az általános iskola tantervi anyagát a tanítók osztálytanítás keretében, tanfolyamszerűen tanították, az anyaiskola szaktanárai

pedig segítették és a helyszínen ellenőrizték ezek munkáját. Ezzel lehetővé tették, hogy a fiókiskolák megszervezzék a továbbtanulásra képesítő általános iskolai bizonyítvány megszerzését.

Ismerve megyénk népiskoláinak felszabadulás előtti helyzetét /egyházak, községek, állam által fenntartott, zömmel 1-2 tanerős falusi kisiskolák/, nagyon fontos volt, hogy az iskolafenntartók együttműködjenek közös felső tagozatos osztályok létrehozásában. A rendeletek azt az együttműködést megegyezéssel alapon kívánták biztosítani.⁴⁹

A rendelet megjelenését semmiképpen sem tarthatjuk korainak, mert a népi demokratikus forradalom kezdetén a művelődési monopólium iskolaszervezeti feltételeinek megszüntetése volt az elsődleges feladat.

"... A népiskola, a polgári iskola és a gimnázium egységes iskolává való összevonása, a háromféle képesítésű nevelői kar munkájának összehangolása, a különféle iskolafenntartók összeműködésének biztosítása, az osztatlan tanításról vagy osztálytanítás rendszerről a szakrendszerű tanításra való áttérés s nem utolsósorban öntevékennyé lett demokratikus társadalmunk kezdeményező kedvének helyes mederbe való terelése még a legteljesebb békében is igen nagy feladatot jelentett volna" - írja Kovács Máté államtitkár a Köznevelés 1946. évi 21. számában meg-

jelent "Az általános iskola a megvalósulás útján" című cikkében. Majd megjegyzi, hogy az elpusztult vagy megrongálódott iskolák, szétesett tanügyigazgatás, megszegényedett államháztartás, forradalmi átalakulásban élő társadalmunk, a közneveléssel szemben megsokszorozódott mennyiségi és minőségi igényeink mellett ez még nagyobb feladatot jelentett. Mégis el kellett kezdeni a köznevelés átszervezését és pedig nem a régi elavult helyreállításával, hanem a demokratikus igények alapján.

A VKM kommunista csoportjának elképzelése szerint az általános iskola szervezése 3 fázisban történhet meg:

1. A szervezés első fázisában a nagyobb községek, városok megfelelő nagyobb és fejlettebb iskolái alakulnak át 1945-től fokozatosan általános iskolává, majd ezt követően történik a keretek tartalommal való kitöltése.

2. A második fázisban ott is ki kell építeni az általános iskolát, ahol eddig magasabb színvonalú népoktatás nem volt, de a tanulók létszáma elegendő az általános iskola 8 osztályának kiépítéséhez.

3. Az általános iskola továbbfejlesztése során harmadik fázisban azoknak a helyeknek fiókiskolákkal

való ellátása következik, ahol a tanulólétszám a teljes általános iskola megvalósítását nem teszi lehetővé. Ezek a fiókiskolák azután a jobb személyi és tárgyi adottságu iskolák, a körzeti általános iskolák rendszerébe illeszkednek be.

Ez a többlepcsős megvalósítás megyénkben is hosszú és kemény harcot jelentett.

A 37000/1945. VKM számú rendelet az 1945/46. tanév megnyitásáról és tanulmányi rendjéről intézkedett.

A tanév rendjére még az 1940.XX.tc. alapján kiadott Népiskolai Rendtartás maradt érvényben.

A VKM rendelkezés előírta, hogy az 1945/46. iskolai évben mindazokon a helyeken, ahol a megnyitás személyi és tárgyi feltételei adottak vagy megteremthetők, a nyolcosztályos általános iskola I. és V. osztályát meg kell nyitni. Az általános iskolára átmenetileg a polgári iskolai rendtartást kell alkalmazni.

A rendelkezés mellékleteként kiadott általános utasítás intézkedett a honvédelmi ismeretek óráinak más célra való felhasználásáról, a társadalmi ismeretek bevezetéséről a mindennapi kérdések óráján. Ezen az órákon a tanulók a demokratikus átalakulással ismerkedhettek meg.

Az utasítás szabályozta az élő idegen nyelvek tanítását, s leszögezte: "A német nyelv tultengését...már az

átmeneti időben is fokozatosan meg kell szüntetni." Ugyanakkor az angol, francia, orosz nyelv választását is lehetővé tette.

Az intézkedés kitért arra, hogy a népiskola felső tagozatában, a polgári iskolában és a gimnázium alsó négy osztályában folyó nevelést és tanítást egyöntetűvé kell tenni, a gimnáziumok és polgári iskolák I. osztályai helyett mindenütt meg kell nyitni az általános iskola V. osztályát. Továbbá mindenütt, ahol a létszám a 40-et eléri, a népiskolák V. osztálya helyébe az általános iskola V. osztályát kell indítani. Abban az esetben, ha több helybeli iskola együttesen adja ki a 40-es létszámot, a helyi Nemzeti Bizottság és az iskolaigazgatók közötti közös elhatározásnak kell eldöntenie, hogy hol induljon az általános iskola. A meginduló általános iskola V. osztályainak elhelyezés és igazgatás szempontjából e tanévben még a népiskola, a polgári iskola, illetve a gimnázium keretei között kell maradnia.

A csonkaévek és a szénszünetek okozta hátrányok miatt a VKM felhívja a figyelmet a tananyag megfelelő csökkentésére. A használható tankönyvek jegyzékét a VKM a Köznevelésben jelenteti meg.

Az utasítás felhívja a figyelmet a lefoglalt iskolaépületek iskolai célokra történő felszabadítására.

Az iskolától nagyobb távolságra lakó tanulók számára azt is lehetővé teszi a VKM, hogy ideiglenesen felmentést kaphassanak a tanítási órák rendszeres látogatása alól. E tanulók azonban továbbra is rendes tanulóknak tekintendők, s megfelelő iskolai segítséget kapnak tanuláshoz /pl. körlevélben történő eligazítás, időnkénti megbeszélések stb/. A tanév végén e tanulók vizsgát kötelesek tenni.

Érdekes a rendelkezésnek a leányokkal kapcsolatos intézkedése: "Tekintettel a rendkívüli viszonyokra az 1945/46. iskolai évben a jó magaviseletű és megfelelő előmenetelű leánytanulók a lakóhelyükön működő általános, közép- vagy középfokú fiúiskolába - ha helyben ugyanolyan fajta leányiskola nincs - rendes tanulóként beiratkozhatnak." Végül: "... szükség esetén a leányiskolába fiútanulókat is be lehet irni ..." ⁵⁰

4.2 Az általános iskolák szervezésének megindulása

Az általános iskolák szervezésének megindulásáról a megyei tanfelügyelő 1946. február 12-én ad jelentést a VKM-nek. E szerint Tolna megyében az 1945/46. tanévben 12 népiskola tért át az általános iskola olyan formájára, ahol a VI., VII., VIII.

osztályokban is megindult a szakrendszerű tanítás. A tanerőhiány miatt azonban az osztályonkénti 3 nevelőt nem tudják biztosítani. Más, megfelelő tanulólétszámmal rendelkező iskolák tantestületei vállalják - gyakran munkatöbbletként - az alsótagozati osztálytanításon túl az V-VIII. osztályokban folyó szakrendszerű óraadást.

További 11 népiskolában megszervezték az általános iskola V. osztályát, de tanerőhiány miatt a többi felsőtagozati osztályokban nem tértek át a szakrendszerű oktatásra.

A jelentés kitér arra is, hogy 42 népiskolában /főleg felekezeti jellegűekben/ az általános iskola bevezetése megvalósulhatna, ha az alsó és felső tagozatokat egyesítenék, illetve megegyezéssel megosztanák, s így működnének együtt a különböző jellegű helyi iskolák. Az ilyen irányú központi, megyei vagy éppen helyi kezdeményezések mindezekig meddők maradtak.

162 népiskolában, a tanfelügyelői jelentés szerint részben a beiskolázott tankötelesek kis létszáma, részben az iskolák elszigeteltsége miatt nem valósítható meg az általános iskola.⁵¹

A Tolna megyei helyzet tehát egyáltalán nem rózsás. Erősen érezni azt, hogy a továbblépéshez nagy harcra lesz szükség.

Az egyik 1946. évi tanfelügyelőségi előadói jelen-

tés arról tájékoztatja a VKM-et, hogy Tolna megyében a tanítószolgálat, az iskolafenntartó hatóságok, a pártok, a nemzeti bizottságok, Tolna megye dolgozó népe a legnagyobb lelkesedéssel csatlakozott az általános iskola gondolata mellé s minden lehetőt megtettek annak minél tökéletesebb és gyorsabb megvalósítása érdekében. A tanítók vállalták a munkatöbbletet, a tanítva-tanulás terhét, az egyházak és közösségek, de maga a nép is az új állások szervezésével járó megnövekedett kiadást. Volt iskolafenntartó, mely az általános iskola érdekében 3 nevelői állást is akart szervezni. A 81.236/1946. VKM sz., valamint a 81.237/1946. VKM sz. rendeletek alapján az álláshirdetéseket is megtette. Annál nagyobb lett a meglepetésük, amikor tudomásukra jutott a 92.340/1946. VKM sz. rendelet, mely szerint nem állami jellegű több tanerős iskolánál új állások esetén államsegély nem folyósítható. Nem csoda tehát az elkeseredett megfogalmazás: "Az urak eddig is becsapták a népet, most is csakugyan azt teszik".

Tolna megyében már ekkor sok helyen sürgetik az iskolák államosítását, mert látják, hogy "másképp sokáig éppen azokon a helyeken nem lesz az általános iskolából semmi, amelyekért pedig tulajdonképp erre az egész rendszerre szükség volt". A helyzeten bármi módon, de segíteni kell - sürgetik többfelé -, mert az

általános iskola iránt eddig tapasztalt lelkesedést és áldozatkészséget soha többé a maihoz hasonló mértékben felkelteni nem lehet.

A Tolna megyei nevelők - éppen az általános iskola személyi feltételeinek biztosítása érdekében - sürgetik a vizsgával egybekötött átképző tanfolyamokat. Szerintük a jelenlegi tanfolyamok az ellenkező célt érik el, mert a tanfolyamok anyaga "innen-onnan kiollózott, vagy eredetieskedő tákolmányok", melyekkel a világnézeti átképzést megoldani nem lehet.

Nehezíti meggyénkben az általános iskolák szervezését a kitelepítés. Az idetelepített tanítók iránt bizalmatlanok, de nem szívesen bizzák gyermekeiket a betelepültek sem a kitelepítés során itthon maradt tanítókra. Ezekhez a bajokhoz járul még az is, hogy a telepesek nem hajlandók sem egyházi adót, sem iskola-fenntartó díjat fizetni. Állami iskolát követelnek, mely meggyőződésük szerint az ellentéteket jobban eltüntetné és a nevelést is egységesebbé tenné. Mindezek miatt a völgyégi járás 42 telepés községében alig van általános iskola.

A Tolna megyei tanítók általános véleménye az, hogy a régi iskolarendszer legnagyobb hibája az volt, hogy nem voltak egységesek az iskolák. Ezen most úgy lehetne segíteni - szerintük -, hogy az iskolák alsó tagozatai megmaradnának a régi szervezetükben, a felső

tagozatok viszont mind államiak lennének. Ezzel az általános iskola kérdése olyan községekben is megoldódna, ahol 3-4 különböző jellegű és 1-2 tanerős iskolák vannak, melyek a felső tagozatban szívesen együttműködnének, de felettes egyházi hatóságai ehhez nem járulnak hozzá.⁵²

Nem kis mértékben hátráltatták a szervező munkát a hiányos tárgyi feltételek. Nem véletlen, hogy a VKM felhívja a tanfelügyelők figyelmét arra, hogy kutassák fel a Vármegyei Földbirtokrendező Tanács és a helyi nemzeti bizottságok segítségével azokat az ingatlanokat, amelyek alkalmasak népiskolák bővítésére, új iskolák létesítésére, internátussal egybekötött általános iskolák szervezésére. A VKM ilymódon kívánja megoldani a más iskolákkal együttműködés útján sem megszervezhető általános iskolák létrejöttét.⁵³

1946. augusztus 16-án tartott tárcaközi döntés alapján a VKM - többek között - a nagydorogi Széchenyi-féle kastélyt és a faddi Bartal-féle kastélyt is megkapta általános iskola céljaira. Korábban már Teverlen 6 svábházat is kapott a tárca az ott létesítendő Kőrösi Csoma Sándor tanintézet céljára.⁵⁴

A szervezés mind a három helyen meg is indult és rövidesen létrejött az általános iskola ezekben a községekben.⁵⁵ A nagydorogi képviselőtestület vállalta

a helyreállítást, átalakítást, természetbeni hozzájárulással, közmunkával és építési anyaggal. Vállalta továbbá 5 új nevelő beállítását is 40 %-os hozzájárulással annak fejében, hogy az iskola közösségi jellegű körzeti általános iskolaként működhet. /Az ottani ref. és rk. lelkészek az államosítás ellen agitáltak, ezért mind az iskola vezetősége, mind a község képviselőtestülete mereven elzárkózott az államosítás elől./⁵⁶

4.3 A volt uradalmi iskolák ügyeinek rendezése

Rendezni kellett a volt uradalmi iskolák ügyeit is. Tolna megyében az 1. sz. kimutatás szerint 24 ilyen népiskola volt, legtöbb a dombóvári és a tamási járásban.

Dombóvári járásban:

1. Felsőleperdi uradalmi rk. népiskola
2. Mászlonyi uradalmi rk. népiskola
3. Nagykondai uradalmi rk. népiskola
4. Nosztányi uradalmi rk. népiskola
5. Ódalmandi uradalmi rk. népiskola
6. Sütvényi uradalmi rk. népiskola
7. Szakcsi majori uradalmi rk. népiskola
8. Tüskei uradalmi rk. népiskola
9. Ürgévári uradalmi rk. népiskola

A felsorolt helyek Ujdombóvárhoz tartozó puszták.

Dunaföldvári járásban:

1. Bikács-Kistápei uradalmi rk. népiskola
2. Kajdacs-Kiskajdacs uradalmi rk. népiskola

Központi járásban:

1. Szedres-Apáti pu. uradalmi rk. népiskola
2. Tengelic-Hidjai uradalmi rk. népiskola

Simontornyai járásban:

1. Sárszentlőrinc-Rácegresi uradalmi rk. népiskola

Tamási járásban:

1. Fürged-Belfürgedi uradalmi rk. népiskola
2. Fürged-Külfürgedi uradalmi rk. népiskola
3. Alsómedgyesi uradalmi rk. népiskola
4. Alsómajsai uradalmi rk. népiskola
5. Döbrönte uradalmi rk. népiskola
6. Felsőgyánti uradalmi rk. népiskola
7. Kecsege pusztai uradalmi rk. népiskola
8. Keszi pusztai uradalmi rk. népiskola
9. Martinca pusztai uradalmi rk. népiskola
10. Iregszemcse-Csehi pu. uradalmi rk. népiskola⁵⁷

A Tolnamegyei Hírlap 1945. december 29.-i száma

arról ad hirt, hogy rendezik ezeknek az iskoláknak az ügyét a földreformmal kapcsolatosan. Az uradalom által fenntartott ilyen jellegű iskolák a községek hatáskörébe kerülnek. A felekezeti jellegű uradalmi iskolák /a fent felsorolt Tolna megyei iskolák mind idetartoznak/ fenntartási költségeit a kultuszminiszter az egyházakra hárítja /megyénkben a rk. egyházra/. A magánjellegű uradalmi iskolákat /megyénkben nem volt/ a továbbiakban az uradalomtól földhöz juttatottak tartják fenn. Ezeknek az iskoláknak állami vagy egyéb /községi, vármegyei/ segély adható. Amennyiben az iskolák így nem tarthatók fenn, államosítani kell.

Egy miniszteri rendelet /11511/1945. VKM sz. 1945. szeptember 10./ új nevelői állás szervezését mondja ki minden olyan esetben, ahol a teljesen osztott osztályrendszerrel egy-egy tanítóra jutó tanulók száma az 50, összevont osztályoknál a 40 főt meghaladja. Szabályozza a tanítói kinevezések sorrendjét is:

- Első helyen nevezhetők ki az árva, özvegy, családfenntartó tanítók.
- Második helyen nevezhetők ki a távollévőket eredményesen helyettesítő tanítók.
- Harmadik helyen nevezhetők ki a régebbi oklevéllel rendelkezők.

Rendkívül pozitív a rendelkezés azon része, mely szerint "Minden olyan nem állami iskolai tanítót, aki az állami oktatás hive és tiszta demokratikus magatartása szükségessé és indokolttá teszi átvételét, állami népiskolai tanítóvá lehet kinevezni, még akkor is, ha az illetékes iskolafenntartó nem járul hozzá az elbocsátáshoz".⁵⁸

A siránkozó vészmadaraknak válaszol a Tolnamegyei Néplap 1946. szeptember 14-i számában egy falusi tanító, aki arra a vádaskodásra, hogy "a tanügy újjáépítését nem szorgalmazzák sehol", azt válaszolja: inkább fogjanak össze és építsék újjá az iskolát, ahogyan azt ők is tették.

4.4. Tanyai vándoriskolák

szervezése

Az általános iskolák szervezési nehézségei értethetővé teszik a VKM azon törekvését is, hogy igyekszik mindent elkövetni a tanyai gyermekek érdekében. Utasításában elvárja Tolna vármegye tanfelügyelőségétől is, hogy hatékonyan támogassa törekvéseit, és a tanyai szórványokon, valamint a külső határrészben élő tanköteles gyermekek iskolához juttatását körültekintő, gondos munkával elősegítse. E célból a VKM vándoriskolák szervezését tervezi 8-15-25 tanuló esetén. Az oktatáshoz szükséges tárgyi feltételekről /szoba, egy hosszú asztal, megfelelő lóca, fűtés, ta-

karitás, a vándortanító részére fekvőhely /a község, a személyi feltételekről az állam gondoskodik.⁵⁹

Megyénk tanfelügyelőjének a VKM-hez küldött jelentéséből az derül ki, hogy Tolna megyében még igen sok tanya és puszta van, ahol nincs iskola, bár a tankötelesek száma ezt indokolná. Ennek okát részben abban kereshetjük, hogy a régi tanügyi vezetés szigorúan ragaszkodott az előirt 30-as létszámhoz, ennél kisebb létszám esetén egyáltalán nem törődtek a tanyai gyerekek iskoláztatásával. Így aztán sajnos még most is akadt olyan település /Decs-Bogra pu./, ahol 15-18 éves iskolázatlan ifjak vannak, de olyan tanya is akadt, ahol a beiskolázandó gyermekek létszáma a 40-et is meghaladta, de a tanfelügyelő többszöri próbálkozása - anyagi és más okokból - eredménytelen maradt, az iskola felállítása elmaradt. A megyében egyébként több olyan egymáshoz közel fekvő tanyacsoport is található, ahol ugyan egy-egy tanyán nincs kellő számú tanköteles iskola létesítéséhez, de a tanyacsoport egy központi helyén vándoriskola felállítása szükséges és lehetséges volna.

Sajnos az a kimutatás, mely tartalmazta azokat a tanyákat és lakott területeket, ahol iskola felállítása feltétlen szükséges volna, nem került elő, az ügy előadója a VKM-ben azt a jelentéstől lecsatolta. Azt viszont a jelentés egyértelműen bizonyítja, hogy Tolna

megye tanügyigazgatása foglalkozott ezeknek az iskoláknak a létrehozásával, hisz a Közigazgatási Bizottság útján felhívta az érdekelt községek előljáróságát /ahová a tanyák igazgatásilag tartoztak/, hogy az iskolák elhelyezéséről, a dologi szükségletek fedezéséről, bútorzatról gondoskodjanak. "Örömmel tapasztalom - írja a tanfelügyelő -, hogy a szegényebb tanyai népréteg minden áldozatra kész, csak-hogy gyermeke iskolába járhasson."

A megyei szervezés eredményeként a következő tanyai népiskolák jöttek létre:

1. Decs-Bogra pusztai állami népiskola /felterjesztve jóváhagyásra 1946. június 24./
2. Kajdacs Kiskajdacs rk. népiskola /felterjesztve: 1946. május 17./
3. Ócsény Józsefpusztai állami népiskola /felterj.: 1946. június 25./
4. Regöly Bogaraspusztai rk. népiskola /felterj.: -/
5. Szedres Jegenyéspusztai állami népiskola /felterj.: 1946. október 23./
6. Ujdombóvár Ódalmand Vörösegyháza rk. népiskola /felterj.: 1946. június 25./
7. Tengelic Felsőtengelic pusztai állami népiskola /felterj.: -/

Az utóbbi 43-as létszámmal még csak szervezés

alatt álló iskola, a többiekkel kapcsolatos fel-
terjesztések viszont már hónapokkal ezelőtt /még
a VKM Általános Iskolai Ügyosztályának 1946. októ-
ber 24 -i körlevele előtt/ megtörténtek, de jóváha-
gyás csak Regöly Bogaraspusztá esetében érkezett.⁶⁰

Közben a megyei szervezés tovább folytatódik,
de jóváhagyó válaszok a VKM részéről nem érkeznek,
hanem ehelyett az általános iskolai ügyosztály 1947.
március 28-án előterjesztést tesz a miniszterhez a
tanyai iskolázás problémájának megoldására. Az elő-
terjesztés rámutat arra, hogy az ebben az ügyben be-
kért tanfelügyelői jelentések megdöbbentő képet tár-
tak fel: 9303 tanyasi tanuló iskoláztatása megoldat-
lan, ennek megoldására azonban 250 vándortanító ki-
küldésére lenne szükség. A VKM a szervezési rendele-
tet meg is jelenteti, az érdekeltek példás lelkesé-
dével, buzgalommal biztosítják is átmenetileg a szük-
ségtantermeket, a tanítói lakásokat, a tanítók ellá-
tását, a vándoriskolák berendezését, fenntartását. A
vándortanítók kinevezésére és kiküldésére mégsem ke-
rülhetett sor. A minisztériumi belső ügyíraton a követ-
kező kísérő szöveg található: "Az ügyosztály tisztelet-
tel kéri Ortutay Gyula miniszter urat, mint a Függet-
len Kisgazdapárt első kultuszminiszterét, hogy a tanyai
művelődés elhanyagolt kérdését, ahol a múlt bűnös mu-
lasztásai mellett immár az új felelősség is jelentke-

zik, a demokrácia becsületéhez méltó megértéssel és áldozatkészséggel megoldáshoz segíteni szíveskedjék".⁶¹

Sajnos Tolna megyében Decs-Bograpusztá, Ócsény-Józsefpusztá és Regöly-Bogaraspusztá kivételével a többi helyen 1947. október 29-ig sem jöttek létre a javasolt iskolák. /Ugyanis a javasolt iskolák sem az 1947. március 3.-i 1223/1947. tanfelügyelői számú, sem az 1947. október 29.-i tanfelügyelői kimutatásban: 6181/1947. sz., nem szerepelnek./ Hogy ennyi áldozatkészség mellett mi akadályozta a létrejöttüket, azt csak sejteni lehet. Nemcsak a pénzhiány és nem is elsősorban a pénz döntötte el sorsukat. Inkább az a politikai légkör, mely akkor még a hatalom kérdésében sem volt egyértelmű, bár a szocialista fejlődés tendenciái már akkor erősödőben voltak. Akkor még sok ellenfele volt Tolna megyében is az iskoláztatás kiterjesztésének. Erre legjellemzőbb példa a Tengőd-Hékut pusztai állami iskola ügye.

Tengőd község előljárósága 1948-1947. sz. alatt felterjesztést küld a főispánnak a Tengőd községhez tartozó Hékut pusztán létesítendő állami iskola ügyében. Az 1947. február 24.-i felterjesztés pontos kimutatást is csatol a beiskolázandó gyermekekről az alábbiak szerint:

	<u>I.o.</u>	<u>II.o.</u>	<u>III.o.</u>	<u>IV.o.</u>	<u>V.o.</u>
Okrád puszta	1	4	-	1	1
Hékut puszta	3	3	1	2	2
Barnahát puszta	11	5	5	1	4
Összesen:	15	12	6	4	7

	<u>VI.o.</u>	<u>VII.o.</u>	<u>VIII.o.</u>	<u>I-VIII.o.</u>
Okrád puszta	-	1	-	8
Hékut puszta	-	2	-	13
Barnahát puszta	1	-	-	27
Összesen:	1	3	-	48

A tengődiek azt is jelentik, hogy a földreform során épületeket is igényeltek az iskola céljaira, s ezeknek vázlatos alaprajzát is mellékelik:

Mosó	Fészer	Sütő	Istálló
------	--------	------	---------

Kút.

Kert.

16 m ² szoba	30 m ² szoba	40 m ² szoba	16 m ² tanterem	16 m ² konyha	16 m ² Kamra
----------------------------	----------------------------	----------------------------	-------------------------------	-----------------------------	----------------------------

Érvelésük során kitérnek arra is, hogy bár Hé-
kut és Okrád puszták közigazgatásilag Tengőd község-
hez, Barnahát puszta pedig Koppányszántó községhez
tartozik, mégis Hékut puszta központi fekvésénél fog-
va egyedül alkalmas iskola létesítésére, hisz ott a
szükséges tanterem és lakás is rendelkezésre áll.

Az iratok a közigazgatási bizottság útján el-
jutnak a vármegyei tanfelügyelőséghez főispáni alá-
írással. A tanfelügyelő 1947. március 12-én 644/1947.
tfsz. alatt megteszi előterjesztését a VKM-nek isko-
la létesítésére. A válasz megérkezéséről azonban az
iskolák államosításáig nincs tudomásunk.⁶²

Más baj is van ebben a körzetben. Erről a Tol-
namegyei Néplap 1947. május 14 -i száma tudósít a
"Barnahát-puszta - ahol semmi sincs rendben" című cik-
kében. A cikk rámutat arra, hogy ez a puszta nemcsak
Koppányszántótól van messze /7 km/, hanem még sokkal
messzebb a demokráciától. A puszta ugyanis a veszprémi
püspökség nagybirtokához tartozott. A földreform so-
rán ezt tőlük elvették, de a püspökség volt intézője
/Paki Nándor/ továbbra is lakóként ott maradt a tég-

lából és kőből épült kastélyban, s a 8 holdas gyümölcsöst is használja.

A cikk elkészítő képet rajzol a pusztáról. A kastély mellett téglastállók, magtárak, gazdasági épületek, s ugyanakkor földből vert, zsuppfedeles, közöskonyhás jobbágházak találhatók tele svábbogarakkal és patkányokkal. Körös-körül mindenütt ott a sok gyerekek. Iskola viszont nincs, legközelebb csak Koppányszántón van. Odajárni viszont cipő miatt nem tudnak a gyerekek /27 iskolaköteles/. A lakosság szeretné a kastélyt iskolává átalakítani, de az intéző ezt ellenzi.

"Sok a panasz és nagy az elkeseredés, de a félig összedült kovácműhely előtt összegyűlt pusztaiak /ez a "gyűlésterme" Barnahátnak/ lassan megtalálják a hangukat és bátorságukat, amikor pártunk megyei kádervezetője, Prantner elvtárs keményen és határozottan beszél sorskérdéseikről: "Szünjék meg az urak "jogfolytonossága", ami itt kastélybitorlásban nyilvánul meg!".

A lap figyelmeztetésnek szánja cikkét az illetékesek /Földhivatal, tanügyi hatóságok stb./ számára.

Ez a sajnos nem egyedülálló példa is azt mutatja, hogy a műveltségi monopólium felszámolása nem ment harc nélkül, de e harcot - mint a példák is mutatják - az MKP irányította, s ez volt a legfőbb biztosítéka annak, hogy a harc végülis eredményes lesz.

A VKM gyakori bizonytalankodása miatt hosszú ideig nem alakult ki az általános iskola egységes és végleges formája. Jó példa erre megyénkben a bonyhádi gimnázium alsó tagozatának átalakulása. Itt már az 1945-46. tanév vége előtt megkezdték az általános iskola megvalósítását azzal, hogy a gimnázium I. osztályát átalakították általános iskola V. osztályává, mert mint a tanári értekezlet jegyzőkönyve megállapította: "Be kell látni, hogy az általános iskola a magyar kultúrának hatalmas fókusza, gyűjtőpontja lett".

Minthogy az iskola vezetősége felismeri, hogy az idő kerekét megállítani nem lehet, a helyi evangélikus és református elemi iskola felső tagozatával fúzionálnak, de ugyanakkor vidékről is felveszik az eredetileg gimnáziumba beiratkozni szándékozókat. Így 1946. szeptemberében Bonyhádön megvalósult a protestáns általános iskola az említett iskolák épületének, felszerelésének és tantestületének igénybevételével. Az új felső tagozat egyelőre a gimnáziumban maradt, de anyagi és igazgatási kérdései rendezetlenek maradtak. Ez a gimnáziummal kapcsolatos átmeneti iskolafajta /a bonyhádi protestáns általános iskola/ még 1947-ben sem volt különálló iskolaegység, s egészen az iskolák államosításáig megmaradt e formájában.⁶³

4.5 A testi és szellemi fogyatékos tankötelesek oktatása

A népi demokratikus iskolareformnak példamutató az a törekvése, hogy nagy gondot kívánt fordítani azokra a tanulókra is, akiket tanulmányi előmenetelükben testi vagy szellemi fogyatékoságuk gátolt /gyógypedagógiai alanyok/, ezért felmérte a Tolna megyei helyzetet is. A megyei tanfelügyelő összefoglaló jelentéséből kiderül, hogy erre szükség is volt megyénkben, mert 51 iskolánkban /3 állami, 7 községi, 23 rk., 11 ref. és 7 ev. fenntartású/ összesen 784 olyan tanulót találtak /állami iskolákban 57, községi iskolákban 84, rk. iskolákban 487, ref. iskolákban 106 és ev. iskolákban 50 tanulót/, akik részére külön, kislétszámú osztályokat kellett volna szervezni a tanulókkal való intenzívebb foglalkozás érdekében.

E felmérés szerint a legtöbb testi illetve szellemi fogyatékos gyermeket a következő helyeken találták 1946-ban:

1. Bátaszék községi népiskolában	35 tanuló
2. Bonyhád rk. népiskolában	93 tanuló
3. Bölcske ref. népiskolában	28 tanuló
4. Döbrököz rk. népiskolában	38 tanuló
5. Dunaföldvár rk. népiskolában	69 tanuló
6. Fadd rk. népiskolában	25 tanuló
7. Simontornya rk. népiskolában	76 tanuló

8. Szekszárd belvárosi rk.

népiskolában 30 tanuló

9. Tolna állami népiskolában 31 tanuló

Ennek ellenére Tolna megyében csak a szekszárdi belvárosi rk. általános iskola részesítette külön csoportos oktatásban ezt a 30 tanköteles tanuló-ját az 1945-46. tanévben /Dr. Tamás Nándorné tanító vezetésével/. Az 1946/47. tanévben - megyei utasítás-ra - a tolnai állami általános iskolában is indult külön gyógypedagógiai csoport 31 tanulóval. A többi iskolákban a kislétszámú osztályok vagy külön csoportok szervezését tanterem és tanerőhiány akadályozta meg. A VKM e célra új nevelői állásokat kívánt szervezni, a tanteremproblémát pedig bérlettel vagy változó tanítás bevezetésével próbálta megoldani.⁶⁴

Egy további VKM rendelkezés előírta azt is, hogy az 1945/46. tanévtől kezdődően fokozatosan meg kell szüntetni a polgári iskolákat, s helyettük általános iskolákat kell szervezni. A gimnáziumok átszervezéséről is rendelet intézkedett, mely szerint az I-IV. osztályaikat 1945/46-tól kezdve fokozatosan általános iskolai osztályokká kell átszervezni, a gimnáziumok pedig ezzel egyidejűleg 4 osztályos középiskolákká alakulnak át.

Az általános iskolai szervezésnek ez a területe

okozott viszonylag a legkevesebb gondot, hisz a legtöbb helyen az általános iskolai színvonalas oktatás feltételei éppen ezeken a helyeken voltak adottak. Itt inkább személyi és tartalmi problémák nehezítették az átalakítást. Ezekről azonban később szólunk.

4.6. A gimnáziumok átszervezése

Először a gimnáziumok átszervezését vesszük sorba.⁶⁵

1. A bonyhádi evangélikus gimnázium I. és II. osztálya az evangélikus és református volt népiskolával együttesen alakult át és protestáns általános iskolává egyesült. Az általános iskola V-VI. osztálya kezdetben a gimnázium épületében nyert elhelyezést. Igazgatója: Bajor János tanító.

Tanulólétszáma:	<u>fiúk</u>	<u>leányok</u>	<u>összesen</u>
V. osztály	55	22	77
VI. osztály	69	15	84
<hr/>			
Összesen:	124	37	161

Tanáraik: gimnáziumi tanár 8, népiskolai tanító 5, összesen: 13

2. A dombóvári rk. Tanulmányi Alap gimnázium I-II. osztálya beolvadt a helyi állami általános iskola V-VI. osztályaiba, melyek az állami polgári iskola épületében nyertek elhelyezést.

3. A gyönki református gimnázium I-II.osztálya egyszerűen nem nyílt meg, hanem az ide beiratkozni szándékozó tanulók 1945/46-tól kezdve már az egyesült protestáns általános iskola V-VI. osztályaiba iratkoztak. A gimnázium épületében általános iskolai osztályt nem helyeztek el.

4. A szekszárdi állami Garay János Gimnázium I-II. osztálya beolvadt az államilag segélyezett fiú és leány polgári iskolák I-II. osztályaiból alakított külön fiú és külön leány általános iskolák V-VI. osztályaiba. Ezek az osztályok a polgári iskolákban nyertek elhelyezést nemeik szerint.

A polgári iskolák a népi demokrácia leépülő, megszűnő iskolatípusai voltak. Átszervezésük nem ment simán. Egyrészt, mert a polgári iskolai tanárok közül sokan - a polgári iskolák demokratikus hagyományaira hivatkozva - "elsiratták" ezt az iskolatípust s ha létrehoztak is alsóbb osztályai helyett ugyanazon igazgatási szervezetben általános iskolát, gyakorlatilag az továbbra is polgári iskolaként működött. Másrészt a polgári iskolai tanárok sem mentek szívesen a népiskolából szervezett általános iskolákba tanítani. Így próbálták védeni a polgári iskolák bizonyos "kiváltságaikat", az ott tanítók pedig a "tanári" rangjukat. Erre Paks a legjobb példa, ahol a helyzet megváltoztatására tanfelügyelői közbeavat-

kozásra volt szükség.

A történelmi utat azonban ők sem tudták elzárni, s a túlhaladott iskolatípusnak - mely ugyan a történelmi szerepét a maga idejében jól betöltötte - helyét át kellett adnia az új közoktatási struktúra alapjait jelentő általános iskolának.

4.7. A polgári iskolák fokozatos átszervezése általános iskolákká

A polgári iskolák átszervezése Tolna megyében is megindult.⁶⁶

1. A szekszárdi államilag segélyezett községi polgári leányiskola I-II. osztálya alakult át általános iskolává és az épületben maradt. Hozzácsatlakoztak a gimnázium I-II. osztályaiba beiratkozni szándékozó leány tanulók is. Az itt elhelyezett leány általános iskola alsó tagozatát a szekszárdi volt 4 tanerős ref. népiskola képezte saját tanítóival és iskolájával.

A tanulók létszáma:

V. a 33

V. b 33

VI. a 40

VI. b 40

Összes 146

A nevelők száma: 2 középiskolai tanár, 5 polgári iskolai tanár és 2 népiskolai tanító, összesen: 9.

2. A szekszárdi államilag segélyezett községi polgári fiúiskola I-II. osztálya alakult át általános iskolává és az épületben maradt. Hozzácsatlakoztak a gimnázium I-II. osztályaiba beiratkozni szándékozó fiútanulók is. Az itt elhelyezett fiú általános iskola alsó tagozatát szintén a volt ref. és ev. népiskola képezte, melyet azonban az 1946/47. tanévben nem sikerült létrehozni.

Tanulólétszámok:

V.a	35
V.b	30
VI.a	40
VI.b	42
<hr/>	
Összes	147

A nevelők száma: 2 gimnáziumi, 6 polgári iskolai tanár, 2 népiskolai tanító, összesen: 10.

3. A dombóvári állami polgári fiúiskola I-II. osztálya egyesült az ottani volt állami népiskolával és a fiú V-VI.o. a polgári iskolában maradt, a leány V-VI.o. pedig az állami népiskolában nyert elhelyezést külön-külön igazgatás alatt.

A tanulólétszám a polgári iskolában elhelyezett általános iskolában:

V. o. fiúk	51
VI. o. fiúk	54
<hr/>	
Összes	105

A nevelők száma: 1 tanítóképző intézeti, 2 gimnáziumi, 5 polgári iskolai tanár, 1 tanító, összesen: 9.

4. A dunaföldvári polgári fiúiskola I-II.o. az 1946/47. tanévben újonnan szervezett állami népiskolával alakult át állami önálló általános iskolává és a polgári iskola épületében kapott elhelyezést egy igazgatás alatt külön fiú- és külön leánytagozattal. Igazgató: Rojkó József polgári iskolai tanár. Alsó tagozatként 50 növendékkel s két tanerővel, négy osztállyal létesült egy állami iskola az igen erős rk., ref., és ev. jellegű népiskolákból. Az alsó tagozat szervezésének kizárólagos érdeme: Rojkó József általános és polgári iskolai igazgatóé.

A nevelők száma: 2 középiskolai, 5 polgári iskolai tanár, összesen: 7.

A tanulók száma:	<u>fiúk</u>	<u>leányok</u>	<u>összesen</u>
V.osztály	51	42	93
<u>VI.osztály</u>	<u>44</u>	<u>28</u>	<u>72</u>
Összesen:	95	70	165

5. A tolnai állami polgári fiú- és leányiskola I-II. osztálya és a volt állami népiskola együttesen alakult át általános iskolává és megalkották a külön-külön igazgatás alatt és koedukáltan működő I. sz. és II. sz. általános iskolát. Az I. sz. általános iskola

a polgári iskola, a II. sz. általános iskola pedig a volt népiskola épületében nyert elhelyezést. Az I. sz. általános iskola igazgatója Végh János.

A tanulók száma az I. sz. általános iskolában:

	<u>fiúk</u>	<u>leányok</u>	<u>összesen</u>
V. osztály	16	22	38
<u>VI. osztály</u>	<u>16</u>	<u>29</u>	<u>45</u>
Összesen:	32	51	83

A nevelők száma: 1 középiskolai, 5 polgári iskola tanár és 2 tanító, összesen: 8.

6. A paksi polgári fiú- és leányiskola az I-II. osztályokból önállóan hozta létre az általános iskolát, a külön önálló általános iskola jött létre a volt községi teljes népiskolából is. Mindkét általános iskola a maga épületében maradt, s emiatt egyikben csak tanítók, a másokban csak tanárok tanítottak volna. Tanfelügyelői utasításra azonban új nevelői és tanulócsoport-elosztást kellett a paksiaknak végrehajtaniók.

A polgári iskolában maradt általános iskolai tanulók létszáma:

	<u>fiúk</u>	<u>leányok</u>	<u>összesen</u>
V. osztály	33	32	65
<u>VI. osztály</u>	<u>46</u>	<u>38</u>	<u>84</u>
Összesen:	79	70	149

A nevelők száma: 1 középiskolai, 5 polgári iskolai tanár, összesen: 6.

7. A tamási polgári fiúiskola I-II. osztálya mint állami koedukált általános iskola a polgári iskola épületében kapott elhelyezést. Ez az iskola körzeti központja lett a következő iskoláknak:

- a/ Tamási-Rácvölgy állami általános iskola /alsó tagozat/
- b/ Tamási-Henyevölgy községi általános iskola /alsó tagozat/
- c/ Tamási evangélikus általános iskola /alsó tagozat/

Az általános iskola alsó tagozatának szervezése az 1946/47. tanévben még nem járt sikerrel. Ezért hatott megnyugtatóan az igazgató közlése a Tolnamegyei Néplap 1947. augusztus 13-i számában: a volt népiskola I-IV. osztálya általános iskola néven szeptember 1-től megnyílik. /Megnyílik a tamási általános iskola c. cikkben./

A tanulók száma:	<u>fiúk</u>	<u>leányok</u>	<u>összesen</u>
V. osztály	54	45	99
<u>VI. osztály</u>	<u>25</u>	<u>32</u>	<u>57</u>
Összesen:	79	77	156

A nevelők száma: 4 polgári iskolai tanár, 4 tanító, összesen: 8.

8. A bátaszéki állami polgári fiú- és leányiskola

a volt községi népiskolával együtt alakult át két általános iskolává. Az állami általános leányiskola a polgári iskolában, az állami általános fiúiskola pedig a volt községi népiskola épületében nyert elhelyezést. A két általános iskola önálló iskolaként külön igazgatás alatt kezdte meg működését.

A polgári iskolában elhelyezett általános leányiskola létszáma:

V. osztály	45 leány
<u>VI. osztály</u>	<u>60 leány</u>
Összesen:	105 leány

A nevelők száma: 4 polgári iskolai tanár és 7 népiskolai tanító, összesen: 11. Az alsó tagozatot is ezek a tanítók tanították.

9. A bölcskei rk. polgári leányiskola az 1945/46. tanévben a polgári iskola I. osztálya helyett 7 tanulóval állította be az általános iskola IV. osztályát. Az volt a szándéka - jelentésük szerint -, hogy a polgári iskola I-II. osztályát az 1946/47. tanévben átkapcsolja a községben levő rk. népiskolához, ahol segíteni is kész. Miután a bölcskei rk. általános iskolában ténylegesen két szerzetes tanítónő is tanít - írja a tanfelügyelő -, e jel arra mutat, hogy a bölcskei polgári iskola I-II. osztálya, illetve az általános iskola V-VI. osztályának növendékei nem a zárdában /a polgári iskola épületében/, hanem

a községben levő rk. volt népiskolában /most általános iskolában/ tanulnak.

10. A hőgyészi polgári fiú- és leányiskola I-II. osztályából alakult általános iskola V-VI. osztálya szervezetileg a hőgyészi rk. iskolához /önálló általános iskola/ tartozott, de a polgári iskola épületében tanultak ezek az osztályok a fiúk és leányok elkülönítve.

Az általános iskolai tanulók száma a polgári iskolában:

	<u>fiúk</u>	<u>leányok</u>	<u>összesen</u>
V. osztály	30	42	72
<u>VI. osztály</u>	<u>35</u>	<u>42</u>	<u>77</u>
Összesen:	65	84	149

A nevelők száma: 4 polgári iskolai tanár, 8 óraadó tanító.

11. A dombóvári Orsolya zárdában elhelyezett rk. polgári leányiskola I-II. osztálya egyesült az ugyanott működő és a községben levő rk. népiskolából alakult általános iskola V-VI. osztályával. Hogy melyik osztályt helyezték el a polgári iskolában és ott kik, milyen képesítéssel, milyen tárgyakat tanítottak, arról sem az iskola, sem a tanfelügyelő jelentése nem mond semmit.

A dunaföldvári leány, a bátaszéki német és a bonyhádi rk. leánypolgári iskola átszervezésével

kapcsolatosan adataink nincsenek.

Ez volt tehát a helyzet 1946. október 7-én a gimnáziumok és a polgári iskolák átszervezésével kapcsolatban. Az elkövetkező két tanévben újabb és újabb osztályok szüntek meg e két iskolatípusban, s így a fordulat éve után a tanügyigazgatásnak a polgári iskolákkal már nem is kellett számolnia. A 8 osztályos gimnáziumok pedig ezuton az általános iskolára épülő 4 osztályos középiskolákká szerveződtek megyénkben is.

A fokozatos áttérés az általános iskolai szervezetre általában a VKM rendelkezése szerint történt. Megfigyelhető viszont, hogy a polgári iskolákban maradt általános iskolák személyi és tárgyi feltételei a legjobbak voltak a megyében. A polgári iskolákból átszervezett, de velük közös igazgatásu általános iskolában 11 középiskolai, 43 polgári iskolai tanár és 18 népiskolai tanító tanított. Hasonlóan jó volt a helyzet a protestáns általános iskolában is, ahol a gimnáziumi tanár és 5 népiskolai tanító tanított. Mindez óriási feszültséget szült a kialakuló általános iskolák színvonalában. Erről még a későbbiekben részletesebben szólnunk.

4.8. Az általános iskolák szervezésével kapcsolatos megyei helyzetkép 1947-48-ban

Az általános iskolák szervezésével kapcsolatos

megyei helyzetképet mutatja be a vármegyei tanfelügyelő 1947. februári jelentése /február 17./

E szerint:

I. Azokban a községekben, ahol állami vagy államilag segélyezett községi polgári iskolák és gimnáziumok voltak, az átszervezést a tankerületi főigazgató és a tanfelügyelő együttesen hajtották végre. Így ezeken a helyeken a következő általános iskolák jöttek létre:⁶⁷

1. Bátaszék Állami általános leányiskola
V-VI.o.
Állami általános fiúiskola
V-VI.o.
2. Bonyhád Protestáns vegyes általános
iskola V-VI.o.
3. Bölcske Rk. általános iskola V-VI.o.
4. Dombóvár Állami általános leányis-
kola V-VI.o.
Állami általános fiúiskola
V-VI.o.
5. Dunaföldvár Állami általános iskola fiú-
és leányosztályokkal V-VI.o.
Alsó tagozat 50 tanulóval
6. Hőgyész Rk. általános iskola fiú- és
leányosztályokkal V-VI.o.

7. Paks Állami koedukált általános iskola V-VI.o.
8. Szekszárd Állami általános fiúiskola V-VI.o.
Állami általános leányiskola V-VI.o.
4 tanerős közös alsó tagozat /állami alsótagozatot nem sikerült felállítani, ezért az alsó tagozat a ref. és ev. iskolában van/
9. Tamási Állami koedukált körzeti általános iskola V-VI.o.
Állami általános iskola alsó tagozattal /Rácvölgy/
Állami általános iskola alsó tagozattal /Henyevölgy/
/végülis községi ált.iskola lett/
Evangélikus általános iskola alsó tagozattal és 1 tanerővel
10. Tolna I. sz. Állami koedukált általános iskola V-VI.o.
II.sz. Állami koedukált általános iskola V-VI.o.

II. A jelentés szerint, ahol csak állami és községi jellegű népiskolák voltak, a szervezést a tanfelügyelőség előadója végezte. Ennek eredményeként jöttek létre a következő általános iskolák:⁶⁸

a/ <u>Önálló általános</u>	<u>jellege</u>	<u>tanítók</u>	<u>meg-</u>
<u>iskolák</u>		<u>száma</u>	<u>jegyzés</u>
1. Nagydorog	községi	-	-
2. Pincehely	állami	-	-
3. Tengelic	állami	-	-
4. Tevel	állami	-	-
5. Ujdombóvár	állami	-	-

A teveli internátussal egybekötött önálló koe-dukált állami általános iskolát "Kőrösi Csoma Sándor Székely Tanintézet" címen Földi István gimnáziumi tanár, általános iskolai igazgató szervezte meg. Nagydorogon a bentlakás szervezése ekkor volt folyamatban.

b/ <u>Fiók-általános</u>	<u>jellege</u>	<u>tanítók</u>	<u>meg-</u>
<u>iskolák</u>		<u>száma</u>	<u>jegyzés</u>
1. Alsónyék-Pör- böly	állami	3	-
2. Bölcske-Szent- andrás	községi	2	-
3. Decs-Alföld- szállás	községi	2	-

	<u>jellege</u>	<u>tanítók</u> <u>száma</u>	<u>meg-</u> <u>jegyzés</u>
4. Decs-Bogra puszta	állami	2	-
5. Decs-Sző- lőhegy	állami	2	-
6. Fadd-Dom- bori pu.	állami	2	-
7. Fácánkert puszta	községi	2	-
8. Györköny- Pusztahen- cse	községi	3	-
9. Iregszem- cse-Muth puszta	állami	2	-
10. Máza	községi	1	-
11. Medina	községi	2	-
12. Medina-Sző- lőhegy	községi	1	-
13. Paks-Alsó csámpa	községi	1	+1 tanítót kér
14. Paks-Cse- resznyés pu	községi	2	jelenleg tanító nincs

	<u>jellege</u>	<u>tanítók</u> <u>száma</u>	<u>meg-</u> <u>jegyzés</u>
15. Paks-Felső-			
csámpa	községi	1	-
16. Paks-Gyapa			
puszta	községi	1	-
17. Paks-Hegyes			
puszta	községi	1	-
18. Szekszárd-Csa-			
tártelep	községi	2	-
19. Tengelic-János-			
major	állami	2	-
20. Tengelic-Szőlő-			
hegy	állami	4	-
21. Tengelic-Kata-			
lin puszta	állami	1	+1 tanítót kér

A népiskoláknak fiók-általános iskolákká való átalakulását az iskolák tanítói és vezetői maguk határozták el, arra számítottak, hogy az állam e helyekre további tanítókat küld erősítésként, ahogy azt ígérte is. Ez azonban sajnos nem történt így. Ezért aztán az ott lévő tanítóknak kellett tartani a frontot úgy, ahogy tudták.

III. Népiskolák maradtak továbbra is a következő iskolák:

	<u>jelleg</u>	<u>tanítók</u> <u>száma</u>	<u>meg-</u> <u>jegyzés</u>
1. Bátaszék-Dolina	községi	1	tanító nincs
2. Bátaszék-Lajvér pu.	községi	1	-
3. Bátaszék-Furkó- telep	községi	1	-
4. Bonyhád-Börzsöny	községi	1	-
5. Fácánkert központ	községi	1	-
6. Fácánkert-Júlia m.	községi	1	-
7. Fácánkert-Kajmás puszta	községi	1	-
8. Gyönk-Szabaton	községi	1	-
9. Gyulaj-Pogányvár	községi	1	-
10. Iregszemcse-Csehi Szőlőhegy	községi	1	-
11. Miszla-Bikád	állami	1	tanító nincs
12. Nagydorog-Földes puszta	községi	1	-
13. ÓcsénySzőlőhegy	községi	2	120 gyerek!
14. Sárszentlőrinc- Uzd	községi	1	tanító nincs
15. Zomba	községi	3	-
16. Zomba-Paradicsom puszta	községi	1	-

<u>jellege</u>	<u>tanítók</u>	<u>meg-</u>
	<u>száma</u>	<u>jegyzés</u>

17. Zomba-Szent-

gál puszta	községi	1	-
------------	---------	---	---

A tanfelügyelői jelentés megjegyzi, hogy a zombai községi általános iskola együttműködő iskolánként alakulna meg, ha az egyházi főhatóság engedélyezné a zombai 4 tanerős rk. népiskolának a zombai községi népiskolával való együttműködést. A községi iskolák közül Tamási-Henyevölgy a tamási állami, az Ireg pusztai az iregszemcsei rk., a Bátaszék-Kövesd pusztai a Bátaszék államival, a Kölesd-Borjád pusztai pedig a kölesdi ref. általános iskolával kívánna együttműködni mint körzeti tagiskola.

Az egyházak saját hatáskörükben központilag hajtották végre az átszervezést főtanfelügyelőségeik révén. Az eredményt a rk. egyháznál a IX. sz. püspöki körlevél közölte:

A 120 rk. nép- és egyéb típusu iskola megoszlása az átszervezés előtt: 90 rk. népiskola, 24 uradalmi rk. népiskola, 2 rk. szerzetes népiskola, 1 rk. gimnázium, 1 rk. tanítóképző és 2 rk. polgári iskola.

Az átszervezés utáni megoszlásuk:

önálló általános iskola	25
együttműködő általános iskola	4
körzeti központi ált. iskola	4

körzeti tagiskola	5	
fiók-általános		
iskola	54	
népiskola maradt	13	
ált. isk. szem-		
pontjából számba		
nem vehető iskola	<u>15</u>	ebből 1 dombóvári
összesen	120	gimn., 1 dombóvá-
		ri tanítóképző

Az utóbbi 15 iskola csak statisztikailag szerepel, csonka vagy beolvadt iskolák ezek.

Az rk. átszervezések legfőbb hibáit a következőkben állapíthatjuk meg:

1. Az rk. egyház a más jellegű iskolákkal való együttműködést nem engedte meg /pl. Faddon, Ócsényben stb./

2. Olyan helyeken is szervezett önálló általános iskolát, ahol annak sem személyi, sem tárgyi feltételei nem voltak meg, azt a helyi érdekeltek sem javasolták pl. Kocsolán 4 tanterem és 4 tanító ellenére, Mözsön a ki- és betelepülés okozta gondok ellenére, Pincehelyen 4 tanító és 2 tanterem ellenére stb.

3. Anyaiskolának csakis rk. jellegű iskolát jelölt ki minden esetben, még akkor is, ha a fiókiskola távol volt az anyaiskolától. Ez az együttműködést tel-

jesen lehetetlenné tette.

A ref. és ev. felekezet átszervező munkájának legfőbb fogyatékosága az volt, hogy a felekezeti központok a jóváhagyó határozatokról a tanfelügyelőiséget nem értesítették, így nehezen lehetett figyelemmel kísérni s államilag ellenőrizni a rendelkezések betartását.

Az átszervezés előtt 36 ref. nép- és egyéb típusu iskola volt a megyében /35 ref. népiskola, 1 ref. gimnázium/. Ezek az átszervezés után így oszlottak meg:

önálló általános iskola	6
együttműködő ált.iskola	4
körzeti központi ált.iskola	1
fiók-ált.iskola	8
népiskola maradt	11
ált.iskola szempontjából számba nem vehető, csak statisztikailag szereplő iskolák	<u>6</u> ebből 1 gyönki
összesen	36 gimn.

Az átszervezés előtt 30 ev. nép- és egyéb típusu iskola volt megyénkben /29 ev. népiskola és 1 ev. gimnázium/. Az átszervezés után az iskolák megosz-

lása:

önálló általános iskola	3	
fiók-általános iskola	7	
körzeti tagiskola	1	
népiskola maradt	13	
ált.iskola szempont- jából számba nem vehe- tő iskolák	<u>6</u>	ebből 1 bonyhádi
összesen:	30	gimnázium

Az egyetlen görögkeleti szer^v iskola népiskola maradt.

Az egyetlen társulati iskola pedig előbb önálló, később fiók-általános iskolának jelentette be magát.

Az elmondottak összefoglalásaként a 13. számú táblázat bemutatja Tolna megye 256 iskolájának /237 népiskola, 13 polgári iskola, 4 gimnázium, 1 mezőgazdasági középiskola, 1 tanítóképző/ 1947. február 17-i helyzetképét:

Figyelembe véve a megye 220 olyan iskoláját, amely önálló, együttműködő, körzeti, fiók-általános iskola, vagy pedig népiskola maradt, megkapjuk az átszervezés %-os arányát is. Ezek szerint 1947. február 17-ig:

az állami iskoláknak	96 %-a,
a községi iskoláknak	51 %-a,

az rk. iskoláknak	86 %-a,
a ref. iskoláknak	61 %-a,
az ev. iskoláknak	54 %-a,
a társulati iskolák-	
nak	100 %-a,
az összes iskolák-	
nak	74 %-a

alakult át általános iskolává Tolna megyében.

E felsorolt tények azt bizonyítják, hogy a tankerületi főigazgató, a megyei tanfelügyelő, az általános iskolák megyei előadója, egyes esetekben az iskolafenntartó hatóságok és a tanítók igyekeztek az általános iskola működését biztosítani még a megye legeldugottabb pusztáin, kistelepülésein is az 1946/47. tanévben.

A viszonylag kedvező számok egyik magyarázata az, hogy Tolna megyében jobb lehetőségek voltak az általános iskolák szervezésére, mint sok más megyében. Itt ugyanis lényegesen kisebb volt az olyan kistelepülések száma, ahol csak 1 tanerős iskola működött.

Ezek a magas számarányok azonban mégsem mutattak reális eredményeket. Ugyanis megyénkben sok rk. felekezeti iskola ott is átalakult általános iskolává, ahol annak semmiféle feltételei sem voltak meg.

Az ilyen látszólagos eredményekkel gyakran inkább az általános iskolát járatta le a klérus.

A fenti kimutatásból szembeszökő az együttműködő iskolák alacsony száma is, mindössze 8. Ezeket főként az rk. egyházi főhatóság fentebb említett elvi álláspontja miatt nem lehetett nagyobb számban kiépíteni.

A körzeti általános iskolák alacsony számát részben a községeknek egymástól való nagy távolsága indokolta.

Sajnos internátussal egybekötött állami általános iskola ekkor még csak egyetlen volt /Tevelen/; Nagydorogon községi, Faddon rk. jellegű internátus szervezése indult meg.

Az elmondottakon túl - a szép számok ellenére is - az általános iskolák szervezésében jelentős a lemaradás /26 %/. Ennek okait a következőkben látjuk:

1. A nagyfoku tanerőhiány több helyen nem tette lehetővé az általános iskola kialakítását.

2. A központ rendkívül aránytalanul osztotta el a tanerőket.

3. A tárgyi feltételek /elsősorban a tantermek/ hiánya lehetetlenné tette sok helyen a szervezést.

4. A megye községeinek csaknem 50 %-a telepes község volt /52 község/, ahol az iskolás gyermekek bizonytalan, gyakran változó létszáma, a törzslakók

és telepések közti ellentétek akadályozták az általános iskolák létrejöttét.

Mindezek mellett az általános iskolák súlyos gondjai is jelentkeztek már:

1. Mindenekelőtt az egyenlőtlen személyi ellátottság további komoly színvonalbeli differenciákat szült. A tankerületi főigazgató 551/1946-47. sz. rendeletével polgári iskolai és gimnáziumi tanárokat osztott át azokba az általános iskolákba, amelyek polgári és népiskolák együtteséből alakultak. A nevelők zöme azonban népiskolai tanító volt ezekben az iskolákban. A felekezeti iskoláknál is ugyanez a helyzet.

A népiskolákból átalakult általános iskolák közül mindössze az újdombóvári és a teveli állami általános iskola kapott egy-egy tanárt, holott minden ilyen önálló általános iskolához legalább még egy tanár kellett volna.

A nevelői ellátottságra jellemző, hogy megyénkben 1947-ben egyetlen olyan általános iskola sem volt, ahol csak tanárok tanítottak volna. Ez elsősorban a felső tagozat érdekében lett volna nagyon szükséges. A felső tagozaton mindenütt tanítók is tanítottak.

13 község általános iskoláiban vegyesen tanárok és tanítók tanítottak. Ezek az iskolák a következők:

1. a bátaszéki állami általános fiúiskola,
2. a bátaszéki állami általános leányiskola,
3. a bonyhádi rk. általános iskola,
4. a bonyhádi protestáns általános iskola,
5. a bölcskei rk. koedukált általános iskola,
6. a dombóvári állami általános fiúiskola,
7. a dombóvári állami általános leányiskola,
8. a dombóvári rk. koedukált általános iskola,
9. az újdombóvári állami koedukált általános iskola,
10. a dunaföldvári állami koedukált általános iskola,
11. a hőgyészi rk. koedukált általános iskola,
12. a gyönki egyesült protestáns koedukált általános iskola,
13. a paksi állami koedukált általános iskola,
14. a szekszárdi állami általános fiúiskola,
15. a szekszárdi állami általános leányiskola,
16. a tamási állami koedukált általános iskola,
17. a teveli állami koedukált általános iskola,
18. a tolnai I. sz. állami koedukált általános iskola,
19. a tolnai II. sz. koedukált állami általános iskola.

Összesen 144 általános iskolában /vagy ha a 92 fiókáltalános iskolát nem számítjuk, akkor 52 általános iskolában/ a korábbi népiskolai tanítók tanítottak.

2. A szervező tanfelügyelőségi előadó 53 tanítóval beszélgetett el az általános iskolai oktatásról. Kiderült, hogy a tanítók nagy részének komoly gátlásai vannak a felső tagozatos szaktárgyak tanításában. "Tárgyi tudásuk nem mozog biztos sikon. Nem hisznek abban, hogy tanfolyamokon megszerezhetik a szükséges pótlást. Jól és egyöntetű módon megírt könyveket kérnek, melyekből otthon, magukban óhajtanak tanulni s azután vizsgának vetik magukat alá, s hogy a vizsga eredményétől függjön az elhelyezkedés lehetősége." Így summázza véleményét az előadó.

A tanítók egyöntetű véleménye, hogy az általános iskola felső tagozatát feltétlenül egységes jellegűvé kell tenni, községivé vagy államivá, mert így biztosítható az egységes nevelés, az együttműködés és így küszöbölhető ki az iskolafenntartók féltékenysége, a felekezetek közötti sok-sok ellentét és elvi ok. Így - szerintük - eggyel kevesebb lesz a surlódási lehetőség az emberek között. Így nem állhat elő az olyan helyzet - mondják a Tolna megyei tanítók, hogy Pálfa községben, ahol a 3 tanerős rk., a

2 tanerős ref. és az 1 tanerős ev. iskola közül külön-külön egyik sem tudta megszervezni az általános iskolát, együtt viszont elvi okokból nem tették /felsőbb hatóságaiknak az együttműködés elleni elvi állásfoglalását fogadták el/.

3. A megye tanitói azt kérik, hogy "a tanerők elosztása... ne úgy történjék, mint eddig, hogy t.i. egyes központi helyeken feles számban vannak a tanítók, más helyeken pedig a szépen beindult általános iskola működése egyszerűen megáll a tanerőhiány miatt, nem is beszélve arról, hogy a megyében ma 2 iskolánál szünetel a tanítás tanító hiánya miatt !-Egyszer már ne csak a személyi, hanem a közérdek is irányítsa az illetékeseket a tanítók elosztásánál."

4. A tanfelügyelői jelentés felhívta a VKM figyelmét arra, hogy rendezésre vár a vármegye 52 telepese községének iskolaügye."E községekben - írja a tanfelügyelő - az irány az államosítás felé hajlik."

Az állami népiskolákról és az állami népiskolákból szervezett általános iskolákról a 14. sz. táblázat ad tájékoztatást.⁶⁹

Egy félévvel későbbi jelentés még részletesebb adatokkal szolgál az állami általános és népiskolák az 1947/48. tanévi helyzetét illetően. /15. sz. táblázat/⁷⁰ Itt nagyon szerény fejlődést figyelhetünk meg. Ezeknél az iskoláknál nagymértékű a nevelők moz-

gása, de számuk alig nő. Ugyanakkor a felsőtagozatos tanulók arányszáma ekkor már túlhaladta az alsótagozatét. Külön örvendetes, hogy a felsőtagozatos tanulók száma növekvő tendenciát tükröz: V.o. 946; VI.o. 851; VII.o. 775; VIII.o. 299. A felső tagozatra egyre többen jutnak el, s ez örvendetes.

Az 1947/48. tanév egy másik jelentéséből azt is megtudhatjuk, hogy az általános iskolák 26 osztályában 41-50, 12 osztályában 51-60 tanulót helyeztek el szükség-megoldásként, de 1 helyen még 80-on felüli tanulói létszám is előfordult általános iskolai osztályban.

E sok gond ellenére az 1947/48. tanévre már egy sor általános iskola felső tagozata teljesen kiépült, a nevelői létszám elérte a 6-ot, sőt e fölé emelkedett. A 16. sz. táblázat jó áttekintést ad községenként és járásonként arról, hogy az államosítás előtt ténylegesen hány iskolában valósult meg a népi demokrácia egyik legfontosabb intézménye: a szaktárgyi oktatást biztosító teljes felső tagozatu általános iskola.⁷¹ A 17. sz. összesítő táblázat pedig a megyei helyzetképet mutatja be.⁷² E számok bizonyítják, hogy a VKM rendelet megszületése után több mint két évvel csupán 36 önálló és 7 együttműködő Tolna megyei általános iskolában alakult ki a teljes szakoktatási rendszer.

A gátló tényezőkről már szóltunk. Most arról adunk áttekintő képet, hogy az egyházak hogyan fogadták az általános iskola gondolatát megyénkben.

Láttuk, hogy a felszabadulás idején a népiskolák 77,4 %-át az egyházak tartották kezükben, mégpedig 120 népiskola /az összesnek 49 %-a/ az rk. felekezethez, 36 népiskola /az összes népiskola 13 %-a/ a ref. egyházhoz, 30 népiskola /a népiskolák 12 %-a/ az ev. egyházhoz tartozott. Az egyházak szigorúan ragaszkodtak a kialakult keretekhez. Az eddigi táblázatokból az tűnik ki, hogy a felekezetek által fenntartott iskolák aránya a következőképpen alakult a felszabadulás után:

	<u>népiskola</u>	<u>polgári</u> <u>iskola</u>	<u>tanító-</u> <u>képző</u>	<u>gimná-</u> <u>zium</u>
Tolna megyében				
Összesen volt	239	13	1	4
rk. felekezethez tartozott	118	2	1	1
ref. egyházhoz tartozott	35	-	-	1
ev. egyházhoz tartozott	29	-	-	1

A római katolikus egyház iskolafenntartói jogköre tehát csaknem 50 %-os, míg a református egyházé 13 %-os, az evangélikus egyházé pedig 12 %-os. A ki-

A kialakult szervezeti keretekhez azonban egyöntetűen ragaszkodtak, azok megbontását nem nézték jó szemmel. Az autonómiájukra hivatkozva - főként a katolikus egyház - elutasították a rendeleteket, minden eszközzel gátolni próbálták az együttműködést.

Ennek ellenére akadt példa a protestáns felekezetek együttműködésére /pl. a bonyhádi és gyönki protestáns iskolák/, sőt Bonyhádon - szinte a megyében egyedülállóan - a protestáns felekezetnek az rk. egyházzal való együttműködésére is. A megyében végül mégis létrejött 8 együttműködő általános iskola nem felekezetek közötti együttműködéssel jött létre. A római katolikus egyház mereven elzárkózott az együttműködés elől, sőt nem egy esetben megtiltotta azt pl. Faddon, Ócsényben. Más esetekben az anya- és fióiskolák azonos felekezeti jellegére ügyelt kiemelten, s emiatt az együttműködést teljesen lehetetlenné tette az óriási távolság.

Az egyházak elutasítóan fogadták a VKM-nek már az első konkrét intézkedését is, mely kimondta a hatosztályos népiskola és a hozzá csatlakozó hároméves ismétlő iskola megszüntetését, és az általános iskola kiépüléséig is kötelezőnek mondta ki a 8 osztályos népiskola bevezetését mindenütt. Az eddigi kimutatások azt

bizonyítják, hogy a felekezeti iskolák ezt Tolna megyében sem valósították meg, mint ahogyan nem valósult meg a VKM rendelkezésnek az a része sem, mely kötelezően előírta az együttműködést azokban az esetekben és községekben, ahol két egytanítós népiskola áll fenn és a tanulók létszáma egyik iskolánál sem, vagy csak egyikben éri el a negyvenet. Ezekben az esetekben a különböző hitfelekezeteknek közös megegyezéssel kellett volna megállapodniok abban, hogy melyik iskolában nyerjenek oktatást az alsó és melyikben a felső tagozat tanulói. A rendelet szerint abban a községben, amelyben a két iskola közül az egyik állami vagy községi, a másik hitfelekezeti, a felső tagozat oktatása az állami vagy községi iskolában, az alsó tagozati oktatás az egyházi iskolában történt volna. A 3 km-en belül levő szomszédos községek iskoláiból, vagy község több iskolájából összpontosítva kellett volna megszervezni az általános iskola V. osztályát vagy az egész felső tagozatot. Az említett adatok - egy-két példát kivéve - bizonyítják, hogy ez sem valósult meg megyénkben. Nem szüntek meg a nagylétszámú osztatlan iskolai osztályok sem !

Az egyházi iskolaügyi hatóságok az együttműködés helyett jogi vitákkal igyekeztek megakadályozni az általános iskolák kialakulását, az együttműködés

megvalósulását, a kialakult hagyományos felekezeti iskolai keretek felbomlását.⁷³

A közölt statisztikai adatok azt tükrözik, hogy emiatt az általános iskolai hálózat kiépítése megyénkben is eléggé vontatottan haladt. Ha azonban összevetjük az országos és a megyei adatokat 1947 és 1948-ra vonatkozóan, a kép a következő:⁷⁴

	<u>Összes népoktatási intézmények száma</u>	<u>Általános iskolák száma</u>	<u>Népisiskolák száma</u>
<u>országosan:</u>			
1946-ban	7068	854 /12 %/	6.214 /88 %/
1947-ben	7118	4.090 /57 %/	3.028 /43 %/
1948-ban	7493	4.843 /65 %/	2.650 /35 %/
<u>Tolna megyében:</u>			
1947 február 17-ig	256	163 /64 %/	57 /22 %/

E százalékos összehasonlítás mutatja, hogy Tolna megyében az általános iskolák szervezése még a sok gond ellenére is kedvezőbb képet mutat az országosnál, különösen a megmaradt népiskolák aránya alacsony, amihez megyénk jobb települési viszonyai is hozzájárultak.

A pozitívabb megyei kép azt jelenti, hogy megyénkben a tanügyi szervek szervező munkája sem volt rossz, az egyházi hatóságok fékező hatása az országosnál kisebb volt, s megyénkben kevesebb kisiskola volt az átszervezés előtt.

Mindezek mellett az elért eredmények elsősorban az MKP megyei és helyi pártszerveinek jó szervező és irányító munkáját dicsérik. Nekik köszönhető, hogy a nemzeti bizottságok is rendszeresen figyelemmel kísérték megyénk közoktatásügyének demokratikus átalakulását.

5.

Az általános iskola tartalmi kérdései

Az egységes általános iskola kiépülésével a háromfajta iskolatípus /a volt népiskola V-VIII.o., a polgári iskola I-IV.o., a gimnázium I-IV.o./ művelődési anyaga közötti különbséget kellett megszüntetni.

5.1. Az általános iskolai tantervek

Az új általános iskolai tantervek kiadására 1946-ban került sor. A tanterv folyamatos bevezetéséről a 75000/1946. VKM számú rendelet intézkedett. Az új iskola célkitűzését ez a tanterv így fogalmazta meg: "Az általános iskola feladata, hogy a tanulót egységes, alapvető nemzeti műveltséghez juttassa, minden

irányu továbbnevelésre és önnevelésre képessé tegye és közösségi életünk tudatos és erkölcsös tagjává nevelje." Ez a célkitűzés pozitív, mert az egységes, demokratikus nevelést és a közös alapműveltséget, a továbbtanulás minden irányára való felkészítést hangsúlyozza.

Ortutay Gyula 1947-ben a koalíciós időszak nevelési és oktatási célkitűzéseinek lényegét többek között abban látja, hogy az átalakított iskolaszervezet "minden növendék számára alapjaiban egységes műveltséget adjon és mégis differenciált lehetőséget. Ennek a körülménynek a megvalósítására vállalkozik az általános iskola."

Az általános iskolai tanterv megjelenése fontos állomása volt a magyar közoktatásügy demokratizálódásának. Egységes, magas színvonalu, korszerű műveltség nyújtását írta elő minden tanuló számára. Ennek érdekében növelte a természettudományos tantárgyak óraszámát. A szabad beszélgetés, az erkölcs, a történelem és az ember élete tantárgyak oktatását is elősegítette. Több tantárgyban biztosította a gyakorlati életre való felkészítés szempontjait. A tanulók egyéni hajlamait, képességeit próbálta figyelembe venni egyes tantárgyak választhatóságával.

E tanterv az előzőekkel szemben fordulatot je-

lentett, mert következetesen kiostálta a tananyagból a fasiszta, sovinszta részeket. Célkitűzéseiben azonban még nem tartalmazta és a népi demokrácia körülményei között nem is tartalmazhatta a szocialista ember nevelésének követelményeit.

A következetes természettudományos nevelésnek akkor még nem voltak meg a társadalmi-politikai feltételei. Az egyház támadott, a kulturális harc és világnézeti kérdések terén ismételten összetűzéseket provokált. Különösen éles vita indult "Az ember élete" VII. osztályos tankönyv bevezetése körül, mely a darwini elmélet alapján mutatta be az ember fejlődését. Mindszenty hercegprimás személyesen irányította a VKM elleni támadásokat, melyekkel szemben a következetesség mind a VKM-ben, mind az Országos Köznevelési Tanácsban a politikai erőviszonyoknak megfelelően változott. A támadásokat a VKM és az Országos Köznevelési Tanács kommunistái minden esetben visszaverték.

A 20 %-ban választható tantárgyak oktatása a legtöbb helyen nem volt megoldható személyi és tárgyi nehézségek miatt. Általában gazdasági és háztartási ismereteket tanítottak a népiskolákból átszervezett általános iskolákban. Nyelvoktatásra csak kevés helyen volt lehetőség. A latin nyelv oktatása is csak a gimnáziumi

osztályokból átszervezett általános iskolákban volt megoldható. Ez azt a látszatot növelte, hogy csak ezek az iskolák készíthetnek elő gimnáziumi továbbtanulásra. A 63000/1947. VKM számú rendelet ezért az 1947/48. tanévtől törölte a latin nyelvet a választható tantárgyak közül az V. osztályban. A rendelet azt is kimondta, hogy a latin nyelv tudása nem döntő a középiskola első osztályának megkezdése szempontjából.

Az 1946. évi általános iskolai tanterv fokozatos bevezetése és egyúttal a gimnázium és a polgári iskola I-IV. osztályainak megszűnése Tolna megyében is befejeződött az 1948-49. tanévben. Az azonos színvonalu alapfoku oktatás megvalósítása, az általános iskola általánossá tétele csupán csak elkezdődött, de nem fejeződött be. Különösen a kislétszámú, osztatlan tanyai és falusi iskolákban a szakrendszerű oktatás feltételeinek megteremtése még hosszú évek, igen szivós erőfeszítéseit igényelte.⁷⁵

A latin nyelv tanításának rendezetlensége Tolna megyében is sok helyen adott okot elégedetlenségre. Mindaddig - vallják a megye pedagógusai -, amíg a köztudatban az él, hogy az élet legmegbecsültebb állásaihoz csak a latin nyelv tanulásával lehet hozzájutni, nem egyenlő esélyekkel indul pl. a bátaszéki

vagy a szekszárdi általános iskola tanulója, nem is beszélve az ozorairól, ahol a lelkész hajlandó volna fia érdekében a latint ingyen is tanítani az általános iskolában. A megye tanítói a megoldást abban látták 1946-ban, hogy az új gimnáziumban a latin nyelv tanítása csak az V. osztálytól, illetve a későbbi I. osztálytól kezdődjék, míg az általános iskolák mindegyikében meg kell szüntetni oktatását.⁷⁶

Az orosz nyelv oktatására kevés példát találunk a megye általános iskoláinál. Ritka kivétel a szerb lakta Medina község, ahol a felszabadulás után azonnal megkezdődött az orosz nyelv oktatása is. Itt ehhez adva voltak a jó személyi feltételek. Ezenkívül még néhány, gimnáziumból átszervezett általános iskolában próbálkoztak orosz társalgási tanfolyam szervezésével /pl. a bonyhádi gimnáziumban a VI. osztályban 38 fővel az 1945/46. tanévben, a gyönki gimnáziumban 1945-ben rendkívüli tárgyként 60 tanuló tanulta Markovics Ernő állampénztári tisztviselő vezetésével, a szekszárdi állami általános iskolában rendkívüli tárgy az orosz/.⁷⁷

Az orosz nyelv kis létszámú választásának objektív és szubjektív okai voltak. A többi között az is akadály volt a nyelv oktatásának, hogy nem voltak oroszul tudó tanárok, de nem voltak meg a tárgyi felté-

telek sem, hisz hiányzott a korszerű magyar-orsz és orosz-magyar szótár, a meglevők elavultak, s nehezen hozzáférhetőek voltak. Még 1947-ben is csak egyetlen orosz tankönyv volt /az általános iskola V. osztálya számára/. Mindezekén túl sok szülőnek és pedagógusnak az idegenkedése is akadálya volt annak, hogy a minimális feltételek megléte esetén megindulhasson az oktatás.

Tolna megyében a szabadon választható tantárgyak közül általában a gazdasági és háztartási gyakorlatokat választották az általános iskolák. Ehhez a tárgyi feltételeket sikerült az iskoláknak és a tanfelügyelőségnek a földigénylő bizottságok és a földhivatalok útján több helyen is biztosítani /gyakorló területek, épületek biztosítása stb./. ⁷⁸

5.2. A tankönyvkérdés

Az általános iskola sikeres munkájának alapfeltétele volt a jó tankönyv. Különösen közvetlen a felszabadulás utáni időben volt ez rendkívül fontos. A régi népiskolai és középiskolai tankönyvek legnagyobb részét még átmenetileg sem lehetett használni, mert ellenforradalmi, sovinszta szellemben íródtak. A demokratikus népi szervek a felszabadulás után azonnal követelték a tankönyvek felülvizsgálatát, a fasiszta szellemű tananyag tanításának megtiltását, és öntevékenyen meg is kezdték a helyi bíráló bizottságok

megalakítását.

A VKM 1883/1945. sz. utasításában elrendelte az iskolánkénti háromtagú tankönyvvizsgáló bizottságok létrehozását /1945. április 19./. ⁷⁹ A két pedagógusból és egy pedagógus szakszervezeti kiküldöttből álló bizottságoknak kellett eltávolítani a tankönyvekből az első világháború utáni korszakot ismertető anyagot. Át kellett vizsgálniok a marxizmusra, a Szovjetunióra, a szövetséges államokra és az országhatárookra vonatkozó tankönyvi részeket. Az utasítás aláhúzta, hogy fontos a háborús pusztulás okainak "kellő megvilágítása", "a tömegek érdekeivel ellentétes intézkedések feltárása", az irredentizmus helyett az ország újjáépítésének hangsúlyozása. A tankönyvvizsgáló bizottság javaslata felett a tantestület döntött, melyről a tankerületi főigazgatót tájékoztatniok kellett. ⁸⁰

A VKM valamivel később a 20.793/1945. VKM sz. rendeletével a tankönyvek központi felülvizsgálatát is elrendelte /1945. június 22./. Az 1945/46. iskolai évtől csak a VKM által engedélyezett, felülvizsgált tankönyveket volt szabad használni. Az egyházak azonban maguk engedélyezhették a tankönyvek használatát, de az általuk felülvizsgált tankönyveket engedélyezés előtt be kellett mutatniok a VKM-nek. ⁸¹ A felülvizsgálat méreteire és radikális voltára jel-

lemző, hogy az OKT 1945/46-ban 1343 tankönyvet vizsgált felül, s ebből 672-nek azonnali kivonását, 409-nek kisebb módosítását és 262-nek változatlan használatát javasolta. A VKM valamennyi állami iskolából kivonta a történelem, a magyar irodalom, a földrajz, a társadalmi és gazdasági ismeretek tankönyveket, helyettük újak jelentek meg 1945/46-ban.⁸²

Tolna megye tanítói - elsősorban a haladó szellemű nevelők - idejében hozzáláttak a tankönyvek revideálásához. Az 1944/45. tanévről szóló tanfelügyelői jelentés említést is tesz erről. Így például a szekszárdi újvárosi rk. népiskolában elvégezték a felülvizsgálást, a mucsai rk. népiskolában a földrajz és történelem anyagát már módosítottan tanították, az őcsényi ref. népiskolában az 1937-es határokkal megrajzolt térképet használták a földrajz órán, elhagyták a "Hiszek egy...", a "Honvédelmi ismeretek" tanítását, a kölesdi ev. népiskolában külön gondot fordítottak a demokrácia kérdéseinek tárgyalására és a Szovjetunió megismertetésére. Több helyen előtérbe került a közösségi szellem kialakítása /Iregszemcse-Ireg pusztai népiskolában/, a demokratikus szellem megértetése /bonyhádi ev. népiskolában/; osztály- és felekezeti különbségekről nem tesznek említést a nagykónyi rk.

népiskolában, "új szellemben" tanítanak Őcsény-szőlőhegyi, Iregszemcse-Muth pusztai népiskolákban.⁸³

A Tolna megyei tanítók egyik legnagyobb problémája a tankönyvkérdés megoldatlansága. Véleményük szerint úgy nem szabad megoldani ezt a problémát, mint Bátán, ahol a gyermekektől összeszedett könyvekből egyes részeket kivágtak, más részeket bera-
gasztottak, vagy leragasztottak, kihúztak, s az így össze-vissza toldozott-foltozott tankönyveket bocsátották drága pénzen áruba. A tankönyveket egyébként is igen drágának tartják.⁸⁴

Az új tankönyvek átdolgozása, új tankönyvek kiadása vontatottan haladt. Gazdasági gondok /infláció, üzleti érdekek/, valamint politikai okok miatt későn, kevés példányszámban és igen drágán jelentek meg a tankönyvek. Ez mindenekelőtt a szegénysorsu munkás és paraszt szülők gyermekeit érintette érzékenyen. A VKM útján azonban Tolna megyébe is eljutottak a segélyként juttatott tankönyvek. Ezeket azonban csak az állami iskolások kaphatták, az egyházak önálló kiadásu tankönyveket használtak.

A tankönyvkérdés végleges rendezését nem lehetett a tankönyvkiadás államosítása nélkül megoldani. E kérdésben azonban óriási méretű harc indult meg egyrészt a Baloldali Blokk pártjai /1947 elején már a pártközi értekezlet elfogadta a tankönyvkiadás államosítá-

sát /, másrészt a tőkés csoportok és az egyházak között. A katolikus egyház az egységes tankönyvek bevezetése ellen tiltakozott, s tankönyvdiktatúráról beszélt. A tőkés vállalatok a nyomdászok keresetcsökkenésére, a verseny kiküszöbölésére, a tankönyvváltozatok megszűnésére hivatkozva tiltakoztak a tankönyvkiadás államosítása ellen.

Kovács Máté parasztpárti kultusz-államtitkár válaszában leszögezte, hogy a tankönyv a népi demokráciában nem lehet a tőkés érdekek profitszerző eszköze... "az állam nem mondhat le arról, hogy a legfontosabb nevelőeszköz, a tankönyv kizárólagos tulajdonában legyen".

Milyenek is voltak az egyházak demokratikus tankönyvei?

Az Uhlyárik-Madarász: Apologétika c. hittan-tankönyve a francia forradalomról, a Szovjetunióról, a Magyar Tanácsköztársaságról minősíthetetlen hangú kitételeket tartalmazott, ezért nem jelenhetett meg újra.

Schütz: Erkölcsstan 55. lapján a demokratikus erkölcsöket tanítva az egyházi birtok államosítását, világi célokra fordítását erkölcsstelennek és templomrablásnak minősítette.⁸⁵

A Szent István Társulat 1945. évi kiadásában megjelent "Új betűvetés" c. elemi iskolai ABC-s

könyv 68. oldalán ez volt található:

- két kakastollas csendőr képe vállra vetett puskával két elfogott bűnöst kísér,

- alatta az olvasási gyakorlat címe: "Csendőrök", és a következő mondatok olvashatók: A magyar csendőrtől félnek a bűnösök. A csendőr a jó embereket védi a rosszaktól. A csendőröket tisztelik a jó emberek.

Érdekes, hogy a tankönyvet a katolikus egyházi főhatóság még 1939-ben engedélyezte 4755/1939. szám alatt, mégis ezt a tankönyvet éppen 1945-ben adta ki a Szent István Társulat. Nyilvánvaló, hogy ennek eltávolítását kérte a VKM.

Mindszenty azt követelte, hogy az egyházi iskolák részére ne készítsenek államilag tankönyveket. A katolikus püspöki kar 1947. augusztus 14.-i ülésén úgy határoz, hogy az állami tankönyvek keresztény szellemben íródjanak. Követelik "Az ember élete" c. VII. o. tankönyv visszavonását, azt erkölcsbe ütközőnek és tudománytalannak minősítik.

Az egyházak iskoláinak tankönyvellátása nem volt biztosítva. Tanítóik felső tilalomra az állami tankönyveket nem használhatták. Egyre világosabbá vált tehát, hogy az egyházaknak az 1868. évi XXXVIII. népoktatási törvényben, valamint az 1935. évi VI. tc.-ben biztosított jogaival szemben /a tankönyvek,

a tantervek, az iskolai segédletek engedélyezési joga/ a demokratikus szellemű, korszerű tananyagot tartalmazó, egységes tankönyvek polgári demokratikus követelését csak az iskolák államosítása után lehet megvalósítani.⁸⁶

5.3. Az iskolai oktatás szellemének gyökeres megváltoztatásáért folyó harc

Addig azonban még hosszú volt az út, kemény harc vezetett odáig. Ez a harc az egész iskolai oktatás szellemének gyökeres megváltoztatásáért folyt. A harc irányítója Tolna megyében is az MKP volt.

Már 1945. december 4-én a szokásos heti pártnapon Samu József, a megyei párttitkárság tagja az újszellemű oktatás fontosságáról beszélt. Az MKP elsőrendű feladata - mondotta - az iskolai oktatás szellemének megváltoztatása, mert az MKP nemcsak az újjáépítésben, de a tömegek nevelésében is élen jár.⁸⁷

A népi demokrácia forradalma során átfogó harc indult meg 1945-ben a nemzeti kultúrális közélet megtisztításáért, minden fasiszta szellemű, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermék megsemmisítéséért. A tankönyvek revideálása, betiltása vagy átdolgozása e nagy harc egyik részét jelentette. A reakció a fasiszta sajtótermékek beszolgáltatását szabo-

tálta, emiatt elhúzódott a tankönyvek tisztogatása is. A tisztogató selejtezések elmulasztása miatt azonban kihágási eljárásra utaló nyomot sem találunk, de a tankönyvek megtisztításának elmulasztásáért sem kellett eljárást indítani megyénkben egyetlen iskolai hatóság, nevelőtestület ellen sem. Ennek legfőbb magyarázata a nemzeti bizottságok akcióképessége, legfőképp az MKP és az SZDP képviselők határozott kezdeményezései.

Hogy a reakció szelleme él az iskoláinkban, annak egyik bizonyága a Szabad Nép 1946. január 23.-i számában megjelent Tolna megyei tudósítás: Fasiszta szellemben nevelik Szentandrás pusztán a gyermekeket. Ezt a Tolnamegyei Néplap 1946. január 26.-i száma is leközlí szó szerint:

"Kedves Elvtársak! A tolnamegyei Szentandrás pusztán nagy elkeseredést váltott ki a szülőkből, hogy gyermekeiket fasiszta szellemben nevelik. A tanító vak eszköze volt annak a Szakách Ernő földesúrnak, aki csendőreivel hurcoltatta el a családos apákat és aki a nyilas uralom alatt is az iskolaszék elnöke volt. Most józan, pusztai magyarokból alakult meg az új iskolaszék. De a tanítónőnek ez nem tetszik. Levelet írt Szekszárdra a tanfelügyelőnek s megjött a válasz semmiféle újonnan alakult iskolaszéknek ne engedelmeskedjék, csak a réginek, amelyet 1944-ben alakítottak. Tehát a

pusztai proletárgyerekek sorsát ismét dr. Szakách Ernő kezébe akarják tenni ? Hát jó, küldjék csak vissza a dr. Szakách Ernőt hozzájuk. Ugy sem sokáig lesz itt iskolaszéki elnök, mert az itteni nép nemcsak építeni, de kérges kezével le is tud csapni. Ezt üzenik a tanfelügyelő úrnak a Szabad Népen keresztül a szentandrás pusztai dolgozók."

Itt aztán félreérthetetlen az irányvonal. A dolgozó nép nem tűri a régi rend semmiféle maradványát, de főképp nem a régi urak hatalmaskodását.

Az MKP III. kongresszusa /1946. szeptember 28-október 1./ a művelődésben is már új feladatokat jelölt meg, a demokratikus népi szellem érvényesítését. Követelte: "a közoktatásügy ujjaszervezését népi alapokon. A tanításból és a tanügyi apparátusból ki kell küszöbölni a reakció szellemét és képviselőit. Kötelezővé kell tenni az összes iskolákban - beleértve az egyházi iskolákat is - az egységes, az állam által kiadott tankönyvek használatát...egész kulturánk és művelődésünk megújítását demokratikus népi szellemben." 88

A Tolnamegyei Néplap 1946. november 30-i száma a szabadság és anarchia ellen emel szót a "Néhány szó a demokratikus nevelésről" c. cikkében." Sokan a demokráciát, a demokratikus nevelést szabadosságnak, anarchikus féktelenségnek hiszik, pedig a demokrácia rendet

és fegyelmet jelent" - szögezi le a cikíró:

Dr N.A.

A Vármegyei Nemzeti Bizottság 1946. novemberi ülésén Szabó István javasolja, hogy az NB hívja fel az iskolákat, hogy vessenek már véget a Ferenc Jóskás idők szellemének és szüntessék meg a mai idők szellemével össze nem egyeztethető dalok éneklését /A tanulók ugyanis Szekszárdon a vasárnapi ünnepélyen Ferenc Jóskás dalokat énekeltek./ Az NB a javaslattal egyetért és határozatát megküldi a tanfelügyelőségnek, mely 1946. november 18-án körlevélben adja ki utasítását az iskoláknak: töröljék e nótákat a tankönyvekből!⁸⁹

A Tolnamegyei Néplap 1947. augusztus 13-án megjelent "Közeledik a tanév" c. cikkében hangot ad az MKP követelésének: "Ingyen tankönyvet, minden tanulónak!"

Nem véletlen, hogy annyiszor és egyre erőteljesebben száll sikra az MKP az ifjúság demokratikus neveléséért. Az MKP III. megyei értekezletén Leiter Ernő megyei titkár beszámolójában megállapítja, hogy közoktatásunk elmaradottsága komoly akadályt jelent a megye ifjúságának nevelésében. A megye 252 iskolája közül 1948 januárjában még mindig 70,2 %, azaz 177 iskola felekezeti /115 rk, 32 ref, 29 ev, 1 gör.

keleti/ és csak 39 állami, valamint 36 községi. Az állami iskolák aránya tehát csak 15,5 %, a községieké pedig 14,2 %.

Ez azt is jelentette, hogy 3 évvel a felszabadulásunk után a megye iskoláinak csak 30 %-ában /tehát 75 iskolában/ folyt a tanítás az új, demokratikus tankönyvek alapján. A többi iskolában, főleg az rk. iskolákban a régi reakciós, vagy új, de a régitől semmiben sem különböző tankönyvekből folyt a tanítás. A beszámoló megállapította, hogy "egyes helyeken, így pl. Szekszárdon a tanulóifjúság egy részét valóságos ellenforradalmi szellem hatja át."

A megyei titkár arra hívja fel a figyelmet, hogy a nevelőket meg kell győzni arról, hogy munkájuk mennyire döntő a népi demokratikus rend építésében: országépítő vagy országromboló lehet. Hogy mennyire szükség volt a pártértekezlet figyelmeztetése, azt az is bizonyítja, hogy a megye 960 tanítója közül csupán 33 kommunista, a többi távol tartja magát a politikai élettől.⁹⁰

6.

A pártok, a nemzeti bizottságok, a szülői munkaközösségek segítségnyújtása, harc az iskolák államosításáért

Számos további példa is bizonyítja, hogy Tolna megyében a pártszervek, a nemzeti bizottságok sokat

törődtek a demokratikus közoktatásügyi rendszer kiépítésének elősegítésével. Csupán néhány példát emlitünk még:

6.1. A pártszervek, a nemzeti bizottságok
az iskoláért

Az MKP kistormási 1946-os községgpolitikai tervében olvasható, hogy a községben több mint 200 tan köteles tanuló van, akik közül 50 átjár Kölesdre az általános iskolába, 150 pedig 1 tanító vezetésével helyben az evangélikus iskolában 1 teremben tanul kétváltásban. A község tervbe veszi még egy tanterem kialakítását és egy új nevelő beállítását. A feladat végrehajtására a határidő: 1946. november 20. Ugyanitt a fűtéshez a gyermekeknek tanulóként 1-1 darab fát kellett hozniok, amit az MKP antiszociálisnak tart, mely a sokgyermekes családokat sújtja. A gondot a község minden lakosának bevonásával kívánják megoldani.⁹¹

A gyönki helyi pártszervek összvezetőségi ülése kifogásolja, hogy a község bírása nem volt hajlandó az analfabéta tanfolyam számára fűtőanyagról gondoskodni. Igaz, a jegyzőkönyv azt is leszögezi, hogy a bíró leváltása folyamatban van.⁹²

A Tolnamegyei Néplap 1947. február 15-i száma arról ad hírt, hogy Tolna megyében megkezdődött az

MKP háromhetes pártiskolája, melynek előadója Pataki József 3 holdas békésmegyei ujjgazda, aki korábban kubikus volt. A Viharsarok küldötte dunántúli paraszt és munkásfiatalokat tanít itt Tolna megyében, a "szürke reakció fészkeiben."

10.000 Tolna megyei kommunista képviselőletében hozta meg határozatait 1947. márciusában az MKP II. megyei értekezlete, s elfogadta Ágfalvi Károlyné javaslatát, ennek nyomán az MKP rendeletet kér az analfabétizmus leküzdésére. Az értekezlet legsürgősebb közoktatási feladatként jelöli meg a napközi otthonok és óvodák szaporítását a megyénkben.⁹³

Mint ismeretes 1947. januárban ismertette Gerő Ernő az MKP kezdeményezését, a Hároméves Tervet; pár hónap múlva a reakció minden szabotálása ellenére a Terv a nemzet tervévé és törvénné lett. Tolna megye az országban az elsők között dolgozta ki kommunista kezdeményezésre a maga részlettervét.⁹⁴

A hároméves terv során a közoktatás területén is sok feladatot kívánt megoldani a magyar nép. Célul tűzte ki az analfabétizmus felszámolását /8 %-ról 2 %-ra csökkenteni, ennek érdekében 20.000 tanfolyamot tervezett 12 millió forint költséggel/. Napköziotthonok felállítását tervezte a mezőgazdasági vidékeken a nyári hónapokra. 300 óvoda napköziotthon mellett iskolai

napköziket is kívánt létrehozni. Bővíteni szándékozott 5000 új tanteremmel /Tolna megyében 299/ az általános iskolai hálózatot /Tolna megyében Dunaföldváron, Pakson, Tamásiban/. 4000 új tanítói állás, 1200 óraadó állás létesítését irányozta elő a terv. 1000 új tanítói lakást szándékozott építeni. A terv foglalkozott a középiskolák gyökeres újjászervezésével, a szakirányú középiskolák arányainak megváltoztatásával.

Mindezeken túlmenően foglalkozott a nevelőképzés reformjával, a pedagógus továbbképzéssel, a külföldi ösztöndíjak számának növelésével. Tartalmazta a terv a pedagógusok nagyobb anyagi és erkölcsi megbecsülését, az 1939-es színvonal elérését, a tanyai és falusi működési pótlékok bevezetését és a nevelőképzésnek főiskolai rangra emelését.⁹⁵

A tolnai NB az iskolai könyvtár bővitéssel foglalkozik 1947. június 16-i ülésén.⁹⁶

A dombóvári NB közli a tanfelügyelőséggel, hogy Gyulaj-Szőlőhegyen egy tanító 129 gyerekkel foglalkozik, ezért még egy tanítót nevezzen ki oda.⁹⁷

A dombóvári nemzeti bizottság 1948. március 9-i ülésén Dr. Csabai /MKP tag/ javasolja, hogy ösztöndíj osztassék ki azoknak a tanulóknak, akik a demokrácia fejlesztésében kiváló eredményeket értek el. A bizott-

ság az indítványt elfogadja azzal, hogy az ösztöndíjakat a Községi Tanulmányi Alapból minden év március 15-én kapják meg az arra érdemes tanulók.⁹⁸

6.2. Az iskola és a szülői ház

együttműködése

Különösen jelentős az a segítség, amit a pártszervek és nemzeti bizottságok az iskola és a szülői ház együttműködésének elősegítése, az iskolák társadalmi megsegítése érdekében nyújtottak. Itt többek között az SZMK /Szülői Munkaközösségek/ megalakulására gondolunk.

A szülői házzal való együttműködés a felszabadulás után azonnal megindul. Ebben komoly segítséget nyújtott Tolnavármegye Szabadművelődési Hivatala, mely több helyen megszervezte a Szülők Iskoláját. Szekszárdon például 1946. február 20-tól egy héten át tartott a hivatal ilyen előadássorozatot a szülők részére.⁹⁹

A szekszárdi kereskedelmi középiskolában - az iskola létrejötte után 3 hónappal - 1946. december 16-án megalakul az iskola szülői munkaközössége, melynek célját az iskola és a szülői ház egyöntetű nevelőmunkájában, a közösségi szellem közös ápolásában jelölik meg.¹⁰⁰

Mire a VKM rendelete /95.750/1947. III.u.o.v.

VKM.sz.1947. szept. 12./ megjelenik a szülői munkaközösségek megalakításával kapcsolatosan, addig már jónéhány iskolában ez az együttműködés megindult.

A VKM nevelési ügyosztálya elismeri, hogy a felszabadulás után a szülők pártfogó testületei komoly támogatást nyújtottak az iskoláknak, különösen a felekezeti iskoláknak. A VKM úgy látja, hogy az állami iskoláknál mintha lanyhult volna az érdeklődés az utóbbi időben az iskolák iránt, amit azok nagyon meg is éreznek. Részben ezért, de azért is, hogy az állami iskolák is az egyházi iskolákéhoz hasonló társadalmi támogatást élvezzenek, s velük a versenyt felvehessék, szükségesnek látja, hogy az állami iskolákban is alakítsák meg újból a szülők munkaközösségét. A VKM előírja, ebben vegyenek részt a közigazgatási /polgármester, főjegyző, jegyző/ és a politikai irányító szervek /pártok, nemzeti bizottságok stb./, valamint az összes demokratikus társadalmi szerv /MNDSZ, Nemzeti Segély stb./ képviselői.

A VKM az újonnan megalakított szülői munkaközösségektől az iskolák továbbfejlesztését, felszereltségének jobb biztosítását, a tanulók szociális szükségleteinek kielégítését várja. A szülői munkaközösségek mint az iskola nagyobb egységei a pedagógusok irányítása mellett megismerkednek a családi

nevelés új feladataival is, s ezzel az iskola munkája az iskola padjain túl is kiterjed. Az iskola pedig ezúton az oktató-nevelőmunkáján túl betöltheti társadalom alakító szerepét is.

Ez a szoros együttműködés az iskola, a szülő és a társadalmi szervek között /mint Angliában, Amerikában és Oroszországban/ szerves része lesz az emberi életnek - szól a VKM eligazító útmutatása.¹⁰¹

Érdekes, hogy a Magyar Katolikus Tanulmányi Alap dombóvári gimnáziumának igazgatója /Szanyi István/ 1947. október 21-én a helyi nemzeti bizottságnak írt levelében a rendeletet szó szerint idézve kéri az NB részéről az SZMK támogatását, valamint a kiküldöttük nevének közlését. Helyesen ismeri fel az igazgató, hogy a társadalmi támogatás és összefogás nélkül az rk. iskola sem tudja feladatát elvégezni.¹⁰²

A felsorolt példák azt érzékeltetik, hogy a pártszerveknek a nemzeti bizottságoknak, a társadalmi és állami szerveknek bőven akadt munkájuk Tolna megyében is a demokratikus közoktatás szervezésében, mindenekelőtt az általános iskola megteremtésében.

6.3. A reakció a politikai fejlődést fékezi

Az egyre elkeseredettebben támadó reakció - mindenek előtt a klérus - igyekezett fékezni a politikai fejlődést. Akadályozta az általános iskola létrejöttét azáltal, hogy kategórikusan ellenzett mindenfajta együttműködést, vagy saját hatáskörében ott is létrehozott általános iskolákat, ahol ennek feltételei nem voltak adottak. Ezzel szeretne volna az általános iskolát lejártni.

Megyénkben is megoldatlan volt a felekezeti iskolák tankönyvellátása. A meglevő felekezeti jellegű tankönyvek az ellenforradalmi rendszer reakciós ideológiáját sugározták még 1948 elején is az iskolák 70 %-ában.

Számos példa bizonyítja azt is, hogy a falusi és tanyasi iskolákra, de általában a népiskolákra és általános iskolákra a felekezetek nem sok gondot fordítottak megyénkben sem. A bátai pártközi értekezlet 1947. január 20-án például azt állapította meg, hogy "Jelenleg az iskolák úgy állanak, mint a Csákiné szalmája, se ura, se gazdája...Parancsol az egyház is és parancsol az állam is, viszont az iskolákat egyik sem tartja rendben...".¹⁰³ Tudnivaló, hogy Bátán rk. népiskola /200 tanulóval/

és ref. népiskola /32 tanulóval/ volt a felszabaduláskor.

6.4. Harc az iskolák

államosításáért

Egyre nőtt a felekezeti iskolák tanítóinak elégedetlensége is kiszolgáltatottságuk miatt és mind erőteljesebben követelték az iskolák államosítását. Bonyhádon 200, Dombóvárott 150 tanító, de a központi járás pedagógusai is gyűlésen követelték az iskolák államosítását. Még azok is vállalták az állásfoglalást, akiket az egyház kiközösítéssel fenyegetett meg /Horváth József naki tanító/. Hiába volt egyes hittantanárok akciója /Bonyhádon apácákat vonultattak fel ellenagitációra/, mégis az államosítás mellett döntöttek a nevelők /még 2 apáca is az államosítás mellett szavazott Bonyhádon/. A hittantanárok akciói mindenütt vereséget szenvedett.¹⁰⁴

Az MNDSZ szekszárdi munkaértekezlete is megálapította, hogy "A legnagyobb bűn, amit az egyházi iskolák elkövetnek, hogy gyökértelen, a néppel szemben álló ifjúságot nevelnek". Ugyanitt derült ki, hogy az ózsáki rk. tanító /Lengyel Mihály/ mennyit szenved az egyházi hatalmasságoktól: fizetése 120 forinttal alacsonyabb az állami tanítókénál; leveleit

az egyház ellenőrzi; állandóan ide-oda helyezgeti az iskolaszék, akadályozzák az úttörőmunkáját stb.¹⁰⁵

Az MKP erélyesen utasítja vissza a fogadatlannak prókátorokat, akik akadályozni igyekeznek az államosítás melletti állásfoglalásokat. Ilyen szerepet tölt be pl. Simon László szekszárdi tanító is, aki az államosítás kérdésének napirendről való levételét javasolja a központi járás pedagógusainak értekezletén. Prántner József /MKP részéről/ leleplezi a fasiszta tanítót, mire a gyűlés Simont megfosztja szakszervezeti titkári funkciójától és a szakszervezetből való kizárását is folyamatba teszi.¹⁰⁶

Az rk. egyház főpapsága tovább támad. Szekszárdon 1948 pünkösd hétfőjén a katolikus papság ifjúsági gyűlést hirdetett meg a városi MINSZ és MNDSZ tudta nélkül. A gyűlésen szónokló és Mindszenty uszító körlevelét felolvasó pécsi Máriássy jezsuita páter így beszél az ifjúsághoz: "...mi visszasirjuk a régi Kárpátok övezte Máriás Magyarországot. Nemcsak visszasirjuk, de vissza is állítjuk, hogy olyan legyen, mint az Eszterházyék idejében volt...Mi nem fogadjuk el az új hitet, az új

prédikátorokat...". A remete kápolnánál lezajlott gyűlésre a város összes diákját kiparancsolták.

Röviddel ezután az MNDSZ székszárdi szervezete írásban jelenti be, hogy a székszárdi Diákszövetség városi vezetősége 1948. május 20-án tartott gyűlésén tiltakozó és elítélő jegyzék kiadását határozta el a székszárdi diákifjúság nevében. E szerint a székszárdi diákság egyöntetűen támogatja és követeli az egyházi iskolák államosítását.¹⁰⁷

A harc egyre élesedik, sorra születnek újabb és újabb állásfoglalások az iskolák államosítása mellett. A Tolnavármegyei Nemzeti Bizottság is feliratban követeli az államosítást.¹⁰⁸ A székszárdi képviselőtestület 1948. június 12-én egyhangú határozatot hozott és feliratban kérte a kormányt, hogy az iskolák államosítását mielőbb hajtsa végre.¹⁰⁹

Se szeri, se száma az államosítás melletti állásfoglalásoknak. E tanulmánynak nem célja az államosítás végrehajtásának tárgyalása, csupán annak törvényszerű bekövetkezését érzékelteti. Elsősorban azt, hogy itt történelmi szükségszerűségről van szó, társadalmi méretű követelésről. Erre a legszebb Tolna megyei példa az ozorai MNDSZ asszonyainak akciója, akik az államosítás követelésével annyira magukkal

ragadták a falu dolgozóit, hogy 774 aláírással bizonyították be a falu egyöntetű állásfoglalását.¹¹⁰

Ilyen történelmi körülmények között az iskolák államosításának be kellett következnie. 1948. június 16-án megszületett az 1948.XXXIII.tc. és június 26-án ennek VKM végrehajtási utasítása, mely egy történelmi korszakot zárt le a magyar közoktatás történetében és egy újat indított, a kulturális forradalom időszakát, melynek alapelveit és feladatait az MDP 1948. júniusi programnyilatkozata határozta meg. Ez megállapította, hogy a közoktatásban gyorsítani kell a politikai fejlődést, mert a reakció most az iskolánál támad. Ismertette a közoktatás fejlesztésének főbb elveit és részletesen felsorolta a napirenden levő feladatokat:

" a/ Az iskola minden fokozatának - a népiskolától és az általános iskolától a főiskoláig - az egész magyar nép, de elsősorban a jövő nemzedék demokratikus szellemű és munkára nevelését, a reakciós közszellem és előítéletek maradványainak leküzdését kell szolgálnia;

b/ Az általános műveltség, a szaktudás, a haladó és nemzeti kultúra kincseit hozzáférhetővé kell tenni a dolgozó nép legszélesebb rétegei számára, megszüntetve a vagyonos osztályok műveltségi monopóliumát;

c/ A demokratikus nevelés egységes szellemének biztosítására van szükség."¹¹¹

Ez a program már a közoktatás szocialista fejlődésének útját jelölte meg.

7. Tanonciskolák

A felszabadulás előtt a legelhanyagoltabb iskolatípus a tanonciskola volt. Szegényes tárgyi és megoldatlan személyi feltételei mellett nem adhatott említésre érdemes színvonalú képzést. A fáradt, napi 12-16 órában kizsákmányolt tanoncok képtelenek voltak a tanulásra. Így aztán az elméleti képzésük inkább csak névleges maradt.

Megyénkben Szekszárdon /1 fiú és 1 leány/, Bátaszéken, Bonyhádon, Hőgyészen, Pakson, Dombóvárott, Tamásiban működtek tanonciskolák, a legtöbb helyen minimális létszámmal. Szekszárdon 1945. februárban a két tanonciskolának 149 beírt tanulója volt.

A szakmai képzés /minthogy a megye ipara szegényes/ elmaradott, csupán néhány szakmára korlátozódott, s kisipari jellegű műhelyekben történt a megye ipari struktúrájának megfelelően.

1945-ben a megyeszékhely tanonciskoláiban a tanoncok szakmák szerinti megoszlása a következő:

autószerelő 6,

lakatos /karosszéria-, vas- és fémszak/	7,
villanyszerelő	5,
műszerész	4,
bútorasztalos és épületasztalos	1,
nyomdaipar	3,
könyvkötő	1,
férfiszabó	3,
nőiszabó	19,
kőműves	12,
szobafestő	1,
női fodrász	6,
kereskedő és felszolgáló	9,
Összesen:	77 tanonc. ¹¹²

A népi demokrácia tanügyigazgatása a főhangsúlyt az általános iskola létrehozására, hálózatainak kiépítésére, tartalmi munkájának megerősítésére, az oktatás egységessé, demokratikussá tételére helyezte. Így jóval kevesebb figyelem esett a tanoncoktatás problémáinak megoldására.

A tanoncoktatás reformjára csak a kultúrális forradalom idején került sor /a tervezet 1948 novemberében készült el/. Az ország első állami iparostanonc-iskolája 1948. novemberben nyílt meg Budapesten s ugyanakkor indult az építőipari tanoncoktatás is.¹¹³

Még a rosszlemlékü inas szó hivatalos használatát

is csak 1949-ben tiltotta meg a törvény.

A tanoncoktatás terén erőteljesebb fejlődés az 1950-es évek elején indult meg. E fejlődéshez a népi demokratikus időszak sajnos, csak igen szerény alapokat nyújtott, komoly adóssága maradt ennek a történelmi időszaknak.

8.

S z a k o k t a t á s

8.1. A mezőgazdasági szakoktatás

Mint ismeretes, közoktatásügyünk egyik legelhanyagoltabb területe a mezőgazdasági szakoktatás volt. Az országnak hosszú ideig egyetlen mezőgazdasági szakiskolája sem volt. Az 1938. évi XIII.tc.a középfoku mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi szakoktatást középiskolai képzésnek nyilvánította, végrehajtására azonban a háború miatt nem került sor.

1939-40-ben az országnak a 169 gimnázium mellett mindössze 7 mezőgazdasági szakiskolája volt, de ezek is a fennálló birtokviszonyokat szolgálták ki.

Szekszárd már a múlt század 70-es éveitől próbálkozott borászati szakiskola létesítésével, azonban anyagiak hiányában minden kísérlete kudarcba fulladt. Az MKP javaslatára a szekszárdi képviselőtestület a felszabadulás után is magáévá tette a borászati és szőlészeti szakiskola létesítésének gondolatát. A sporttelep mellett épület is állt volna rendel-

kezésre az épülő gazdasági középiskolában. Itt elindulhatott volna az iskola. A Földművelésügyi Minisztérium azonban ezt nem tette lehetővé.¹¹⁴

A felszabaduláskor megyénkben két mezőgazdasági népiskola működött /Szekszárd, Dunaföldvár/ összesen 570 tanulóval. Ezek népoktatási intézmények voltak, a népiskola VII-VIII. osztályait helyettesítették. Az 1945-ben megszületett általános iskolák azonban létüket feleslegessé tették.¹¹⁵

Az ideiglenes nemzeti kormány 4050/1945.M.E.sz. rendeletével azokat a mezőgazdasági népiskolákat, amelyek valamely általános iskolának nem voltak szerves részei, továbbá a női háztartási és gazdasági szaktanfolyamokat 1945. július 1-től kezdődően az FM főhatósága alá helyezte és egyuttal gazdaképző iskolákká szervezte át.¹¹⁶ Tolna megyében Palánkon és Dunaföldváron gazdaképző, Szekszárdon pedig gazdaleányképző iskola nyílt 1946. szeptembertől. Ez utóbbi szervezésével az FM 54.375/1945. X. 2. sz. rendelete alapján László Rózsát, a volt újvidéki háziasszonyképző iskola igazgatóját, gazdasági tanárnőt bízták meg.¹¹⁷

A szekszárdi gazdaasszonyképző iskola körül azonban hosszú vita alakult ki az elhelyezést illetően. Bár a vármegyének ez volt az egyetlen olyan

iskolája, amelynek hivatása lett volna a leányok gyakorlati nevelése a háziasszonyi és családanyai hivatásra, az FM a 65.911/1948. X. 2. sz. rendeletével 1948. július 31-vel Devecserbe helyezte át. Igaz, Szekszárd képviselőtestülete egy éven át készt nyilatkozni arról, hogy az iskolát hol szándékozik véglegesen elhelyezni. Döntését /hogy erre a célra a Béri Balogh utcai volt rk. elemi iskolát ajánlja fel/ csak 1948. június 11-én hozta meg, amikor sorsát az FM már megpecsételte. Ezzel kárba vesztett kétévi szervező munka, s az iskolát pontosan akkor helyezték el más városba, amikor a megyének már 7 állandó ösztöndíjas helyet is sikerült biztosítani, sőt arra is kilátás volt már, hogy további községek is vállalják egy-egy szegénysorsú leány taníttatását.¹¹⁸

Arról is vita folyt az FM-mel, hogy a dunaföldvári gazdaképző iskolát Paksra helyezték át. A dunaföldvári NB 1946. július 14-i ülésén egyhangúlag úgy döntött, hogy ragaszkodik az iskolához, az igazgatót - aki az iskolával kapcsolatosan egyenlenségeket szított a községben - a község elhagyására szólította fel.¹¹⁹ Végülis az FM döntése értelmében az iskola Paksra került, Dunaföldváron pedig Paraszt Népfőiskola létesült a helyén.¹²⁰

Nemzeti bizottsági iratok tanuskodnak arról, hogy Pálfán, Kölesden is történtek próbálkozások mezőgazdasági iskola létrehozására. Mindkét helyen az NB pártfogóan segítette létrejöttét, de ismeretlen okokból a szakoktatás e helyeken nem indulhatott meg.¹²¹

A Tolnamegyei Hirlap 1946. március 15 -i száma örömmel adja hírül, hogy mezőgazdasági középiskola létesül Szekszárdon /Palánkon/. Az állami gazdaságképző iskolát szervezik át, mely 1946. szeptemberétől mezőgazdasági középiskolaként indul. Milyen indokok alapján sikerült Tolna megyének végre mezőgazdasági középiskolához jutnia? A megye akkori területe 626.091 kh, melyből mezőgazdasági művelésű terület 490.743 kh. Lakossága 274.735 fő, melyből a mezőgazdasággal foglalkozók száma 224.000. A megye állattenyésztése országos hírű. Mezőgazdasági kultúrája magas színvonalú. A gazdaifjak rendelkezésére eddig csak a szekszárdi, a tamási és a paksi mezőgazdasági szakiskolák álltak. A háború utáni Tolna megyei be- és kitelepítéssel járó népcsere is indokolta a telepes gazdák mezőgazdasági szakképzését. Az új szakjellegű középiskola fokozatosan fejlődött ki. Kezdetben csak kislétszámú osztályokat indított. Még 1948/49. tanévben is ösz-

szesen 47 a létszám az I., II. és III. osztályokban. Viszont ugrásszerűen növekszik a létszám a mezőgazdaság szocialista átszervezése után.¹²²

A Tolnamegye c. megyei újság 1948. július 7 -i száma /4. old./ a szocialista kultúrális forradalom kibontakozását jelzi a szakoktatás terén az "Ingyenes mezőgazdasági középiskola az újgazdák fiai számára" c. cikkében. E szerint az iskolába felvételüket kérhetik a dunántúli földhözjuttatott gazdasági cselédek, földmunkások és kisbirtokos parasztok családjából származó 14-18 éves, egészséges testalkatú és a nép- illetve általános iskola VIII. osztályát kitűnő eredménnyel végzett fiai. E tanulók számára az oktatás, a teljes ellátás, a tankönyv és segédeszköz ingyenes. Ez már a forradalmi utat jelezte Tolna megye közoktatásában.

Még egy mezőgazdasági iskola működött megyénkben, Tamásiban, amely 1943-ban épült téli mezőgazdasági iskolának. Ez az iskola a gimnázium létesítésével más községbe került, s épületét az FM a gimnáziumnak engedte át felszerelésével együtt 1949-ben /FM 8.033/V. 27./1949. sz. rendelete/.¹²³ Fennállása idején a tamási téli gazdasági iskolában traktor és egyéb mezőgazdasági szaktanfolyamokat, gépkezelői tanfolyamokat tartottak /1948 áprilisban pl. 4 hetes gépkezelői tanfolyam indult/.

8.2. Kereskedelmi szakoktatás

A mezőgazdasági szakoktatás mellett a megye korábbi egyoldalú és szegényes középiskolai struktúrájának gyökeres javítása érdekében születtek meg a kereskedelmi középiskolák.

Elsőként Pakson indul állami kereskedelmi középiskolai előkészítő tanfolyam a VKM 36.318/1945. IV. sz. engedélye alapján /1945. szeptember 13./. Az iskola szervezésével Losonczy Istvánt bízták meg. Az iskola céljára a községi képviselőtestület egy önálló épületet biztosított. Az iskola 1945. október 1-én indult meg két első és egy második osztállyal. A kereskedelem és szövetkezetügyi miniszter a VKM-mel egyetértésben a 32.996/1947. sz. rendeletével az iskolát az 1947/48. tanévtől kezdődően állami kereskedelmi középiskolává szervezte át.

Az iskola osztályozott tanulóinak létszáma:

<u>Tanév</u>	<u>I/a</u>		<u>I/b</u>		<u>II/a</u>			
	f.	l.	f.	l.	f.	l.		
1945/46	33	-	-	38	12	3		
1946/47	24	-	6	15	30	-		
1947/48	10	12	-	-	20	14		
	<u>II/b</u>		<u>III.</u>		<u>IV.</u>		<u>Összesen</u>	
	f.	l.	f.	l.	f.	l.	f.	l.
1945/46	-	-	-	-	-	-	45	41

	<u>II/b</u>		<u>III.</u>		<u>IV.</u>		<u>Összesen</u>	
	f.	l.	f.	l.	f.	l.	f.	l.
1946/47	-	24	15	6	-	-	75	45
1947/48	-	-	29	20	13	6	72	52

Az iskolában franciát és németet tanultak.

Az iskola ifjúsági egyesületei:

1. Deák Ferenc Önképzőkör 120 tanulóval,
2. Gyorsírókör 50 fővel,
3. Gépirószakosztály 42 fővel,
4. Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület 60 fővel
5. Sportkör.¹²⁴

A bonyhádi evangélikus kereskedelmi középiskola 1945 szeptemberében indult a kereskedelem és szövetkezetügyi miniszter 1945. szeptember 24.-i elvi hozzájárulása alapján. Az iskola koedukációs kereskedelmi iskolaként indult el. A végleges engedélyt az illetékes miniszter 24.411-4/1946. sz. alatt adta ki.

A tanulók létszáma:

<u>Tanév</u>	<u>I. osztályban</u>		<u>II. osztályban</u>	
	fiú	leány	fiú	leány
1945/46	11	16	-	-
1946/47	18	12	11	16
1947/48	az adatok nem ismertek			

Az iskola igazgatója Rózsa Sándor, a gimnázium igazgatója.¹²⁵

A szekszárdi kereskedelmi középiskola felállításának gondolata 1945 őszén vetődött fel, amikor a gimnázium a dolgozók iskolájának felállítására vonatkozó hirdetményét közzétette oly módon, hogy a polgári iskolát, a gimnáziumot és a kereskedelmi iskolát végezni szándékozók jelentkezését várták. A jelentkezési felhívásra sem a polgári, sem a gimnáziumba nem jelentkezett megfelelő számú tanuló, a kereskedelmibe viszont 25 tanuló jelentkezett. A dolgozók iskolája ennek ellenére nem indult meg Szekszárdon.

Ekkor a szülők Szántó Ferenc kereskedelmi iskolai tanárnak /aki akkor a gimnáziumban tanított/ 67 jelentkező névsorát adták át azzal a kéréssel, hogy álljon élére az iskoláért harcolók mozgalmának.

Szántó Ferenc a szülők kívánságát a pedagógusok szakszervezetével közölte, s annak lelkes vezetősége, dr. Antal László gimnáziumi tanár elnökkel az élen magáévá tette az iskola gondolatát. A szakszervezet felkérte Szántó Ferencet a szervező munkára és támogatásáról biztosította.

A város akkori polgármestere Pekáry István, a város nehéz pénzügyi helyzetére hivatkozva nem tartotta

megvalósíthatónak a szülők kérését.

Ezután a szülők a város képviselőtestületéhez szerkesztettek beadványt ez ügyben. Az akció végülis eredménnyel járt. A város képviselőtestülete 1946. augusztus 30-án megszavazta a helybiztosítást és a dologi kiadások fedezését és e vállalásáról értesítette a kereskedelem- és szövetkezetügyi minisztert, aki ezekután 1946. augusztusában kiadta az engedélyt a szekszárdi kereskedelmi középiskola megnyitására. A helyi sajtó 1946. október 27.-i száma keserűen állapította meg, hogy "Rengeteg gáncsoskodással, közönnyel, megnemértéssel kellett megküzdeni..."

A tanulók létszáma:¹²⁶

<u>Tanév</u>	<u>I/a</u>		<u>I/b</u>	
	fiúk	leányok	fiúk	leányok
1946/47	32	-	-	37
1947/48	31	-	-	31
	<u>II/a</u>		<u>II/b</u>	
	fiúk	leányok	fiúk	leányok
1946/47	-	-	-	-
1947/48	38	-	-	34

A középfokú kereskedelmi szakoktatás jó lehetőséget biztosított Tolna megye kisbirtokosainak, nap-

számosainak, kisiparosainak, tisztviselőinek és kiskereskedőinek gyermekeik továbbtanulására.

9.

G i m n á z i u m o k

A felszabadulás utáni évek legfontosabb oktatáspolitikai feladata az általános iskola megvalósítása volt. A középiskolai oktatás problémáinak előtérbe kerülése és megoldása ennek függvénye volt. A népi demokratikus időszakot a középiskoláknak csupán három problémája foglalkoztatta:

- az irányítási rendszer módosítása,
- a gimnáziumok reformjának előkészítése,
- a dolgozók oktatásához szükséges középiskolai keretek megteremtése.

Az irányítási rendszer módosításával nem kívánunk foglalkozni. Ez azt a javaslatot jelentette, hogy a szakoktatást is a VKM felügyelete alá akarták helyezni. Ezért hosszú harc indult meg, mely ez időszakban célját elérni nem tudta. A szakoktatás iskolái a szaktárcák felügyelete alatt maradtak, ami az egységes irányításukat nehezítette. A dolgozók középiskoláiról a következő fejezetben kívánunk beszélni. Itt a gimnáziumok reformjának előkészítésére térünk ki részletesebben.

Tolna megyének a felszabadulás előtt 4 gimnáziuma volt és ez a szám a népi demokratikus időszak-

ban csupán eggyel nőtt. A megye gimnáziumai: a bonyhádi evangélikus, a dombóvári rk., a gyönki ref., a szekszárdi állami és az 1947-ben létesült tamási állami gimnázium.

E gimnáziumokban az osztályozott tanulók létszáma a következőképpen alakult a felszabadulás során:¹²⁷

<u>Tanév</u>	<u>Bonyhád</u>	<u>Dombóvár</u>	<u>Gyönk</u>
1943-44.	346	370	219
1944-45.	241	338	141
1945-46.	269	443	276
1946-47.	282	322	218
1947-48.	?	?	?
	<u>Szekszárd</u>	<u>Tamási</u>	<u>Összesen</u>
1943-44.	293	-	1228
1944-45.	258	-	978
1945-46.	383	-	1371
1946-47.	335	-	1157
1947-48.	?	18	?

Az 1947-48. tanév adatai ismeretlenek. A háború befejezésének évében - mint az a táblázatból kitűnik - a legkisebb a tanulólétszám. Ez teljes mértékben érthető is. A többi években viszont az I-IV. osztályoknak általános iskolai osztályokká történő átszervezése miatt változik a létszám.

Az érettségi vizsgát tett tanulók száma a következőképpen alakult ez időszakban:

<u>Tanév</u>	<u>Bonyhád</u>	<u>Dombóvár</u>	<u>Gyönk</u>
1943-44.	28	29	-
1944-45.	29	40	-
1945-46.	28	35	16 ⁺
1946-47.	37	38	36
1947-48.	?	?	?

<u>Tanév</u>	<u>Szekszárd</u>	<u>Összesen</u>
1943-44.	42	99
1944-45.	12	81
1945-46.	30	109
1946-47.	38	149
1947-48.	?	?

Az 1947-48. tanév adatai ismeretlenek. A gyöнки első adat az 1945-46. tanévi VIII. osztályosok számát jelenti. Itt ugyanis e tanévben érettségiztek először gimnáziumi tanulók. Az érettségizők számában a magántanulók is szerepelnek.

E számokból kitűnik, hogy megyénk lakosságának középfokú műveltsége csak szerény mértékben emelkedhetett, a nagyobb mérvű fejlődés egyik lényeges feltétele a középiskolák férőhelyeinek növelése volt.

A 18. sz. táblázat az érettségizettek pályairányulását mutatja be az iskolai évkönyvek alapján.

Az adatokból szembeszökik, hogy a felszabadulás után a mérnöki, a tanári, az orvosi pályák vonzóbbakká váltak az érettségizők számára. A táblázatban nem szerepelnek a dombóvári gimnázium 1944/45. tanévi pályaválasztási adatai.

Az iskolai felszerelések értékét a gimnáziumokban a következő táblázat mutatja:

<u>Tanév</u>	<u>Bonyhád</u>	<u>Dombóvár</u>	<u>Gyöngyös</u>
1943/44	85093,20 P	121731 P	74731
1944/45	53585 P	?	?
1945/46	?	121205 P	?
1946/47	157955 Ft	13322 drb	?

<u>Tanév</u>	<u>Szekszárd</u>	<u>Megyei összesen</u>
1943/44	67974 P	349529 Pengő
1944/45	?	?
1945/46	?	?
1946/47	?	?

A nagyon hiányos táblázat is mutat valamit. A szekszárdi Garay János Gimnázium iskolai felszerelése az 1940-45. közötti években 2.305,51 pengővel gyarapodott, ami gyakorlatilag alig jelent valamit. Nem gyarapodott bútorzata, a történelem, a mennyiségtan, a kémia, az ásványtan, a fizika, a torna, a rajz, az orvosi és a betegápolási szertára. Ugyanakkor a bútorzata, szertári felsze-

relése csaknem teljesen elpusztult a háború során. A háború utáni meginduláshoz 180 ülőhelyre volt mindenekelőtt szüksége, ami a létminimumát jelentette.

Az 1946/47. tanévben a szertári állománya a következőkből áll:

- tanári könyvtár 51 drb. könyvvel,
- természettani szertár 9 drb,
- természetrajzi szertár 8 drb.,
- sportköri szertár 3 drb. /2 tornaszőnyeg,
1 drb. kosárlabda/
- egyéb felszerelési tárgy 8 drb.,
- 1 drb. használt akkumulátor.

Az iskolai évkönyvek a gimnáziumok differenciált háborús káraitól számolnak be. A felszabadulás előtt a megye legjobban felszerelt gimnáziuma a dombóvári volt, a legszegényebb a szekszárdi. A háború szinte érintetlenül hagyta a dombóvári gimnáziumot, felszerelése, bútorzata megmaradt. A bonyhádi gimnázium kára kb. 37 %-os. A gyönki gimnáziumot súlyos kár érte, de a legnagyobb veszteséget /csaknem 100 %-os/ a szekszárdi gimnázium szenvedte el.

A tanítás mégis megindult középiskoláinkban is, s hamarosan kísérletek történtek a gimnáziumi reform

előkészítésére is. Nem volt itt még szó gyökeres reformról, csupán a legkiáltóbb ellentmondások feloldására került sor. Megyénkben csupán a dombovári gimnáziumnál találunk utalást arra, hogy az 1946/47. tanévtől megindult a reáltagozat is az V. osztályokban. Erre persze a megye többi gimnáziumainak is adva volt a lehetőség. Ezekben a reáltagozatokban megszűnt a latin nyelv oktatása, intenzívebben tanították a mennyiségtant, a természettant és a vegytant, s bevezették az ábrázoló geometria tanítását. A tagozat végleges tanterve 1947-ben készült el.¹²⁸

Az idegen nyelvek választása a következőképpen alakult megyénk gimnáziumaiban /a + számok a rendkívüli tárgyakat jelentik/:

<u>Tanév</u>	<u>latin</u>	<u>német</u>	<u>angol</u>	<u>francia</u>	
1943/44	1228	754	104	110	
		+46 rk.			
1944/45	640	429	87	33	
1945/46	1136	754	276	181	
				+14 rk.	
1946/47	1103	1009	283	301	
				+16 rk.	
	<u>orosz</u>	<u>olasz</u>	<u>gör.</u>	<u>szerb</u>	<u>össz.</u>
1943/44	-	155	-	-	2351 +46 rk.
1944/45	-	102	2	5	1298

<u>Tanév</u>	<u>orosz</u>	<u>olasz</u>	<u>gör.</u>	<u>szerb</u>	<u>összesen</u>
1945/46	-	177 +28 rk.	-	3	2527 +42 rk.
1946/47	-	182 +20 rk.	-	1	2879 +36 rk.

A felszabadulás utáni első években a gimnáziumi óra- és tantervekben csak kisebb változtatásokat eszközöltek. Ez a képzési cél a tantervi arányokat és a tartalmat lényegesen nem változtatta meg.

A gimnáziumokban 1945 szeptemberétől folyamatosan megszűnt az alsó négy osztály és négy osztályos középiskolává alakultak át. A gimnázium első osztálya helyett 1945 őszén már az általános iskola V. osztálya indult, s ezért új óraterv lépett életbe. Ennek jellegzetessége, hogy csökkent a latin szerepe és reál tagozat is indulhatott. Mindez csak némileg változtatott a gimnáziumi oktatás egyoldalúságán.

A társadalmi átalakulások folyamatában már 1947 őszén egy szélesebb körű középiskolai reform szükségessége is megfogalmazódott. Az OKT 1947 közepére elkészítette a reformtervezetet, melyet a hozzáfűzött megjegyzések alapján tovább formáltak és 1948 június elejére új változat készült el. Az új változat kedvezőbb politikai feltételek és világosabb

társadalmi követelmények között készült, de főként maximalizmusa miatt nem látszott hosszú életűnek. Valóban, a kétéves előkészítő munka után mégsem került sor a bevezetésére, mert az idő eljárt felette, a szocialista iskolapolitika követelményeinek már nem felelt meg. Ujabb koncepciók alapján 1949-ben került sor nagyobb tartalmi és szervezeti változtatásokra a középiskoláknál.¹²⁹

Megyénkben még egy változás addig bekövetkezett. 1947-ben létrejött a tamási gimnázium. Az iskoláért folyó harcra jellemző, hogy az MKP javaslatára a tamási járás lakosai holdanként 1 Ft, házanként pedig 2 Ft hozzájárulást fizettek a gimnázium céljaira.¹³⁰ A község 1946-ban és 1947-ben még saját költségvetése terhére évente 2400 Ft-ot folyósított a dombóvári népi kollégiumnak két tamási tanuló helyének biztosításáért. 1947. június 23-án azonban Matzkó Lajos községi bíró, nemzetgyűlési képviselő javaslatára a községi képviselőtestület elhatározta, hogy a nyolcosztályos általános iskola részére új iskolát épít, ha a VKM a polgári iskolát főgimnáziummá nyilvánítja. Ez esetben a község a gimnázium költségeihez is rendszeresen hozzájárul.

A községi küldöttség tárgyalásairól 1947. augusztus 28-án számolt be rendkívüli közgyűlésen,

amely a VKM feltételeit elfogadta. A község vállalta, hogy:

- gondoskodik a gimnázium elhelyezéséről,
- hozzájárul az évi 8000 Ft dologi kiadásokhoz,
- nyilatkozatban rögzíti, hogy lehetővé teszi a haladó pedagógia követelményeinek érvényesülését.

A gimnázium elhelyezésére a gazdasági iskola épületében biztosítottak helyiségeket és felszerelést. A VKM két napon belül döntött és 1947. évi augusztus 30-án kelt 124.930/1947. Vü.Osz. rendeletével Tolna-Tamási nagyközségben állami gimnáziumot létesített. A munka megszervezésével és az igazgatói teendők végzésével Heinrich Rudolf székesfehérvári gimnáziumi tanárt bizta meg. A kezdő iskola súlyos gondja a felszerelések hiánya volt. Nem voltak padok, szemléltetőeszközök. A koalíciós pártok sürgetésére a községi előljáróság 1948. január 12-én 6000 Ft-ot adományozott iskolai padok vételére. 1949-es költségvetésében pedig további 8000 Ft-ot biztosított felszerelésekre. Kezdetben kölcsönös eszközökkel kellett az iskolának dolgoznia. Az új gimnázium első tanéve 1947. október 4-én kezdődött 3 tagú tanári karral és 18 tanulóval /10 fiú

és 8 leány tanulóval/.¹³¹

10.

Dolgozók iskoláinak szervezése

A népi kollégiumok és egyéb szociális jelle-
gű juttatások mellett a dolgozók iskoláira várt az
a feladat, hogy a múltból örökölt kultúrális igaz-
ságtalanságok felszámolását segítse elő.¹³²

A felszabadulás előtt iskolarendszerű felnőtt-
oktatás nem volt Magyarországon. A felnőttek műve-
lődéséről főleg iskolán kívüli, tanfolyami formá-
ban gondoskodtak. Ezek azonban csupán évi egy-két
ismeretterjesztő előadást jelentettek, s a felnőt-
tek néhány százalékára terjedt ki.

A baloldali pártok 1945. augusztus 5-én tar-
tott pártközi értekezlete állást foglalt a felnőtt-
oktatás kérdésében és egyhangúlag megállapította,
hogy sürgős szükség van arra, hogy a munkásság és
parasztság, mindenekelőtt a dolgozó parasztság te-
hetséges képviselőit intézményesen készítsék fel
az értelmiségi pályára.

A felnőttoktatás bevezetését a 11130/1945.ME.
sz. rendelet mondta ki 1945 októberében. Még 1945
végén meg is indult országosan a dolgozók iskoláinak
szervezése, s 1946 tavaszán már az országban 33
gimnáziumban 2000, 6 tanító- és óvónőképzőben 250

és 40 polgári iskolában 1500 felnőtt dolgozó tanult.

Az infláció miatt gondot jelentett a dolgozók iskoláihoz beosztott nevelők munkájának díjazása, elismerése. Még a pótlékok biztosítása sem jelentett lényeges megoldást. Gondot jelentett a felnőttoktatás módszereinek, tananyagának meghatározatlansága is. A pedagógusok zöme azonban ezt a feladatot - általában többletmunkaként - vállalta, a súlyosbodó infláció miatt szinte ingyen. Minden nehézség ellenére a dolgozók iskolái fokozatosan elterjedtek, s jó lehetőségeket biztosítottak a felnőtt dolgozók kulturális felemelkedéséhez. A szakérettségis tanfolyamokkal együtt sok ezer munkás- és parasztfiatal továbbtanulását biztosították szerte az országban. Ezzel hozzájárultak a régi rendszer hátrányos örökségének felszámolásához, s iskolarendszerünk demokratizmusának biztosításához.

Később azonban kiderült, hogy ezeket az iskolákat nem mindenütt azok látogatják, akik számára létrehozták. A hallgatók többsége helyenként fel-törekvő kispolgár, tisztviselő volt, s ezeket az iskolákat a kispolgári érvényesülésük törekvésének eszközeként használták fel.¹³³

Mi volt a helyzet Tolna megyében?

A VKM rendelet alapján Tolna megyében is megindult a felnőttoktatás szervezése. A Tolna-megyei Néplap 1945. november 24-i száma részletesen ismertette a rendeletet, s közzétette a szekszárdi gimnázium hirdetményét a dolgozók iskolájának felállítására. A hirdetmény szerint a polgári iskolát, a gimnáziumt és a kereskedelmi iskolát elvégezni szándékozók jelentkezését várták november 27-ig. A jelentkezési felhívás azonban eredménytelen maradt, mert sem a polgári iskolába, sem a gimnáziumba nem jelentkezett megfelelő számú tanuló, a kereskedelmibe viszont 25-en jelentkeztek, így a dolgozók iskolája e tagozaton elindulhatott volna már az 1945/46. tanévben. Ez azonban egyre késett, s csak a szekszárdi Állami Kereskedelmi Középiskola nappali tagozatának megindulása után egy évvel indulhatott a kereskedelmi szakoktatást nyújtó felnőttoktatás Szekszárdon és Pakson. A kereskedelem- és szövetkezetügyi miniszter 8.248/1947. számú rendeletével dolgozók kereskedelmi iskolájának felállítását engedélyezte Szekszárdon és Pakson. Így Szekszárd város első és egyetlen dolgozók tagozata csak 1947/48. tanévben indult meg a szekszárdi Állami Kereskedelmi Középiskolában 23 tanulóval.¹³⁴

Pakson a dolgozók tagozata 1947. szeptember 1-én indult a paksi Állami Kereskedelmi Középiskolában 22 tanulóval /16 férfi, 6 nő/. Az első tanév 1948. február 12-én fejeződött be és már február 15.-én meg is nyílt a második osztály 19 hallgatóval /14 férfi, 4 leány, 1 asszony/. Ez a tanfolyam július 21-vel záródott. Két férfi és 1 nő maradt ki.

Érdekes a hallgatók foglalkozás szerinti megoszlása Pakson:¹³⁵

	<u>I.o.</u>	<u>II.o.</u>	<u>Összesen:</u>
kisbirtokos, napszámos	2	2	4
ipari segédszemély	2	2	4
keresk. segédszemély	2	1	3
köztisztviselő	8/1 nő/5		13/1 nő/
magántisztviselő	5/2 nő/3	/1 nő/8	/4 nő/
háztartásbeli	<u>3/3 nő/3</u>	<u>/3nő/</u>	<u>6 /6 nő/</u>
Összesen:	22/6nő/	16/4nő/	36 /10nő/

Érthető, hogy a megyében elsőként a kereskedelmi szakoktatás iránt jelentkezett erőteljes igény a felnőttek körében, hisz ilyen jellegű középiskolája nem volt Tolna megyének. Az csak sajnálatos, hogy az első szekszárdi kereskedelmi iskola létrehozásáig annyi gáncsoskodást, hivatali közömbösséget, megnemértést kellett legyőznie a

szakoktatás mozgalmának.

A gimnáziumi és polgári iskolai felnőttoktatásra viszont egészen 1947-ig nem jött össze az indításhoz szükséges létszám /15 fő/. Pedig a szervezés, az ujsághirdetés, a dolgozók tájékoztatása rendszeres volt, sőt a Tolnamegyei Néplap 1946. június 1-i száma nyomtatékkal figyelmeztette a munkásokat, parasztokat, hadirokkantakat, hogy elsősorban az ő jelentkezésüket várják. Elegendő jelentkező azonban 1947 szeptemberig nem akadt.

A megye első dolgozók gimnáziumi osztálya Dombóvárothoz indult a rk. gimnáziumban 1947. október 20-án /Tolnamegyei Néplap 1947. október 29.-i száma 2.o./. Ezt követően az újonnan alakult tamási gimnáziumban is megkezdődött az oktatás a felnőttek számára. A siker érdekében előkészítő tanfolyamot tartottak, amelynek végén különbözeti vizsgát tettek a tanulók. Így a dolgozók gimnáziumának első osztályában az első tanítási napot a különbözeti vizsga után 1948. március 1-én tartották. A dolgozók esti tagozatára itt 22 hallgató jelentkezett, év végén ebből 16 fő kapott bizonyítványt /közülük 3 nő volt/.¹³⁶ Szekszárdon dolgozók gimnáziuma nem indult a fordulat évéig.

A Tolnamegyei Néplap 1948. február 18.-i je-

lentése szerint a dolgozók általános és polgári iskolája szervezését kezdték meg Szekszárdon a következő iskolákban:

1. A szekszárdi államilag segélyezett községi általános és polgári fiúiskola /Garay-tér/,
2. A szekszárdi belvárosi rk. általános fiú- és leányiskola /Béla-tér/,
3. A szekszárdi államilag segélyezett községi általános és polgári leányiskola.

A dolgozók és parasztdolgozók V-VI. általános iskolai, valamint a polgári iskola III-IV. osztályait szervezték.

1948. szeptember 15-től az osztályoktatás helyett a tanfolyami rendszerű oktatásra tértek át /10 hónapon át 480 órás tanfolyam/, melynek keretében a hallgatókat az általános iskolai tananyag otthoni megtanulására és a vizsgára készítették fel.¹³⁷

Mindezekből látható, hogy Tolna megyében a dolgozók esti iskolái csak nehezen indultak, első sorban a szakjellegű tanulás iránt volt igen nagy az igény. Pedig az alsófoku oktatás ismert szomorú tényszámai, de a középiskolákban a munkás- és parasztfiatalok roppant alacsony arányszáma igen

indokolttá tette volna ezeknek az iskoláknak korábbi és erőteljesebb indítását /A bonyhádi gimnáziumban még 1947-ben is csak a tanulók 24 %-a munkás- és parasztszármazásu/.¹³⁸

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a megyei tanfelügyelőség ezekre az iskolákra nem fordított kellő gondot. A Pedagógus Szakszervezet nem hallatta szavát sem a szervezéseknél, sem abban a kérdésben sem nyújtott kellő segítséget, hogy a vállalatok, munkaadók munkaidőkedvezményrel és erkölcsi megbecsüléssel támogassák a tanulni kívánó munkásokat. A nemzeti bizottságok, az iskolák vezetői, de maguk a pártszervek sem ösztönözték jobban a munkásokat és parasztokat, hogy éljenek a népi demokrácia adta lehetőségekkel. De az is baj volt, hogy a szakminisztérium annyi huza-vona után csak 1947-ben teremtette meg a kereskedelmi szakoktatás lehetőségét a felnőtt dolgozók számára, holott a tanulási vágy elemi erővel tört fel már 1945 őszén /25 fő/, s tovább nőtt 1946 tavaszára /76 fő/. Méginkább nagy hiba volt a dolgozók általános iskoláinak elmaradása. Ezen csak némiképp segítettek az iskolán kívüli keretben itt-ott megindult analfabéta-tanfolyamok. A felnőttoktatás erőteljesebb fejlődését a szocialista kultúrális forradalomnak kellett kibontakoztatnia megyénkben.

11.

Népi kollégiumok, internátusok, szociális
juttatások

11.1. A népi tehetségek felkarolása megyénkben
a felszabadulás előtt

Az iskolaügy demokratizálásának fontos láncszeme volt a népi tehetségek felkarolása, a munkás és paraszt szülők gyermekei részére a tanulás biztosítása olyan helyeken is, ahol az iskola nehezen megközelíthető volt.

Tolna megyében a népi tehetség megmentéséért már az 1940-es évek elején mozgalom indult. A Tolnamegyei Hírlap 1942. március 7.-i számában László Imre arra hívja fel a figyelmet, hogy "a nép az a kimeríthetetlen tartalék, amely mindennek az alapja, amelyből minden felfrissülhet és megújulhat". Ki kell választódní tehát a népből is a vezetésre alkalmas egyéneknek... Ehhez a legelső lépés, hogy a vagyoni és származási szelekció helyett érvényesüljön a tehetség. A mezőgazdasági cselédek, ipari munkások, kisgazdák, egyszóval a mélyréteg gyermekei minél nagyobb számban juthassanak be a középiskolába".

Ugyanez az újság két hét múlva /1942. március 14./ közli Illyés Gyula szülőmegyéjének szóló első

írását: "Mentsük meg elkallódó pusztai tehetségeinket!" címmel. "Amit nemzedékek elmulasztottak, azt akarja most néhány lelkes ember pótolni. Az ő sorukba állnék be én is ezzel a pársorral." Így szól a cikk bevezetője, majd így folytatja: "Annak a mozgalomnak az ügyét szeretném segíteni, amely a tehetséges, de szegény pusztai fiúk taníttatását tűzte ki célul.". A mozgalom igazi célja Illyés szerint: "...a nép ajkainak megnyitása, a magyarság eddig néma tömegeinek megszólaltatása, befogadása a magyar szellem házába.". Az író szívből üdvözli azokat a dombóváriakat, akik e mozgalmat most felkarolják. "Első alkalom - írja befejezésül -, hogy szűkebb szülőföldemnek irok. Boldog vagyok, hogy e sorokon át először is e mozgalom hiveinek nyújthatok kezet. Fogadják baráti kézszorítással is, de úgy is, mintha maga a láthatatlan nép nyújtana hálás jobbot felénk s mondana előre is köszönetet."

E tehetségmentő mozgalom keretében néhány szegényparaszt vagy munkás származású fiatal valóban eljutott azokba a Tolna megyei gimnáziumokba, ahol a 8-10-szeres helyfoglalással az uralkodó osztály gyermekei voltak jelen. Ennek legszebb példáját éppen Dombóvár adja. Az Országos Magyar

Falusi Tehetségmentés keretében a VKM tehetségvizsgáló bizottsága által beutalt tanulók száma az 1943/44. tanévben már elérte a 20 főt /11 Tolna, 6 Somogy, 2 Baranya és 1 Pest megyéből/. E tanulók egyrészt magánházaknál kaptak elhelyezést és az úgynevezett "Diákasztal" keretében kedvezményes étkezést. Ez utóbbi akció dombóvári specialitás, az 1938/39. tanévtől kezdve működik. A gimnázium épületének alagsorában reggel fél nyolctól este fél nyolcig tartózkodhatnak a tanulók, tanáraikkal együtt étkeznek és tanári kísérettel vonulnak esténként szálláshelyükre. Ennek az akciónak a célja, hogy a szegénysorsú vidéki tanulókat megóvjá a vonaton való bejárás káros következményeitől s otthont adjon a gyermekeknek, valamint nevelői segítséget. E tehetséges tanulók tanulmányi eredménye kiemelkedő: 8 kitűnő, 8 jeles, 4 jó. A társadalmi támogatás segélyezésben is megnyilvánul, összesen 5000 P évi segélyben. Említésre méltó, hogy e tanévben 7 ösztöndíjas tanulónak egy szabómester ingyen készítette el a ruháját.¹³⁹

11.2. Népi kollégiumok, internátusok szervezése

A népi tehetségek felkarolására a felszabadulás

nyújtott igazi lehetőséget, mindenekelőtt a népi kollégiumok szervezésével.

A baloldali pártok /elsősorban az MKP/ 1945-től szorgalmazták a munkás- és parasztgyermekek továbbtanulását. Az MKP III. kongresszusa 1946-ban megállapította: hogy a népi kollégiumok révén mindenütt lehetővé kell tenni, hogy valóban a dolgozó nép, a munkások és parasztok gyermekei kerüljenek az iskolába, "...mert türhetetlen, hogy a demokrácia első esztendejében a főiskolákat látogató munkás- és parasztfiatalok arányszáma kisebb lett, mint a Horthy-korszak idejében volt".¹⁴⁰

A Magyar Belügyminisztérium Rajk László aláírásával 4747 szám.eln. jelzésű leiratot küld Tolna vármegye alispánjának 1946. július 15-én. Ebben a magyar értelmiségi fiatalság aggasztó helyzetére hívja fel a vármegye figyelmét, s leszögezi: "...a paraszti és munkásszármazású értelmiségi fiatalság arányszáma rosszabb a középiskolákban, egyetemeken és főiskolákon most a demokráciában, mint a Horthy-rendszer alatt. A parasztság és munkásság fiainak száma az iskolában ma nemhogy emelkedőben, hanem csökkenőben van". A magyar demokráciának - szögezi le a körlevél - elsőrendű feladata, hogy ezt a helyzetet megváltoztassa. A kör-

levél jelzi, hogy a Győrffy István Kollégium - amely eddig is a haladó szellemű demokratikus egyetemi ifjúság élén állott - mozgalmat indított a közép- és főiskolai népi kollégiumok szervezésére. A mozgalom élén a köztársasági elnök áll. A körlevél javasolja, hogy vármegyéenként 50-100 személyes középiskolai kollégiumot szervezzenek. A belügyminiszter az alispán kötelességévé teszi, hogy a mozgalmat ismertesse pártközi értekezleten, vigye az NB elé és hasson oda, hogy társadalmi mozgalommá fejlődjék.¹⁴¹

A Tolna megyei sajtó magáévá teszi az ügyet. A Tolnamegyei Néplap 1946. július 27. -i számának vezércikkét Molnár István Győrffy-kollégista írta: "Népi demokratikus kollégiumokat" címmel. A cikk megdöbbentő adatot közöl: az 1945/46. tanévben az országban 2000 munkás- és parasztfiatal nem jutott el az egyetemre érettségi után ellátás és lakáshiány miatt. Felhívja a figyelmet a kollégiumok szervezésére. Ugyanennek a megyei lapnak 1946. augusztus 3. -i száma röviden hírül adja, hogy összeírják azokat a népi származású, tehetséges gyermekeket a mi megyénkben is, akik gazdasági és szociális okok miatt nem tanulhatnak középiskolákban.

Közben a megyei sajtó útján is a mozgalom tá-

mogatására hív fel minden magyart a köztársaság elnöke /Tolnamegyei Néplap 1946. augusztus 10., 3. oldal/. A népi kollégium - a parasztság érdeke is! hirdeti a Tolnamegyei Néplap 1946. szeptember 21. -i száma, s rámutat egy furcsaságra. A munkás- és parasztszülők gyermekeit B-listázott tisztviselő barátoknál helyezik el, akik politikailag károsan befolyásolják őket, ezért "a gimnazisták magától a demokrácia szótól is borzadnak". Ugyanezen újság 1946. október 19. -i száma "Támogassuk a Népi Kollégiumokat" c. cikkében beszámol arról, hogy vidéken 37 középiskola, Budapesten 12 főiskola népi kollégium nyílt meg ezideig. Vidéken további 23 szervezés alatt áll. "Mindössze 3 megyéje van az országnak, ahol nincs népi kollégium és sajnos ezek közé tartozik Tolna vármegye is..."

A megyében elsőként Dombóvárott jött létre szinte forradalmi úton a Gyenis Antalról elnevezett népi kollégium. Ez nem véletlen, hiszen - mint azt említettük is már - a népi tehetségmentés legszebb példáit is itt találtuk a felszabadulás előtt.

Az 1946. december 8-án megnyílt dombóvári népi kollégium elindulásáról számol be a Tolnamegyei

Néplap 1946. december 14 -i száma/3.oldal/. Nem lehet elfogódás nélkül olvasni e sorokat. Az igazgató /Dr. Kovács Ferenc/ hallatlan erőfeszítései révén a munkáspártok őszinte támogatásával indult meg a gyűjtési akció. A szükséges 40.000 Ft helyett azonban még így is csak 4.000 Ft gyűlt össze. Az épületet úgy kellett megszerezni e célra, de bútor szinte semmi sem volt. A kollégium 30 tanulójának pl. mindössze 1 székük volt. Az igazgatói iroda bútora "Két rossz íróasztal, egy két rozszant szék és a sarokban pokróccal letakart vaságy ... itt alszik az igazgató." Sajnos a VKM egy fillért sem adott e célra. Ennek ellenére a "Hallatlan lelkesedés, a demokrácia forró imádata és a magyar fajta iránti törhetetlen ragaszkodás hozhatta csak létre Dombóváron ezt az intézményt, bürokráciamentesen és merészen ... Igazgató úr, előre ! - biztat a helyi sajtó - ... A munkáspártok mellette lesznek !" S valóban ez az összefogás segítette legyőzni a kezdeti nehézségeket, s felhívta magára a megyei és az országos vezetés segítő figyelmét. Egy év múlva /1947. december 15.-én/ már Tildy Zoltán köztársasági elnök, Kovács Pál alispán, Ortutay Gyula kultuszminister, Szanyi István gimnáziumi igazgató és Kovács Ferenc kollé-

giumi igazgató jelenlétében mond beszédet a kollégium évnyitóján: "Örülök, hogy szembenézhetek azzal a fiatal sereggel, mely felett lebeg Gyenis Antal szelleme, akit nagyon szerettem. Legyetek hüek ahhoz, aki értetek élt, értetek halt meg és boldogok lesztek." A köztársasági elnök meleg szavakkal méltatja az 1919-es dombóvári pedagógus-mártírt: "Művelt, tisztalelkű ember volt, aki egy célért élt, nevelni, oktatni, szabad emberré tenni azokat, akiket tanított." Ugy nyilatkozik róla, mint aki "lélekben és szellemben" legközelebb állt hozzá.¹⁴²

Tolnavármegye Nemzeti Bizottsága is akcióba kezdett. 1946. szeptember 4-én tartott ülésén egyhangúlag elhatározta Szekszárd megyei városban népi kollégium szervezését. A kollégium helyéül a Szekszárd Szálló helységét választotta ki. Egyúttal felhívta a város nemzeti bizottságát, hasson oda, hogy a tanév megkezdéséig a népi kollégium létrejőjön, a szükséges helységeket a képviselőtestület ingyen bocsássa e célra rendelkezésre, a város polgárainak segítő akcióját szervezze meg.¹⁴³ A szekszárdi nemzeti bizottság másnap tartott rendkívüli ülésén a kollégium ügyét meg is tárgyalta és a megvalósítás érdekében megkereséssel fordult a város polgármesteréhez, hogy "felhívásokat bocsásson ki és

hivja fel a város polgárait, hogy pénzbeni és természetbeni adakozással támogassák a népi kollégium létrejöttét..."¹⁴⁴ Az akció sikerrel zárult, mert két hét múlva megalakult a kollégium szervező bizottsága, melynek elnöke: Dr. Szenté László főispán, titkára: Csapó Jenő gimnáziumi tanár, gazdasági titkára: Nagy Ferenc szövetkezeti igazgató. Azt tervezték, hogy a kollégiumot a Széchenyi utca 23.sz. alatti kulturminiszteri épületben helyezik el.¹⁴⁵

Végül 1946. december 16-án, az ország 50. középiskolás népi kollégiumaként a Szekszárd-Szállóban nyílt meg Csapó Jenő igazgató vezetésével a szekszárdi Béri Balogh Ádám Népi Kollégium.¹⁴⁶ Itt is óriási társadalmi összefogás nyilvánult meg. Bogyiszló, Medina, Tolna, Tengelic, Báta, Szedres, Sióagárd, Sárpilis, Majos pénzzel, liszttel, tűzifával nyújtottak segítséget a kollégiumnak. A szedresi bíró pl. a saját fáját küldte be a megszorult kollégiumnak. A kollégium 35 tanulóval indult.¹⁴⁷

Szinte a szekszárdival egyidejűleg alakult meg Gyöngyösön is a Dózsa György népi kollégium szervező bizottsága, melynek elnöke: Dr. Szalay László, titkára: Dr. Értényi Vilmos ügyvéd. Tervük az volt, hogy szeptember végén a nagyvendéglő helyiségében kb. 50 fő-

vel megnyitják a kollégiumot a dunaföldvári, a tamási és a simontornyai járás tehetséges népi származású fiataljai számára. Anyagi okok miatt azonban a kollégium csak félév múlva, 1947. március 15. -én nyílt meg Ijjász Henrik igazgató vezetésével. Nevelő tanár: Domokos Géza, gondnok: Sági Imre, a tanulók létszáma: 34 középiskolás és általános iskolai tanuló. A tanulók közül 10 vagyontalan szülők gyermeke, 3 hadiárva, 1 nagycsaládos /10 gyermekes/ szülők gyermeke volt. 23 gimnáziumi tanuló vállalta, hogy az egész tanév anyagát elvégzik ezekkel a parasztfiatalokkal szeptemberig. A vármegye 5000 forinttal segélyezte a kollégiumot. Gyönk a községi szállót biztosította elhelyezésül. A simontornyai járásban 18 alapítványi helyet létesítettek a kollégiumban a járás tehetséges, szegénysorsú parasztfiataljai számára. Dunaföldvár, Németkér, Kölesd, Nagyszékely adományokkal siettek segítségül.¹⁴⁸ A hőgyészi nemzeti bizottság gyűjtést rendelt el a kollégium céljaira.¹⁴⁹

Számtalan nemzeti bizottság jegyzőkönyve tanúskodik arról a társadalmi segítségről, amely egyrészt a megye népi kollégiumai iránt ebben az időben megnyilvánult, másrészt a megye is elküldte

gyűjtésének eredményét a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége részére: a szekszárdi nemzeti bizottság 1.168.52 Ft-ot,¹⁵⁰ a bonyhádi nemzeti bizottság 1.414.70 Ft-ot.¹⁵¹

A gyönki kollégium részére átadott kölesdi gyűjtés eredménye is említést érdemel:¹⁵² 1362 kg burgonya, 310 kg bab, 3 kg lencse, 250 kg búza, 113 kg rozs, 45 drb. tojás, 75 kg morzsolt kukorica, 2,5 kg zsír, 59 kg kenyérliszt, 10 kg alma, 10 kg árpa, 5 kg finomliszt.

A népi demokrácia nyújtotta lehetőségért a népi kollégisták nagyon hálásak voltak, ezt tanulmányi munkájukkal is bizonyították. Tanulmányi eredményük messze felülmúlta az iskola többi tanulóinak eredményét. A szekszárdi népi kollégiumban pl. az 1947/48. tanév végén a 36 kollégistából 9 kitűnő, 6 jeles és 16 jó eredményt ért el.¹⁵³

Nem kis érdeme volt a kollégiumoknak, hogy az otthon és a tanulás lehetőségén túl aktívan politizáló, demokratikus és szocialista gondolkodású, közösségi szellemű fiatalokat neveltek, akik a demokrácia szószólói lettek a diákok körében.

A népi kollégiumi mozgalom mellett elkezdődött az internátusi hálózat megszervezése is. A megyében elsőként Tevelen létesített általános iskolai

internátust a VKM "Kőrösi Csoma Sándor Székely Tanintézet" Állami Általános Iskola mellett 50 férőhellyel.¹⁵⁴ Ez a hálózat tovább bővült. Az iskolák államosításáig a következő helyeken létesültek internátusok:

<u>Sorszám</u>	<u>Az internátus székhelye</u>	<u>Kapcsolatos iskola</u>	<u>Férőhely</u>	<u>Az el- múlt évi létszám</u>
1.	Bátaszék	Bátaszéki áll. ált. fiúiskola	50	10
2.	Bonyhád	Államosított ev. ált.isk. és ev. gimnázium	80	80
3.	Bonyhád	Vegyes ált.isk.	53	45
4.	Bölcske	Államosított rk. ált.iskola	25	11
5.	Dombóvár	Állami tanító- képző intézet	72	81
6.	Gyöngyös	Gimnázium	75	75
7.	Hőgyész	Állami ált. kör- zeti fiú és le- ányiskola	60	60
8.	Nagydorog	Vegyes ált.isk.	36	29
9.	Nagymányok	Áll. vegyes ált. isk.	20	8

<u>Sorszám</u>	<u>Az internátus székhelye</u>	<u>Kapcsolatos Férőhely iskola</u>	<u>Az el- múlt évi létszám</u>
10.	Tevel	Kőrösi Csoma Sándor Tanin- tézet Ált. Isk.	60 51
Összesen:			531

A gyönki internátusban a létszámból 30 általános iskolai tanuló.

A tervek szerint az 1948/49. tanévben további községekben is szándékoztak szervezni internátusokat megyénkben:

<u>Sorszám</u>	<u>Az internátus helye</u>	<u>Kapcsolatos Férőhely iskola</u>
1.	Fadd	Állami általános iskola, Fadd 50
2.	Iregszemcse	Állami vegyes általános iskola 120
3.	Paks	Általános iskola, Paks 40
4.	Pincehely	Vegyes álta-

<u>Sorszám</u>	<u>Az internátus</u> <u>helye</u>	<u>Kapcsolatos</u> <u>iskola</u>	<u>Férőhely</u>
		lános isko-	
		la, Pincehely	24
5.	Zomba	Vegyes általá-	
		nos iskola,	
		Zomba	30
Összesen:			264

A korábbi internátusok bővítésének és újak indításának alapvető feltétele azonban az épületek megfelelő rendbetétele volt, amelyhez kb. 631000 Ft-ra, a felszerelés pótlására pedig 387000 Ft-nyi összegre lett volna szükség az előzetes felmérések alapján. Ilyen gyors és nagymértékű beruházást azonban csak a fordulat éve, a kulturális forradalom megindulása hozhatott.

A tanfelügyelőség 1947 augusztusában a dombóvári nemzeti bizottságnál is kezdeményezett egy általános iskolai internátus létesítését Dombóvárott a tanyai és a bejáró gyerekek számára. Az NB a legmesszebbmenőkig megígért minden támogatást ehhez, de épületet biztosítani e célra nem tudott az államosításokig.¹⁵⁵

11.3. Általános iskolai napközi otthonok

A tanulás jobb feltételeinek biztosítását kívánták szolgálni az általános iskolai napközi otthonok is. A felszabadulás utáni nagymányoki napközi otthonról már szóltunk. A szekszárdi első napközi otthonról a Tolnamegyei Néplap 1946. március 16 -i száma ad hirt. A napközi otthont az MNDSZ és a Nemzeti Segély tartotta fenn 6-tól 17 óráig, de a város dolgozóinak a segítségére is igényt tartottak. /Tolnamegyei Néplap 1947. július 16.2.o./

A reakció e területen is támadott. Jó példa erre Nagyszokoly, ahol a képviselőtestület az MKP javasolta napközi otthon megvalósítását leszavazta. De micsoda indokkal! Szapper Márton főjegyző így érvelt : "Nagyszokolyon olyan jó táplálékhoz vannak szokva a gyermekek, hogy csak kolbásszal, sonkával és gyümölcssel lehetne jól tartani őket." Ugyanakkor Sáfrány János, volt leventeoktató pedig egyszerűen a munkásasszonyoknak támadt:"... nem asszony az, aki aprójószágot nem tart, aki pedig tart, az nem mehet el hazulról, így a napközi otthon felesleges. Meg hát kényelmetlen is olyan messze elvinni a gyermekeket /1 km/." Sáfrány egyik befolyásoltja, Ötvös János imígyen érvelt:" a napközi otthonnal ugyanazt a rendszert akarják behoz-

ni, mint Oroszországban. El akarják venni az anyától a gyermeket, most még csak nappalra, később majd kényszerrel elviszik egészen! Így akarnak kolhozot csinálni a gyermekekkel ! "Ezekután nem csodálkozhatunk, hogy a képviselőtestület kisközségi bizottsága 12 : 11 arányban leszavazta a nagyszokolyi napköziotthon tervét.¹⁵⁶

Ezzel ellentétben számos pozitív példát is említhetnénk. Ezeknek sorából is kiemelkedő a csibráki napközi otthon avatása. A helyi MNDSZ asszonyai a kommunista párt helyi szervezetének támogatásával, rohammunkával 74 gyermeket befogadó napközi otthont teremtettek. Az otthon a volt báró Malcomes-féle kastélyban és parkjában kapott helyett.¹⁵⁷

Az egyre gyakoribb társadalmi összefogás csupán elindítója lehetett a növekvő és mindinkább sürgetőbb igények kielégítésének. Szükség volt intézményes, állami közbeavatkozásra is, amit azonban csak az iskolák államosítása tett lehetővé.

11.4. Középiskolai szociális juttatások

A dolgozó osztályok gyermekeinek támogatását szolgálták a középiskolai szociális juttatások is.¹⁵⁸

1. Diákotthoni elhelyezést biztosítottak

- Bonyhádon a gimnáziumban 80 fő részére, az 1946/47. tanévtől még 16 fő kereske-

delmi középiskolás leányotthoni elhelyezést is megoldották.

2. Internátusi étkezésben részesült

- a bonyhádi gimnázium tápintézetében évente átlag 150 fő,
- a dombóvári gimnáziumban a diákasztal keretében évente átlag 90 fő,
- a gyönki gimnáziumban internátusi keretben évente átlag 100 fő.

3. Az Országos Tehetségmentés keretében tanuló középiskolások száma:

- a dombóvári gimnáziumban évente 27 fő /1943/44-hez képest 7 fővel több/,
- a paksi Állami Kereskedelmi Középiskolában 4 fő /ebből 3 ösztöndíjjal tanult/.

4. VKM és egyéb ösztöndíjban illetve segélyben részesült

- a dombóvári rk. gimnáziumban 36 tanuló tankönyvsegélyt kapott 1070 Ft értékben az 1946/47. tanévben /1945/46. tanévben 60 tanuló kapott segélykönyvet/,
- a gyönki gimnáziumban 2 fő ingyenes étellemezésben, 3 fő kedvezményes internátusi ellátásban részesült,

- a paksi Állami Kereskedelmi Középiskolában 45 tanuló kapott tankönyvsegélyt,
- a szekszárdi Garay János Gimnáziumban 2 fő kapott 300-300 Ft segélyt a Járulék Alapból,
- a szekszárdi Állami Kereskedelmi Középiskolában 23 tanuló cipő- és ruha-segélyt kapott 1947 karácsonján, 12 tanuló tankönyvsegélyben részesült, a nyomorékgyeremeknek 177 Ft-ot gyűjtöttek.

5. A VKM progresszív tandíjrendszert vezetett be, s növelte a tandíjmenetesek számát. A tandíjmenetes tanulók számának alakulása a felszabadulás után:

	<u>1944/45</u>	<u>1945/46</u>	<u>1946/47</u>	<u>1947/48</u>
Bonyhádi gimn.	-	-	-	-
Dombóvári				
gimn.	-	48	66	-
Gyönki gimn.	-	-	7	-
Szekszárdi				
gimn.	16	-	52	-
Szekszárdi Keresk. Közép-				

	<u>1944/45</u>	<u>1945/46</u>	<u>1946/47</u>	<u>1947/48</u>
iskola	-	-	18	20 /dolgo- zóknál 23/

Paksi Keres-
kedelmi Kö-

zépiskola	-	-	33	28
-----------	---	---	----	----

Ehhez figyelembe kell még venni azt, hogy igen sok tanuló havi 1-2 Ft-ot fizetett csak. Pl. a szék-szárdi kereskedelmiben a dolgozók közül 17-en, a paksi kereskedelmiben a nappali tagozaton az 1946/47. tanévben 39-en, az 1947/48. tanévben 31-en, a szék-szárdi gimnáziumban pedig 57 tanuló fizetett 1-5 Ft közötti havi tandíjat.

12.

A tanulóifjúság viszonya a népi
demokráciához

Szólnunk kell a diákifjúságunknak a népi de-mokráciához való viszonyáról is. Elsőként az újjá-építésben való részvételükről emlékezünk meg. Szá-mos példa bizonyítja, hogy az iskolai oktatás sok helyen csak azért indulhatott meg viszonylag korán, mert az iskolák helyreállításában tevékenyen dolgoz-tak a tanulók és a nevelők. Romokat takarítottak el, osztálytermeket hoztak rendbe, iskolai felszereléseket

javitottak meg, tüzelőt cipeltek az iskolába, kölcsönbútorokat szedtek össze az iskola részére. A dombóvári gimnáziumban pl. takarítottak, meszeltek, létrehozták az ifjúság kertjét; a szekszárdi Garay Gimnáziumban 80 drb. széket szedtek össze a diákok, udvart, szertárakat rendeztek, az iskola faszükségletét kitermelték; a szekszárdi kereskedelmi középiskola tanulói nyári csatornaépítő munkát végeztek, a nyomorék gyerekek támogatására gyűjtést szerveztek; a paksi kereskedelmi középiskola tanulói elsüllyedt hajóhid kiemelésénél segítkeztek rohammunkával. Ifjúságunk munkaakciói különösen a centennáriumi évben hoztak szép sikereket.

Az iskola belső életének irányításában is igyekezett hallatni szavát a demokratikus érzelmű ifjúság. Az Országos Közoktatási Tanács az 1945/46. tanévre kiadott utasítások kiegészítő részében javasolta: "Tegyen kísérletet minden iskola és nevelőtestület a diákönkormányzat józan mértékű bevezetésére". Ehhez vajon milyen eligazítást kaphattak a felszabadult hazát építő diákfiatalok?

Szent-Györgyi Albert az OKT elnöke 1947-ben a Tanács egyik ülésén a következőket mondotta; "A

múlt rezsimnek kritikátlan tömegemberre volt szüksége, akit saját érdekei ellen lehetett bármikor az uralkodó rétegek érdekében felhasználni... Mi ezzel szemben olyan embert akarunk, aki önállóan tud cselekedni, érezni és gondolkodni... Olyan demokráciát akarunk teremteni, amelyben már a 10 éves kisgyermeknek is megvannak a maga külön adottságaiból következő jogai... Az iskolában kell megismernie a gyermeknek nemcsak a kis emberi közösség lényegét, hanem ott kell magába szivnia a tágabb emberi közösség eszméit is... A demokrácia eszméit, a társadalmi és emberi együttérzést, az emberi együttélés alap-törvényeit, köztársaságunk szeretetét és tisztetét ne csak betűkben és írásban tanítsa az iskola, hanem bensőséges iskolai együttélésben és igyekezzék beleírni a gyermekek lelkébe és ebben valósággá, átélt életté fejleszteni".

A kibontakozó új társadalmi rendszer az iskolarendszer demokratizálása, a tananyag tartalmának, az oktatás szemléletének megváltoztatása mellett új nevelési módszereket is kívánt. A Horthy-korszakban a herbarti pedagógia elvei érvényesültek, melynek egyik jellemzője a tekintélyelv uralkodása volt. A tanár-diák viszonyt is ez határozta meg.

A felszabadulás után azonban a reform-pedagógiai törekvéseket ismerő pedagógusok, a népi kollégiumok önkormányzatainak hatása, a protestáns iskolák önkormányzati hagyományai /nálunk Gyönkön és Bonyhádon/, továbbá az egyre inkább hozzáférhető szovjet pedagógiai irodalom indító hatással voltak a diákönkormányzatok kialakulására. A kezdeményezéseket segítette az első magyar gyermekváros, valamint a működő iskolai önkormányzatok tapasztalatairól megjelent cikksorozat az "Embernevelés" c. folyóiratban.¹⁵⁹

A felszabadulás utáni években különböző diák-egyesületek működtek megyénkben is haladó és reakciós vezetés alatt. Az évkönyvek alapján összefoglalva:

1. Petőfi kör: a bonyhádi gimnáziumban,
2. Evangéliumi Diákszövetség: a bonyhádi gimnáziumban,
3. Cserkészcsapatok: a bonyhádi, a dombóvári, a gyönki, a szekszárdi gimnáziumokban,
4. Sportkörök: a bonyhádi, a gyönki, a szekszárdi gimnáziumokban, a paksi és a szekszárdi kereskedelmi középiskolában,
5. Segélyegyletek: a bonyhádi, a dombóvári, a szekszárdi gimnáziumban,

6. Ifjúsági Vöröskereszt Csoportok : a bonyhádi gimnáziumban, a paksi kereskedelmi középiskolában,
7. English Club : a bonyhádi gimnáziumban,
8. Önképző körök : a dombóvári, a gyönki, a szekszárdi gimnáziumokban, a bonyhádi, a paksi, a szekszárdi kereskedelmi középiskolákban,
9. Mária Kongregáció : a dombóvári, a szekszárdi gimnáziumban, a szekszárdi kereskedelmi középiskolában,
10. Diákkaptár: a dombóvári, a szekszárdi gimnáziumokban.
11. Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség: a gyönki gimnáziumban 1945. áprilisában alakult meg Pellion Ervin vezetésével 104 fővel,
12. Bibliakörök: a gyönki gimnáziumban,
13. 48-as Bizottság: a szekszárdi gimnáziumban,
14. Gyorsírókör: a bonyhádi, a paksi, a szekszárdi kereskedelmi középiskolákban.¹⁶⁰

E felsorolás arra enged következtetni, hogy bár még erőteljesen hat a Horthy-idők szelleme, de már utat tör magának a demokratikus gondolkodás is

ifjúságunk körében. Ezt legerőteljesebben a győni MADISZ csoport korai megalakulása, az önképzőkörök tanulóinak öntevékenysége bizonyítja.

Az 1945. évi VIII.tc. a pártpolitikai jogok gyakorlását a 20. életév betöltéséhez kötötte, s erre való hivatkozással a VKM nyomtatékosan felhívta a középfokú és népiskolák vezetőinek figyelmét arra, hogy "az említett iskolák tanulói pártpolitikai mozgalmakban, felvonulásokban, pártpolitikai gyűléseken sem egyénenként, sem ifjúsági szervezetek keretében nem jelenhetnek meg." /1945. szeptember 27./¹⁶¹

A politikai fejlődés azonban 1947 őszén már megyénkben is lehetővé tette az egységes diákszervezet, a Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége megalakulását. Bonyhádon a MADISZ helyi csoportja már 1945 áprilisában sürgette a gimnázium ifjúságának belépését a szervezetbe. A tanári kar tartózkodó magatartása miatt akkor még csak szórványosan léptek be a tanulók. Egy későbbi gimnáziumi jegyzőkönyv már arról vall, hogy a MADISZ baráti befolyása erősödik, baráti kéznyújtással és tisztelettel közeledik a tanári karhoz. Megállapítja, hogy a szervezet bonyhádi csoportja is megnyugtatóan szerepel, s a MADISZ országos vezetője, Kardos Tibor

/ma Kossuth-díjas egyetemi tanár/, mint egykori bonyhádi diák, minden garanciát megad a nevelőtestületnek, hisz "odavaló emberek állnak őrt az ifjúság lelki fejlődése mellett."¹⁶²

Egy 1947 szeptemberi jegyzőkönyv még nagyobb szimpátiával beszél erről: "A diákönkormányzatban önmaga bírójává magasul minden diák. A joggal együtt a felelősség is ráhárul és ez visszatartja a könnyelműségtől. A diákönkormányzat az önállóságra való nevelés egyik fontos eszköze. Jóindulatu és komoly erkölcsiségű diákságot feltételezve feltétlenül előnyös és áldásos lesz. Az önállósághoz szoktatás egyuttal a politikai élet iskolája is."¹⁶³

Az önálló ifjúsági szervezet ugyan nem jött létre Bonyhádon, de az ifjúsági élet fellendült. Egyrészt az önképzőkörökben, másrészt a községek politikai megmozdulásain, társadalmi ünnepesein gyakran szervezetten vettek részt, kapcsolat épült ki a munkásfiatalokkal /a köztársaság kikiáltásának évfordulóján, május 1.-én, április 4.-én, politikai gyűléseken vettek részt, a bonyhádi gimnázium sportolói a nagymányoki SZIT bányászfiatalokkal építettek ki kapcsolatot stb./. A dombóvári gimnázium tanulói 1945. október 14.-én a szov-

jet hősi emlékmű avatásán vettek részt, megünne-
pelték november 7.-ét is. Ugyanakkor a reakció
rendezvényein is ott találjuk diákfiataljainkat
- tanári és felsőbb utasítással. A dombóvári gim-
nazisták pl. 1947. május 17.-én kénytelenek végig-
hallgatni Mindszentynek látogatása alkalmával el-
mondott beszédét; a szekszárdi diákságot kivezé-
nyelik a Kálvária térre 1948 pünkösdjén Máriássy
páter uszító beszédének, Mindszenty reakciós kör-
levelének meghallgatására.

Az új azonban utat keres magának, s ha oly-
kor-olykor zavaros is a politikai légkör, a diá-
kokat érő hatások, a haladó pedagógusok mégiscsak
formálják az ifjúság arculatát.

A diákönkormányzatot már az 1946/47. tanévben
bevezetik kísérletképpen a paksi kereskedelmi is-
kola II/a osztályában. Osztályvezetőséget választá-
nak. Elnök: Csigi József; fegyelmi előadó: Török
László; mulasztási előadó: Tumpek Vilmos; szociá-
lis előadó: Payer István; tanulmányi előadó: Ben-
cze Ferenc. Az önkormányzat a tanév során 10 eset-
ben hozott fegyelmi határozatot, ellenőrizte a
hiányzásokat, szociális segélyügyekben intézkedett,
tanári segítséget igényelt, korrepetáló munkát szer-
vezett. A végső nevelőtestületi véleményként az ala-

kult ki, hogy a diákönkormányzat kezdetleges volt, nem minden esetben voltak tárgyilagosak a döntések, gyakran az osztályfőnök utasítására fegyelmeztek. Az önkormányzatban élő diákok véleménye azonban ennél sokkal pozitívabb, megjegyzik, hogy a nevelőtestület hozzáállása esetenként lehetett volna pozitívabb, megértőbb. Tény az, hogy jó kezdeményezést jelentett a diákok első önálló ténykedése. A megyében még a gyönki és a szekszárdi gimnáziumban próbálkoztak a diákság önkormányzatának kialakításával az 1946/47. tanévben. A szekszárdi kereskedelmi középiskolában osztálymegbizottak működtek az 1947/48. tanévben. Munkájukról csak keveset tudunk.

Pakson viszont az 1947/48. tanévben megalakul a MADISZ, tanácsadó tanára: Undi Károly és elindítja a "Tanulj jobban" mozgalmat. Bonyhádon Evangéliumi Diákszövetség is működött 1945/46-tól 138 taggal.

1948 szeptemberében megalakul a Diákszövetség, melyet a tanulók többsége lelkesedéssel fogadott, bár értelmét és hasznát nem sokan értették meg. 158 tagja volt. Munkája nyomán indult meg Bonyhádon is a "Tanulj jobban" mozgalom, a szemináriumokon az ideológiai képzés. A diákok a falujárásokon agitációs

és népművelési munkát végeztek.¹⁶⁴ A tamási gimnáziumban 1948. január 19-én alakult meg a Diákszövetség, elnöke: Ulrich Magdolna lett. A bizottság itt is megszervezte a "Tanulj jobban" mozgalmat.¹⁶⁵ Szekszárdon csak 1948 márciusában alakult meg a Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége - közli a Tolnamegyei Néplap 1948. március 17.-i száma.

1948-ban az iskolai főhatóságok elismerik a Diákszövetséget mint a középiskolák önkormányzati szervét /43000/1948. VKM. sz. rendelet, 1948. március 15./.

A Diákszövetség létrejötte komoly eredmény volt, de a VKM bürokratikus módon szabályozta az egész szervezetet, egyetlen szabályozott modell megvalósítását tette kötelezővé. Részben ez, másrészt a hagyományok és a pedagógiai felkészültség hiánya okozta azt, hogy ezek az önkormányzatok nem működtek kellően, sőt a VKM rendelet után fejlődésük megállt. 1950-ben az egységes ifjúsági szervezet létrejöttével a Diákszövetségnek meg is kellett szünnie.¹⁶⁶

Az önkormányzatok legfőbb haszna abban mutatkozott meg, hogy a VKM merev keretei ellenére is jól tudták szervezni, mozgósítani a diákokat. Csak-

nem valamennyi középiskolában megindították a "Tanulj jobban" mozgalmat, kultúrversenyeket szerveztek, részt vettek falujárásokon, agitációkon, népművelő munkában. Tolna megye számára emlékezetes marad a paksi kereskedelmi középiskola színjátszó csoportja, akik Shakespeare: Ahogy tetszik darabjával a centenáriumi kultúrverseny megyei bemutatóján II., a kaposvári országos középdöntőn I. díjat nyertek.

A szekszárdi gimnázium önképzőköre, a MADISZ és a Népi Ifjúsági Szövetség együttes akciót indított a Szekszárdon felállítandó Babits szobor érdekében.¹⁶⁷ Erre a célra igényelte a vármegyei nemzeti bizottságtól a szekszárdi kórház kertjéből eltávolított Horthy-szobor bronzanyagát.¹⁶⁸ A kérelmet az NB örömmel vette és pártfogólag az alispánhoz terjesztette. Sajnos, az ifjúság terve akkor nem valósult meg. Ezzel egyidejűleg több rendezvényt is kezdeményezett a szekszárdi gimnázium a Babits ház emléktáblával való megjelölése érdekében. Már 1946-ban nagyszabású irodalmi estet rendezett e célból.¹⁶⁹

Hatalmas sikert arattak a szekszárdi gimnazisták az 1947 áprilisában tartott "Hangos hónapok" dalos-táncos revüvel is. Igaz, az utóhang erről

azt állapítja meg, hogy "világnézeti megalapozottság nélkül, légüres térben mozgott", mert a műsor bizonyos mértékben "átölelte a letűnt világot".¹⁷⁰ Ennek ellenére, mint próbálkozás, mindenképpen dicséretes, hisz valójában mégis csak az útkeresés időszakában élt ifjúságunk. A pécsi 48-as középöntőn a szekszárdi gimnázium fiú táncegyüttese bejutott az országos döntőbe.¹⁷¹

Szinte rendszeresek a népi kollégiumok, a középiskolások falujárásai /szekszárdiak Ózsákpusztán, Harcon, a dombóváriak Szakcsón, Kocsolán, a gyönkiek a környékbeli falvakban/.

Mint látjuk, ifjúságunk fejlődése - akárcsak az egész átmeneti társadalomé - ellentmondásos. Még befolyásolhatja a reakciós szellem, de a haladó nevelők, főként pedig az ifjúsági mozgalom irányítóinak pozitív hatása mindjobban érezhetővé válik. Ennek egyik legszebb jele az 1948. május 22.-i szekszárdi diákgyűlés, melyen az ellen tiltakozott, hogy vezetőségének megkérdézése nélkül az utcára vezényelték felvonulásra. A gyűlés állástfoglalt az iskolák államosítása mellett.¹⁷²

A Mária Kongregációból kinőtt Tolna megyei ifjúság igaz forradalmisága csak a fordulat éve után mutatkozik meg igazán, bizonyítva azt, hogy

az ifjúság forradalmi mozgalmához rátermett vezetőkre is szükség van, akik forradalmi lendületükkel magukkal tudják ragadni ifjúságunkat. Ez a feladat mindenekelőtt a megye haladó pedagógusaira várt, akiknek szava egyre erőteljesebbé vált. A következő fejezetben a pedagógusokról kívánunk szólni.

13.

A pedagógusok részvétele a demokratikus közoktatási rendszer kibontakoztatásában.

A Pedagógus Szakszervezet.

13.1 A pedagógusok igazolása

A fasiszta neveléstől eljutni demokratikus nevelésig nem volt egyszerű és főleg nem volt könnyű feladat. Ennek voltak egyszerűbb - adminisztratív, rendeleti - és bonyolultabb, nehezebb összefüggései. A nehezebb feladatok közé tartozott a leventeintézményt kiszolgáló pedagógusoktól eljutni a népi demokrácia köznevelését építő pedagógusokig. Intézményeket megszüntetni, létrehozni, átszervezni, tankönyveket kivonni a forgalomból szinte "egy tollvonással" lehetett, de helyettük újat alkotni, átfogó reformot megvalósítani, főleg tartalmában, az nehéz, nagyon nehéz és gyötrelmes feladat volt. S ez utóbbi semmiképp sem nélkülözhetette a ma-

gyar pedagógusok áldozatos, eszmeileg megtisztított, odaadó munkáját.

Igaz, hogy a felszabadulás ténye sok pedagógusunkat kényszerített lelkiismeretvizsgálatra, pozitív irányú eszmélkedésre. Az is igaz, hogy a demokratikus nevelésügy fáklyavivői a haladó pedagógusok, a kisszámú kommunista, baloldali pedagógusok voltak. A népi demokratikus nevelés azonban szélesebb körben akart támaszkodni rájuk, mert az életrehívott általános iskola színvonalasabb, tartalmában is demokratikusabb oktató-nevelőmunkát kívánt meg. Erre pedig sem a gimnáziumi, sem a polgári iskolai tanárok, sem a népiskolai tanítók nem voltak felkészülve. Érthető, hogy elsőrendűen fontos feladat volt a tanítók, tanárok tanításra alkalmasságának ellenőrzése /az igazoló bizottságok igazolásai útján/, majd megfelelő átképzése, továbbképzése.

A Tolnamegyei pedagógusok igazolása a rendelkezéseknek megfelelően zajlott le. Az általános nevelőhiány miatt csak a legsúlyosabb esetekben tiltottak el nevelőket a tanítástól. Erre vonatkozó pontos számadat nem áll rendelkezésünkre, de annyit bizonyosan tudunk, hogy ez a szám igen kicsi.

13.2. A pedagógusok arculata

Tolna megye pedagógusainak általános arculatát igen nehéz bemutatni. Köztük éppenúgy - mint az országban másutt is - ott vannak azok, akik a "keresztény-nemzeti" ideológia szellemében tanítottak, többségükben meggyőződéssel, kevesebben kételyekkel, s még kevesebben politikailag és ideológiailag szemben állva azzal a rendszerrel. Mint ismeretes, a Magyar Tanácsköztársaság idején Tolna megye pedagógusai többségükben támogatták a tanácsrendszert, hisz annak megdöntése után 129 pedagógus ellen indított eljárást az ellenforradalmi rendszer. A 25 éves ellenforradalmi diktatúra egyrészt fizikailag semmisítette meg, másrészt erkölcsileg tette tönkre nevelőink egy részét, sokakban a forradalmi hit is meggyengült, elhalványodott. Viszonylag nagyon kevesen voltak, akik közvetlen a felszabadulás után forradalmi elszántsággal vetették be magukat a közoktatás demokratikus átalakításának segítőmunkájába. De voltak, és ez a lényeges! Ennek egyik igen szép bizonyítéka a Tolnamegyei Hírlap 1945. október 13 -i híradása, mely Gyenis Antal temetéséről ad hírt /1945. október 6 -án temették el/. A 25 éves száműzetésben levő 1919-es mártirpedagógus hamvai visz-

szatérhettek az édes anyaföldre. A temetés, melyet az MKP rendezett, méltó megemlékezés volt életmunkájáról.

A néphez hű tanítót példázza a túske pusztai tanító, akinek családját az infláció idején élelemmel, tüzelővel és fuvarral támogatták az újgazdák és megművelték a 15 hold juttatott földjét a hadifogságból való hazatérésig.¹⁷³

A bonyhádi nevelők kezdeti tartózkodása után 1945-ben már érdeklődéssel fordultak az új eszmék felé. Még a háború tartott, de már Marx Károly műveit ismertették önkéntes előadások keretében. A pártok bizalommal fordultak a nevelők felé, ők maguk pedig a tanulókkal karöltve ott voltak az újjáépítők között, a szabadművelődés előadói között, előadássorozatban ismertették a francia forradalom történetét, a nemzetiségi kérdést vitatták meg, József Attila költészetével, az átörökléssel, az atomfizikával ismertették meg a bonyhádi és környékbeli lakosságot. Részt vettek előadóként a szövetkezeti tanfolyamokon, a helyi és környező községek politikai gyűlésein, a sárszentlőrinci 48-as centenáris ünnepeken. A "mindennapi kérdések"

óráin politikai neveléssel foglalkoztak. Megkezdtek marxista-leninista átképzésüket is a Pedagógus Szakszervezet alapfokú szemináriumain /egyéni képzéssel, olvasással; a tanári könyvtárban 1949-ben már 126 marxista-leninista és szovjet mű szerepel/. Bekapcsolódtak a "Nevelj jobban" mozgalomba.¹⁷⁴

Néhány kiragadott példával megpróbáljuk bemutatni a reakciós érzelmű pedagógusok táborát is. Jóval a felszabadulás után, amikor már a közoktatás demokratikus körvonalai határozottabbá váltak, akadtak még nyíltan reakciós fellépésű nevelők is Tolna megyében. Erre egyik jellemző példa, hogyan képzelte el a szakcsi tanító a köztársaság ünnepét. A szakcsi nemzeti bizottság az 1948. január 11.-i ülésén felkérte Apáti Imre igazgatótanítót, hogy tanulóival és a dalárdával vegyen részt a köztársaság ünnepén. Az igazgatótanító azonban kijelentette: "csak abban az esetben hajlandó az ünnepség megrendezésében, illetve kivételében az NB segítségére lenni, ha a gyűlésen elhangzó beszédek teljesen pártpolitikamentesek lesznek. Ellenkező esetben a gyűlésen részt nem vesz, a tanulóknak és a dalárdának szereplését sem engedi meg, mert ő az iskola felelős vezetője és

tanulóit csak teljesen politikamentes összejövetelekre, illetve ünnepségekre engedheti". Kijelentette, hogy ha az ünnepi beszéd politikai vonalra terelődik, tanulóit az ünnepségről kiveti. Bezzeg ugyanez a tanító a Horthy idő alatt nem vezette ki tanulóit az ünnepségekről, pedig akkor a nép ellenségei beszéltek. A tanító úr nagyon jól tudta, hogy a politikamentesség hangsúlyozása 1948-ban, szembefordulást jelentett a népi demokráciával.¹⁷⁵

De vajon mi volt a véleménye a demokráciáról a kisvejkai tanítónak? Metzing József kisvejkai tanító egyszerűen nem ment el a szülői munkaközösség ügyét tárgyaló értekezletre. Akinek dolga van - mondta ő - jöjjön el hozzá, neki nem dirigál a párt. Neki elege van az egészségből, mert "A kommunisták úgy csinálnak, mintha egyedül volnának az országban". A tanító nem hajlandó sem politikát bevinni az iskolába, sem a szülőkkel politizálni. Az ő politikája - jegyzi meg a megyei sajtó - azoknak érdekeit szolgálja, akik a magyar nép, a dolgozók kiuzsorázói voltak.

Mindez már az iskolák államosítása után történik /1948 novemberében/. Bizonyítja, hogy a reakció még mindig jelen van az iskolákban. A megyei

sajtó nem is késlekedik leszögezni, hogy "akinek fáj a földreform, a gyárak és az iskolák államosítása, az a nép ellensége és akként fogunk elbánni vele".¹⁷⁶

Zombán is él a reakció. Vágvölgyi tanító úr magyarkodásával hetvenkedik és tereli el a figyelmet a népi demokrácia fontos kérdéseiről. Kővári tanító úr szerint pedig "Nem lehet érezni azt, hogy demokrácia van". Ő nem lát semmi különbséget az elmúlt rendszer és a mai között. "A suszter maradjon a kaptafánál" - vallja a munkás és paraszt dolgozóknak vezetőposztokra való kiemeléséről. Ugyanott Molnár József igazgató nem siránkozik, nem siratja a múltat, hanem "aktív munkájával bizonyítja be, hogy a magyar demokrácia célkitűzéseivel egyetért". Szinte a megyében a legelsők között szervezte meg általános iskolájában 1948 őszén a 21 dolgozó /50 %-ban dolgozó paraszt/ esti iskoláját.¹⁷⁷

13.3 A nevelők világnézeti átképzése

A felsorolt példák bizonyítják, hogy valóban nagy szükség volt a nevelők gyors átképzésére. Széleskörű és rendszeres átképzés azonban az első években nem volt lehetséges, a pedagógusoknak csu-

pán csak kis részére terjedt ki. Az első országos tanfolyamot Budapesten tartották 1945. november 26. és 1946. január 31. között 200 vidéki tanító számára. Erre Tolna megye a következő tanítókat jelölte ki:

1. Nemes János Őcsény, ref. népiskola,
2. Pápay Ágoston Nagymányok társulati népiskola,
3. Simon László Szekszárd rk. népiskola,
4. Hadffy Etelka Ozora rk. népiskola,
5. Szerzetesnő Dombóvár rk. szerzetes népiskola.

Az iratokból az derül ki, hogy Nemes János és Simon László a részvételt lemondta. Érdekessége a névsornak, hogy szerzetesnőt is jelöltek a tanfolyamra. A tanfolyam elvégzői megyei tanfolyami előadók, vezetők lehettek. A tanfolyam további érdekessége még az is, hogy a szakszervezet a vidéki hallgatókat a fővárosi tanítóknál szállásolta el élelmiszerterítés ellenében.¹⁷⁸

Ezen az első országos tanfolyamon még hangot kapott a marxista és a marxizmusához közel álló nézetek mellett a múlthoz tapadó szemlélet is. Előadói egyrészt a legkiválóbb marxista tudósok /Lukács György, Molnár Erik, Rudas László/, de ott találjuk

Veres Pétert is, valamint a polgári gondolkodású tudósokat, írókat, pedagógusokat /Hajnal István, Sik Sándor, Szombatfalvy György/.¹⁷⁹ Így hát nem csoda, ha ugyanazon a tanfolyamon teljesen különböző módon értékelték pl. a pedagógusok felszabadulás utáni helyzetét /Veres Péter, Szombatfalvy György/.

A központi tanfolyamokon a pedagógusok nem kaptak egységes eligazítást világnézeti kérdésekben, gyakran inkább növelték az eszmei zűrzavart ezek a tanfolyamok, de maga a VKM is, melynek összetétele 1947/48-ig nem volt alkalmas arra, hogy optimális segítséget nyújtson a pedagógusok demokratikus átnevelésére. Egy 1947-ben a testületi továbbképző értekezlet megkezdéséhez kiadott tájékoztatója szerint "Nemcsak hogy nem kibékíthetetlen az ellentét a mythikus /a platói és a keresztény/ világnézetek és a tudományos szocialista világnézet közt, hanem leglényegesebb pontjaiban semmi ellentét nincs. Mind a három a tökéletesebb, a jobb irányban való fejlődés elvét vallja, mind a három hisz abban, hogy a boldogság már itt a földön elérhető... A kereszténység semper reformari /mindig megújhodni/ elve és a demokratikus materializmus fejlődési elve lényegében azonos fogalmak."¹⁸⁰

Tolna vármegyében az első világnézeti tanfolyamot 1945. november 2-5. között tartották meg a szekszárdi népiskolai tanítók, a polgári iskolai és a gimnáziumi tanárok, valamint a népművelési előadók számára. Az előadásokat délután 5-8 óra között tartották a vármegyeháza közgyűlési termében. Egy-egy előadás időtartama 30 perc volt, melyet ugyanilyen tartamú megbeszélés követett. Az előadáson bárki részt vehetett.

A tanfolyamot Tolnavármegye Tanfelügyelősége és az Iskolánkívüli Népművelési Bizottság rendezte. A korabeli plakát az előadások témáit is tartalmazta:

I. nap /1945. július 2./

- a/ Demokratikus világrend. Előadó: Beregszászi Sándor, a KP megyei szervező bizottság titkára.
- b/ Állami életünk 1914-től 1945-ig. Előadó: dr. Aracsy János vármegyei aljegyző.
- c/ Új gazdasági, politikai és társadalmi rend hazánkban. Előadó: Szabó Bertalan nemzetgyűlési képviselő, a Nemzeti Párt megyei titkára.

II. nap /1945. július 3./

- a/ Család, iskola, politika. Előadó: dr. Sulyok Kálmán tanulmányi felügyelő, népművelési bizottság ügyvezető elnöke.
- b/ Hogyan látja a szülő az iskola és az élet kapcsolatát? Előadó: dr. Antal László gimnáziumi tanár, a Szociáldemokrata Párt megyei vezetőségének tagja.
- c/ A pedagógus szerepe és közreműködése a politikai életben. Előadó: dr. Sente László polgármester.

III. nap /1945. július 4./

- a/ Új nevelési és oktatási feladatok az iskolában. Előadó: Nemes János tanító.
- b/ Demokratikus iskolán kívüli népművelés. Előadó: Vidor József népművelési titkár.
- c/ Testi és szellemi munkások együttműködése az ország újjáépítésében. Előadó: Sénye Sándor alispán, a népművelési bizottság elnöke.

IV. nap /1945. július 5./

- a/ Szabad szakszervezetek jelentősége. Előadó: Csösz János, szakszervezeti m. titkár.

- b/ Magyarország céltudatos együttműködése a szomszédos államokkal. Előadó: Makray Lajos prépost.
- c/ Reális bel- és külpolitika. Előadó: Dulin Ernő dr. nemzetgyűlési képviselő, a Független Kisgazdapárt megyei elnöke.¹⁸¹

A VKM nevelési ügyosztálya az 1946/47. tanévtől 3 évre szóló továbbképzési tervet készített a nevelők továbbképzésére. Ennek első éve 1947. január 1-én kezdődött 4 hónapos időtartammal Budapesten, Debrecenben, Pécsen, Miskolcon, Székesfehérváron és Szombathelyen. Pécsen csak 1 tanfolyam indulhatott. A csoportok létszáma 25-50 fő volt. A tanfolyam anyagát három csoportba osztották be:

I. Tárgycsoport: közgazdaságtan, társadalomtudomány, pedagógia, gyermeklélektan, történetiszemlélet és az emberi jogok kodifikációja. Ez mindenki számára kötelező volt.

II. Tárgycsoport; a szaktárgyaké: irodalomszemlélet, földrajz, filozófia, biológia, vegytan, természettan,

menyiségtan. Mindenkinek a maga szaktárgyát kellett felvennie.

III. Tárgycsoport: Művészetszemlélet, statisztika, egészségtan, politika. Ezek nem voltak kötelezőek, szabadon választhatták a nevelők.

Az I. tárgycsoportban tárgyanként 8 óra, a II. tárgycsoportban 6, illetve 4 óra tárgyaktól függően, a III. tárgycsoportban a kiegészítő tárgyakra 2-3 óra volt felhasználható. Egy-egy tanfolyam 4 hónapig tartott, heti 2-2 kötelező órával és 1 szabadon választott órával. A heti átlag óraszám 4 volt. A továbbképző előadásokat szemináriumok követték. A foglalkozásokat lehetőség szerint tanítási időn kívül kellett megtartani, 80 óránál kevesebb nem lehetett. A tanfolyam előadói kiváló szakmai felkészültségű "mélységesen demokratikus meggyőződésű" nevelők voltak. A tanfolyam hallgatóinak a tanfolyam végeztével egy hónapon belül írásbeli beszámolót kellett tenniük az igazgató előtt, valamint nyilvános bemutató tanítás keretében számoltak be a tanultakról. A tanfolyamot végzett tanítók látogatási bizonyítványt kaptak, s a minősítő lapjukra is feljegyezték a tanfolyam elvégzését.¹⁸²

Mint látható, a VKM az eddigi tanfolyamoktól eltérően minden nevelőhöz eljutó rendszeres munkával

kivánta a nevelők világnézeti és szakmai továbbképzését előmozdítani. Az eddigi tanfolyamokon ugyanis a demokrácia alapfogalmait vették újra és újra és azokat vitatták meg. Az új rendszerben viszont az egyes tantárgyak világnézeti és szakmai konzekvenciáit kellett megtárgyalniók.¹⁸³

A Tolnamegyei Néplap 1947. február 18.-i száma /2.o./ már hirt ad a szekszárdi pedagógusok havonkénti átképző tanfolyamáról. A február 5.-i átképző tanfolyam egyuttal rámutatott a szekszárdi nevelők helytelen szemléletére: a tanfolyam résztvevőinek többsége a pedagógusoknak a politikai pártokban való részvétele ellen tüntetett. "Tavaly még csak arról volt szó - írja a megyei lap -, hogy a paraszt ne politizáljon, ma már arról esik szó, hogy a pedagógus se politizáljon, holnap a közalkalmazott se, végül a politika a régi rend híveivé marad, s akkor vége a demokráciának."

Az átképző tanfolyamok eredménye nehezen mérhető ez időszakban. A tisztánlátást nehezítette a VKM zavaros eligazítása, az egyházi reakció erőteljes befolyása. Határozottabb fejlődést csak a forradulat éve hozhatott.

13.4. Szaktanitói tanfolyamok

Az általános iskolai szakrendszerű oktatás sze-

mélyi feltételeinek biztosítása érdekében gondoskodni kellett szaktanárokról is. A VKM első ízben /1946/47. tanévben/ azzal próbálkozott, hogy a polgári iskolai tanárokat átirányítsa a népiskolákból átszervezett általános iskolákba. Szorgalmazta a nagyobb helyiségekben feleslegként mutatkozó nevelők falúra irányítását is. Ezek a próbálkozások azonban kevés sikerrel jártak. 1947 decemberében még egy kísérlet történt a felesleges polgári iskolai és gimnáziumi tanárok más általános iskolához való - hivatalból történő - átirányítására. Ez sem járt eredménnyel. A legtöbbször családi körülmények miatt nem lehetett az áthelyezést végrehajtani, az egyházi iskolák meg egyenesen meg is tagadták a felesleges nevelői létszám bejelentését. Ezért a VKM átmeneti és gyors megoldásként szaktanitói tanfolyamok szervezését határozta el, melyeknek elvégzésével a népiskolai tanítók alkalmassá válhattak a felső tagozat szaktárgyainak oktatására. Az 1947. július 3.-án Ortutay Gyula miniszter által beterjesztett javaslatot a kormány elfogadta és 8390/1947. sz. kormányrendelettel intézkedett az általános iskolai tanítók szaktanfolyami képzéséről. E tanfolyamokra a jó eredménnyel dolgozó pedagógusokat vették fel, akik két nyáron 6-6 héten át bentlakással, s közben

kétévi otthoni magántanulással készültek fel a szaktanitói képesítést nyújtó vizsgára. A szaktanitók magasabb fizetési osztályba kerültek.

A tanfolyam hallgatói A /magyar-történelem/, B /természetrajz, földrajz és néprajz, az ember élete/, C /természettan, mennyiségtan/ és D /magyar nyelv és irodalom és egy élő idegen nyelv: angol, francia, orosz/ szakcsoportban tanultak. A fő tárgyak mellé még kiegészítő tárgyak felvétele is kötelező volt. Az A,B,C szakcsoportok hallgatói a testnevelés, az ének, a rajz és a gazdasági gyakorlatok, a műhelygyakorlatok és a kereskedelmi gyakorlatok közül választhattak. A nők még a háztartási gyakorlatok kiegészítő tárgyat is választhatták. A tanfolyam hallgatói az első évben alapvizsgát, a második évben képesítő vizsgát tettek. A szaktárgyakon kívül lélektanból, neveléstanból és társadalomtudományból is vizsgáznunk kellett.¹⁸⁴

A tanfolyam kedvező fogadtatásra talált a tanító-ság körében. Ezt bizonyítja, hogy Tolna megyéből e tanfolyamokra az általános iskolai tanítók jelentős száma jelentkezett. A jelentkezők megoszlása 1947. július 20 -án:

A szakcsoportba jelentkezett: 25 tanító,

B szakcsoportba jelentkezett: 23 tanító,

C szakcsoportba jelentkezett : 25 tanító,

D szakcsoportba jelentkezett : 8 tanító.

Összesen jelentkezett : 84 tanító.

Budapestre jelentkezett : 35 tanító,

Szegedre jelentkezett : 6 tanító,

Keszthelyre jelentkezett : 41 tanító,

Debrecenbe jelentkezett : 2 tanító

Összesen: 84 tanító.

A kiegészítő szakok választásának megoszlása: testnevelés 15, gazdasági gyakorlat 15, rajz 13, ének 19, műhelygyakorlat 5, háztartási gyakorlat 12, ismeretlen 7, összesen: 89 /két választás is lehetséges volt/.

A tanfolyamokra 43 község 47 iskolájából jelentkezett egy vagy több tanító. A jelentkezők közül rk. 32 tanító. A tanfelügyelőség a jelentkezőkből felvételre javasolt 34 tanítót az alábbiak szerint:

A szakcsoportba 8, B szakcsoportba 8,

C szakcsoportba 7, a D szakcsoportba 11,

összesen 34 tanítót

Az A,B,C szakcsoportokban választott tárgyak a felvételre javasolt tanítóknál:

rajz 6, ének 7, gazdasági gyakorlat 8,

testnevelés 1, háztartási gyakorlat 1,

műhelygyakorlat 1

A D szakcsoportban választott nyelvek a felvételtre javasolt tanítóknál:¹⁸⁵

francia 3, orosz 2.

Végül a tankerületi főigazgató 27 községből 38 tanító jelentkezését fogadta el az alábbiak szerint:

állami általános iskolából	8 tanító,
községi általános iskolából	4 tanító,
rk. általános iskolából	19 tanító,
ref. általános iskolából	1 tanító,
ev. általános iskolából	6 tanító.

A tanfolyamra felvettek közül 23 férfi, 15 nő; kisközségbeli, vagy pusztai tanító 14.¹⁸⁶

A kezdeti elindulás után a szaktanítói tanfolyamok - átmeneti megoldásként - biztosították az általános iskolák szakrendszerű oktatásának személyi feltételeit. Az első szaktanítói képesítő vizsgákra 1950-ben került sor a VKM által 1950. június 9.-én közreadott szaktanítói képesítő vizsgaszabályzat alapján.¹⁸⁷

Mint látható, a népi demokráciában a népi demokratikus forradalom csak elindított - szükségmegoldásként és csak átmeneti megoldásul - egy folyamatot, melyet a fordulat évével bekövetkezett

szocialista forradalom meggyorsított és továbbfejlesztett a pedagógusképzés általános reformjának megvalósításával, a Pedagógiai Főiskolák létrehozásával.

A népi demokratikus közoktatásügy a nevelők átképzése és szakosított továbbképzése mellett foglalkozott a pedagógus életkörülmények javításával is, hisz nem volt kevés azoknak a száma, akik juttatott földön dolgoztak családjukkal, hogy megélhetésük biztosítva legyen. Hadikfalvi István majosi tanító pl. 28 évi szolgálat után 256 Ft havi fizetést kapott, s így 6 tagu családját eltartani csak nehezen tudta. Az MKP Politikai Bizottsága azt javasolta, hogy a tanítók minimális bére 300-320 Ft, a tanároké 330-360 Ft legyen 1947. augusztus 1-től. Követelte a túlmunka díjazását is.¹⁸⁸ A hároméves terv elindulásának napján került sor a pedagógusok státuszának rendezésére. A tanárok, tanítók a X. fizetési osztályba kerültek és ott kezdték el pályájukat. Az új Magyarország - adta hírül a Tolnamegyei Néplap 1947. április 23 -i száma - 2 év alatt elérte azt, amit évtizedek alatt nem tudtak elérni a pedagógusok a régi Magyarországon.

A fizetésrendezéssel kapcsolatos rendeletet az MKP kezdeményezésére a Pedagógusok Szakszervezete

dolgozta ki, mely 1947. április 1-től lépett hatályba. A 4080/1947. ME. sz. rendelkezés lényeges javítást hozott a pedagógusok életkörülményeiben. Általában egy fizetési osztállyal magasabbra kerültek, s megvalósult a pótlékok rendszere is /gimnáziumi tanárok heti 18 óra felett 2,40 Ft/ó, az általános iskolai tanítók heti 25 óra felett 2,40 Ft/ó, a népiskolai tanítók pedig távolsági és létszámpótlékban részesültek/.¹⁸⁹

13.5. Pedagógus Szakszervezet

Szólnunk kell a Pedagógusok Szakszervezetének létrejöttéről is. A VKM birálói között volt a Pedagógusok Szakszervezete, mely kezdetről fogva kommunista vezetés alatt állt és sok segítséget nyújtott a tankönyvek központi felülvizsgálatához, az új tankönyvek kidolgozásához, s országszerte segítette a pedagógusok politikai és világnézeti átnevelését.

Ennek egyik bizonyossága a Pedagógus Értesítő 1948. október 1-i 19. számában dr. Ágoston György /a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Központjának munkatársa, ma tanszékvezető egyetemi tanár Szegeden/ tollából megjelent vezércikk: Emeljük elméleti színvonalunkat. A cikk rámutat arra, hogy az emberek gondolkodása nem tartott lépést a társadalmunkban bekövetkezett gazdasági, politikai

és kultúrális változásokkal, továbbélnek még a kapitalista, kispolgári nézetek, melyek gátolják továbbfejlődésünket. Ezért a szocializmus építésének központi kérdésévé vált az oktatás, a nép ideológiai színvonalának emelése. A Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetének Központja elsőrendű feladatának tekinti a pedagógusok felkészítését a káros nézetek elleni ideológiai harcra. Ennek érdekében Oktatási és Kultúrális Osztályt hozott létre, mely segítséget nyújt a pedagógusoknak a marxizmus-leninizmus elméletének elsajátításához.

A felszabadulást követően megyénkben is megalakultak a Pedagógusok Szabad Szakszervezetei. Dombóvárrott pl. 1945. április 19-én tartotta alakuló ülését, elnöke: Szanyi István gimn. igazgató, alelnök: Kamarás Gábor polg. isk. igazgató, titkára: Péczely László lett.¹⁹⁰

A szakszervezet főtitkára 1946. október 5-én részt vett a szekszárdi pedagógus nagygyűlésen, s kifejtette álláspontját a Pedagógusok Szabad Szakszervezetéről. Mint mondotta, az "szuverén egyesület független mindentől és mindenkitől. Sem minisztériumok, sem egyházi, vagy polgári hatóságok sem korlátozhatják tanácskozásaiban vagy ha-

tározataiban. Tehát senkinek és semminek nem alárendeltje, nem felelős... Senki másnak nem felelős, csak a saját lelkiismeretének. Ezt az ajándékot hozta a pedagógusoknak a demokrácia... Sokan vannak még, akik nem érzik és nem értik meg a korszellemet és diktatórikusan szeretnének uralkodni. Ilyenek az elavult iskolaszékek és az antidemokratikus hivatalfőnökök. Ezek valószínűleg megcsúfolják a szabadságot és a demokráciát..." Ugyanezen a gyűlésen a kántorok ingyen munkája miatt is panaszkodtak a tanítók.¹⁹¹

A Pedagógusok Szakszervezete Tolna megyei szervezetei is aktív szerepet vittek a megye közoktatásügyének formálásában. Mindenütt ott voltak a tankönyveket felülvizsgáló bizottságokban, vezetőik hallatták szavukat a demokratikus nevelés problémáival foglalkozó tanácskozásokon, magyarázták a demokrácia igaz tartalmát, a demokratikus nevelés lehetőségeit, s segítették az általános iskola megerősítését, s azt hangsúlyozták, hogy a pedagógus munkája a népért való szolgálatot jelent minden feltétel nélkül. Harcoltak a reakciós kollégáik ellen, s Simon tanító urak ellen, akik 1946-ban is így gondolkodtak, s reakciós véleményüknek hangot is adtak: Hát nem az a

jó magyar, aki sovinszta?"¹⁹²

A Pedagógusok Szakszervezete legnagyobb akcióját 1948-ban bonyolította le. 1947-ben mozgalmat indított 45000 pedagógus, 208 helyi szervezet, szülők és tanulók részvételével egy munkaprogram megvalósítására. Ebben a Tolna megyei tanítók és tanárok, tanulók és szülők is részt vettek és így készültek a centenáriumi évben megrendezett IV. Tanügyi Kongresszusra /1948. július 20./ E mozgalom keretében számtalan iskolában társadalmi segítséggel iskolai kerteket, sportpályákat, olvasótermeket, napközi otthonokat létesítettek, internátusokat szerveztek, taneszközöket készítettek, javítottak, felkuktatták az iskolakerülőket, analfabétákat.

Sajnálatos, hogy Tolna megye a költségekhez még 5000 Ft erejéig sem tudott hozzájárulni, pedig a mozgalomban résztvevő pedagógusok 100.000 Ft-ot vállalva indították utnak a 350.000 Ft-os mozgalmat.¹⁹³

Mindezekkel együttesen is a Pedagógusok Szabad Szakszervezetének tevékenysége megyénkben is pozitívnak mondható.

Összefoglalva a pedagógusokról elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy a VKM határozatlan, gyakran ellentmondásos irányító munkája megnehezítette a reakció keresztútjében dolgozó Tolna megyei peda-

gógusok harcát. Ennek ellenére - ha nem is ellentmondásmentesen - nagy többségükben segítették a közoktatás demokratikus átalakulását, a demokratikus köznevelési hálózatának kiépülését, az általános iskolai rendszer megvalósulását, az oktatás szellemének és módszereinek demokratizálását. A koalíciós idők pártharcai között eligazodniok nem volt könnyű, de mindenkor bizton számíthattak a bal-oldali blokon belüli pártok, mindenekelőtt az MKP segítségére. Ennek számos jelével találkoztunk ez időszakban megyénkben is. Ez volt legfőbb biztosítéka annak, hogy a szakszervezeti mozgalomban, a nemzeti bizottságokban, a különböző pártokban tevékenykedő közéleti pedagógusok végül is felismerték az MKP által mutatott helyes utat. Ez a felismerés tette lehetővé, hogy a szocialista kultúrális forradalom felé fejlődő közoktatásunk munkásainak legjava hamarosan az élre tört, s a felismert cél érdekében mozgósítani tudta a pedagógustömeget, s sikerrel küzdhetette le a közoktatás területére szorult belső reakció támadásait.

14.

Összefoglaló értékelés

Az elmondottakból következik, hogy a felszabadulás valóban alapvető változásokat eredményezett - akár csak az egész országban - megyénk közoktatásában.

Láttuk, hogy az ellenforradalmi korszak súlyos kultúrális örökségével kellett elindulnia a népi demokratikus korszak oktatásügyének Tolna megyében is. A korszerűtlen és szegényes iskolahálózat, a reakciós szellemű oktatás helyett egy új, egységes, korszerű, tartalmában demokratikus szellemű iskolahálózatot kellett megteremteni rövid néhány év alatt. Az oktatás világiságának, egységének, kötelezőségének és ingyenességének polgári követelményeit a népi demokratikus forradalom színvonalára kellett emelni.

Tanui lehettünk annak, hogy a nevelésügyben is éppen az történt, ami a felszabadult egész társadalmunkban: a romokon újra megindult az élet, népünk élettereje szinte újjáéledett.

Az elmondottak bemutatták és egyben bizonyították is, hogy a felszabadulás után kibontakozó népi demokratikus forradalmi átalakulásnak kezdetől fogva az MKP volt a vezető ereje. A párt, a demokratikus iskola megteremtésének programját a koalíciós pártokkal elfogadtatta, s ezt a pedagógusok és szülők között egyaránt népszerűvé tudta tenni. Neveléspolitikai törekvéseit jelentősen támogatta a kommunisták vezette Pedagógusok Szakszervezete. A párt mindenekelőtt harcot indított a művelődési

monopólium felszámolásáért. Ennek szervezeti feltétele a zsákutcás iskolarendszer megszüntetése volt. Az új, egységes iskolarendszer megvalósítása olyan célt jelentett, melynek eléréséhez vezető út első leglényegesebb lépéseként jött létre 1945-ben az általános iskola. Bár ennek létrehozása kezdetben nem érintette az egyházak iskolafenntartási jogát, mégis elzárkóztak az új, egységes iskolarendszer megvalósítása elől.

Az általános iskolai hálózat kialakításának tervei arra épültek, hogy az állami, a községi és az egyházi iskolák együttműködve segítik az általános iskolák létrejöttét. Ezzel szemben számos megyei példát találtunk arra, hogy a felekezeti egyenetlenkedés, elzárkózás és féltékenység miatt e tervek csak ritkán valósulhattak meg. A bonyhádi és a gyöngyi protestáns összefogás szinte egyedülálló a megyében. A megyei oktatási hálózat 1948 eleji helyzetképe is ezt a megállapítást erősíti meg /feltűnően kevés az együttműködő általános iskola, sok helyen a feltételek nélkül is létrehozták a felekezeti 1-2 tanerős általános iskolákat, a népiskolák száma még igen magas, az iskolák szétaprozóttak maradtak sok községben stb./.

A tények alapján tehát megállapíthatjuk, hogy

az általános iskola az egyházi irányítású iskolákban csak formailag valósulhatott meg. Ez nemcsak a szervezeti kiépítésükre, de méginkább a tartalmi képzésükre vonatkozik, hisz még 1948-ban is Tolna megye iskoláinak 70 %-ában nem állami tankönyvekből tanítottak.

A demokratikus közoktatás tapasztalatai igazolták, hogy a pedagógusok túlnyomó többsége az iskolák újjáépítésén, a tanítás megindításán fáradozott és készséggel állt a demokratikus iskolareform szolgálatába. A megye közoktatásügyének 1945 utáni fejlődése jól érzékelhetővé tette, hogy a koalíciós pártokat, a demokratikus szervezeteket, a megye dolgozóit hogyan sikerült az MKP-nak harcba vinnie, s elszigetelni a katolikus klérus akcióit.

Tolna megye dolgozói, pedagógusainak többsége, sőt az ifjúság nagyrésze is jól tudta, csak az iskolák államosítása teheti lehetővé az általános iskola egységes szervezeti rendszereének kiépítését, az iskolareform tartalmi célkitűzéseinek megvalósítását. Ezért hangzik el egyre többször és egyre erőteljesebben pedagógusaink körében már közvetlen a felszabadulást követően is az iskolák államosításának kérése, követelése.

Láttuk, hogy az általános iskola fokozatos kiépítésével egyidejűleg komoly erőfeszítések történtek az új iskola tárgyi feltételeinek, nevelői létszámának biztosítására, a tankönyvkérdés megoldására. E téren az átmeneti megoldások is hasznosak voltak /kastélyok lefoglalása oktatási célokra, pedagógus szaktanitói tanfolyamok szervezése stb./.

Jól érzékelhetővé vált az is, hogy a nacionalista nevelés eszméiből kiábrándult pedagógia hatására megyénkben is egyre többen értették meg, hogy az iskolában nem lehet többé a régi módon tanítani, élni.

Komoly, nagyszabású program megvalósítását jelentette a fasiszta, sovinszta szellem felszámolása, a demokratikus iskola megteremtése főleg a negyedszázados ellenforradalmi közneveléshez képest. A marxista-leninista világnézeti nevelés megvalósítására akkor még sem az objektív, sem a szubjektív feltételek nem voltak adva. Ezekre a kérdésekre a "fordulat éve" adta meg a feleletet.

A művelődési jóvátétel heroikusan szép kezdeire számos példát mutattak a Tolna megyei pedagógusok is, akiknek ekkor mélyült el igazán együttérzésük és barátságuk a dolgozó osztályokkal. Gondoljunk csak a felnőttoktatás megszervezésére, az anal-

fabéták oktatására, a pusztai, tanyasi gyerekek felkarolására. A tudáshoz igazán eljutni azonban csak a hatalom segíthet igazán. E feltételt egyértelműen a fordulat éve hozta meg a nevelésügy számára is.

Ez időszak alatt lényegében a szocialista iskolaszervezet alapjainak lerakásáért folyt a harc megyénkben is. Ezt a célt szolgálta az általános iskola megteremtése és szervezeti kiépítése, a szakoktatás középiskolai bázisának megteremtése, a középiskolai reformkísérletek, a dolgozók iskoláinak megszervezése, a tanulás szociális feltételeinek biztosításáért folyó harc /népi kollégiumok, internátusok, tanulóotthonok megteremtése stb./.

Azok a nagyjelentőségű eredmények, amit az általános iskola létrehozása, a felnőttoktatás, a népi kollégiumok megszervezése, az ifjúsági és társadalmi szervezetek iskolákkal való szoros kapcsolatainak kiépítése jelentett, továbbá az a tény, hogy az MKP a nevelésügyünknek is egyre inkább vezető erejévé vált, a demokratikus diktatúra forradalmi feladatát meghaladó és előre mutató tényező; ugyanakkor több intézkedés 1948 után /pl. a vallásoktatás fakultatívvá tétele .../ még a demokratikus feladatok megoldására utal.¹⁹⁴

A népi demokratikus forradalom közoktatásügyé-

nek Tolna megyei eredményei végülis azt bizonyítják, hogy a dolgozó tömegek itt is élni akartak a felszabadulás nyújtotta lehetőségekkel, a művelődésből is követelték az őket megillető jogos részt, s nem türték a reakciónak utóvéd-harcait az iskola falai között sem.

Tolna megye dolgozói - más megyék dolgozóival együtt - még teljesebb ideológiai és eszmei tisztítást akartak az iskolák frontján. Azért harcoltak, hogy végre a dolgozó nép igazi gazdája legyen az iskoláknak is. Ezért erősödött fel és vált egyre türelmetlenebbé a harc megyénkben is 1948-ban az iskolák államosításáért. Az államosított iskolák segítése érdekében kibontakozott óriási méretű tömegmozgalom a megyében is egyértelműen igazolta a dolgozó tömegek harcának jogosságát, egyszersmind a párt politikai győzelmét is.

Mindez egyértelművé teszi, hogy demokratikus oktatásügyünk továbbfejlődésének más történelmi útja nem is lehetett. Ez tette igazán szabaddá az utat iskoláink, egész tanügyünk szocialista fejlődése előtt.

15.

Függelék

15.1 Táblázatok

1. sz. táblázat

Tolna megye népességének foglalkozási
főcsoportok szerinti megoszlása

a megye össznépessége	273.154 fő,
ebből őstermelő	179.996 fő,
a bányászatban és kohá- szatban foglalkoztatot- tak száma	45.579 fő,
a kereskedelemben és hi- telintézetekben foglalkoz- tatottak száma	8.656 fő,
a közszolgálatban foglal- koztatottak, a szabad fog- lalkozásúak száma	8.763 fő,
a napszámosok száma	751 fő,
a véderőnél foglalkoztatot- tak száma	2.504 fő,
a nyugdíjasok, tőkepénzesek stb. száma	7.829 fő,
a házicselédek száma	3.069 fő.

2. sz. táblázat

A népiskolák megoszlása Tolna megyében

iskolafenntartók szerint

/1945. február 14./

Város, járás	Az iskola jellege											
	állami	községi	római kat.	görögkeleti	református	evangélikus	uradalmi rk	szerz. rk.	társulati	Összesen	mezőgazd.	Összesen
Szekszárd m. város	-	1	2	-	2	-	-	1	1	6	1	7
Dombóvá- ri járás	2	2	10	-	1	-	9	1	-	25	-	25
Dunaföld- vári járás	-	10	13	-	8	4	2	-	-	37	1	38
Központi járás	7	13	13	1	8	1	2	-	-	45	-	45
Simontor- nyai járás	1	3	12	-	8	14	1	-	-	39	-	39
Tamási járás	2	4	18	-	5	3	10	-	-	42	-	42
Völgysé- gi járás	-	5	22	-	4	10	-	-	2	43	-	43
Tolna megye	12	38	90	1	36	32	24	2	2	237	2	239

3. sz. táblázat

Népiskolai tanulók és tantermek járások

szerinti eloszlása

/1945. február 14./

Város, járás	A tanulók száma	A tantermek száma	Az egy tanterem- re jutó tanulók száma
Szekszárd m. város	1304	26	50
Dombóvári járás	3477	72	48
Dunaföld- vári járás	6494	115	56
Központi járás	4821	100	48
Simontor- nyai járás	4015	78	51
Tamási járás	4545	87	52
Völgysé- gi járás	4155	78	53
Tolna me- gye	28811	556	52

4. sz. táblázat

A népiskolai tanulók megoszlása Tol-
na megyében

/1945. február 14./

Város, járás	Az iskola jellege					
	áll.	közs.	rk.	g.kel.	ref.	ev.
Szekszárd m. város	-	75	825	-	189	-
Dombóvári járás	608	135	1946	-	29	-
Dunaföldvári járás	-	1186	3144	-	1129	620
Központi járás	859	1164	1932	11	622	144
Simontornyai járás	55	204	1988	-	677	1036
Tamási járás	269	367	2955	-	321	85
Völgységi járás	-	238	2493	-	332	861
Tolna megye	1791	3369	15283	11	3299	2746

	ur.rk.	szerz. rk.	társ.	össz.	mező- gazd.nép- isk.	össz.
Szekszárd m. város	-	-	-	1089	215	1304
Dombóvári járás	643	116	-	3477	-	3477
Dunaföldvári járás	60	-	-	6139	355	6494
Központi járás	89	-	-	4821	-	4821

	ur.rk.	szerz. rk.	társ.	össz.	mező- gazd. népisk.	össz.
Simontor- nyai já- rás	55	-	-	4015	-	4015
Tamási járás	548	-	-	4545	-	4545
Völgysé- gi já- rás	-	-	231	4155	-	4155
Tolna megye	1395	116	231	28241	570	28811

5. sz. táblázat

A gimnáziumi tanulók megoszlása szüleik
foglalkozása szerint az 1939-40. tanévben

	Az egész kereső népesség %-ában	A gimn. tanulók szülei közül %	Az arányszám hányszorosa vagy hányad- része a népes- ségben belüli arányszámnak %
I. Nagybirtokos, nagybérllő, ka- tonatiszt, ér- telmiségi tisztv. önálló értelmi- ségi	1,2	15,23	12,6
II. Köztisztv., közl. tisztv., közép- bérllő, középbir- tokos, pap, ta- nár, tanító	4,38	32,69	7,46
III. Katonaaltiszt, keresk. és bank- tisztv. önálló kereskedő, ipa- ri tisztviselő	6,07	20,28	3,34
IV. Önálló iparos, tőkés, háztulaj- donos, közl. al- tiszt, kereske- delmi segédsze- mélyzet	15,79	19,30	1,22

	Az egész kereső népesség %-ában	A gimn. tanulók szülei közül %	Az arányszám hányszorosa vagy hányad-része a népességben belüli arányszámok %
V. Kertész, majoros	0,79	0,33	0,42
Kisbirtokos, kisbérelő	16,03	5,12	0,32
Ipari munkás, bányamunkás	14,33	3,39	0,23
	<hr/> 31,15	<hr/> 8,84	<hr/> 0,28
VI. Napszámos	1,52	0,12	0,078
Gazdasági cseléd	6,73	0,31	0,046
Kisbirtokos, napsz.	14,65	0,61	0,042
Házi cseléd	2,19	0,09	0,041
Földműves, napsz.	13,89	0,20	0,034
	<hr/> 38,98	<hr/> 1,33	<hr/> 0,034

Alkalmazott rövidítések:

tisztv.	=	tisztviselő
közl.	=	közlekedési
keresk.	=	kereskedelmi
napsz.	=	napszámos
gimn.	=	gimnáziumi

6. sz. táblázat

A polgári iskolák megoszlása Tolna

megyében

/1945. február 14./

Az iskola székhelye	Az iskola jellege	Az iskola tanulóinak száma	Tanter- mek száma	Egy tan- teremre jutó ta- nulók szá- ma
Bátaszék	állami	197	10	20
Bátaszék	német	50	5	10
Bonyhád	rk. leány	140	5	28
Dombóvár	állami fiú	210	8	26
Dombóvár	rk. leány	160	5	32
Dunaföld- vár	állami fiú	160	6	27
Dunaföld- vár	állami leány	140	6	23
Hőgyész	népi né- met	40	3	13
Paks	állami fiú	350	14	25
Szekszárd	állami fiú	179	10	18

Az iskola székhelye	Az iskola jellege	Az iskola tanulóinak száma	Tanter- mek száma	Egy tan- teremre jutó ta- nulók szá- ma
Szekszárd	állami leány	253	11	23
Tamási	állami vegyes	200	10	20
Tolna	állami	200	10	20
Tolna me- gye		2459	111	22

7. sz. táblázat

A polgári iskolai tanulók megoszlása szülei
foglalkozása szerint az 1942-43. és az 1943-44.

A szülők foglalkozása	<u>tanévekben</u>						Összesen
	Tamási 1942/43	Szekszárd 1943/44	Tolna 1943/44	Szekszárd 1942/43	Bonyhád 1943/44	Paks 1943/44	
középbirt., középbérelő	1	2	5	1	1	2	12
kisbirt., kisbérelő	75	59	4	45	35	67	285
kisbirt., napszámos	6	17	6	-	7	15	51
egyéb önál- ló ősterm.	2	-	5	-	6	-	13
gazdasági tisztviselő	3	-	-	1	3	4	11
földműves, napszámos	2	18	4	2	5	7	38
kisiparos, bányaváll.	74	38	41	37	54	132	376
ipari, bá- nyászati tiszt.	-	-	-	-	3	-	3
egyéb ipari s.szem	3	10	16	7	13	14	63
ipari nap- számos	-	-	-	6	5	3	14
nagykeres- kedő	-	1	4	-	-	-	5
kiskeres- kedő	18	4	10	18	25	14	89
keresk. tisztviselő	2	3	3	6	1	1	16

A szülők foglalkozása	Tamási 1942/43	Szekszárd 1943/44	Tolna 1943/44	Szekszárd 1942/43	Bonyhád 1943/44	Paks 1943/44	Összesen
egyéb ker.s.							
szem.	1	-	-	1	12	-	14
közl. kisvál- lalkozó	-	-	-	6	2	-	8
közl. tiszt- viselő	-	-	-	3	4	-	7
egyéb közl. s.szem	3	12	65	9	-	48	137
köztiszt- viselő	3	2	3	21	-	11	40
pap, tanár, tanító	-	1	4	4	5	4	18
másféle ér- telmiség	1	-	1	3	-	4	9
közhivatali altiszt	-	12	3	22	-	7	44
katona /csen- dőr/ altiszt	1	1	6	8	-	1	17
nyugd. al- tiszt, szolga, m.	1	2	6	8	1	11	29
napszámos	-	-	-	-	-	-	-
házi cseléd	1	5	-	6	-	3	15
egyéb fogl.	2	-	6	6	-	2	16
egyéb gazd. s.szem.	28	4	-	-	-	-	32
árvaházi	-	-	-	-	2	4	6
háztartásbeli	-	-	-	-	1	-	1
Összesen	227	191	192	220	185	354	1369

8. sz. táblázat

A gimnáziumok megoszlása Tolna

megyében

/1945. február 14./

Az iskola székhelye	Az iskola jellege	A tanulók száma	A tan- termek száma	Egy tan- terem- re eső tanulók száma
Bonyhád	evangéli- kus	410	14	29
Dombóvár	római kat.	400	12	33
Gyöngyös	református	225	4	56
Szekszárd	állami	329	14	24
Tolna me- gye		1364	44	31

9. sz. táblázat

A gimnáziumi tanulók megoszlása szüleik

foglalkozása szerint

/1943-44. tanévben/

A szülők foglalkozása	Bonyhád	Dombóvár	Gyönk	Szekszárd	Összesen
Nagybirtokos, nagybérelő	1	-	-	1	2
Középbirtokos és bérelő	4	-	4	4	12
Kisbirtokos, kisbérelő	74	78	108	54	314
Kisbirtokos, napszámos	4	7	-	7	18
Egyéb önálló, őstermelő	1	-	-	1	2
Gazdasági tisztviselő	6	12	3	1	22
Gazdasági cse- léd	-	12	-	7	19
Földműves nap- számos	1	1	1	-	3
Nagyiparos, bá- nyavállalkozó	1	1	-	1	3
Kisiparos	73	60	39	51	223
Ipari tisztv.	16	4	2	5	27
Egyéb ipari segéd szem.	22	10	8	-	40
Ipari napszámos	7	-	1	-	8
Nagykereskedő	-	5	-	1	6
Kiskereskedő	23	24	5	13	65
Kereskedelmi tisztviselő	9	4	-	5	18

A szülők foglalkozása	Bonyhád	Dombóvár	Gyönk	Szekszárd	Összesen
Egyéb keresk. segéd szem.	-	1	-	2	3
Kereskedőnél napszámos	-	-	-	-	-
Közlekedési nagyvállalkozó	-	-	1	-	1
Közlekedési kisvállalkozó	-	1	-	1	2
Közlekedési tisztviselő	5	9	5	5	24
Egyéb közleke- dési s. szem.	7	62	2	5	76
Köztisztviselő	28	14	11	44	97
Pap, tanár, ta- nitó	22	15	17	20	74
Másféle értel- miségi	12	4	3	8	27
Közhivatali al- tiszt	4	10	1	10	25
Katonatiszt /csendőrtiszt/	4	1	-	6	11
Katonaaltiszt /csendőraltiszt/	1	8	-	10	19
Nyugdíjas köz- tisztviselő	4	6	3	7	20
Egyéb nyugd. tisztviselő	2	-	-	4	6
Nyugdíjas al- tiszt	3	19	-	-	22
Házi cseléd	3	-	3	-	6

A szülők foglalkozása	Bonyhád	Dombóvár	Gyönk	Szekszárd	Összesen
Egyéb ismeret- len foglalkozás	9	2	1	12	24
Egyéb gazd. s. személyzet	-	-	2	-	2
	349	370	220	285	1121

10. sz. táblázat

A középiskolai tanulók megoszlása szüleik

foglalkozása szerint

/1946-47. tanévben/

A szülők foglalkozása	Bonyhád gimn.	Bonyhád keresk.	Dombóvár gimn.	Gyönk gimn.	Paks keresk.	Szekszárd gimn.	Szekszárd keresk.	Összesen
Nagybirtokos, nagybérlő	2	1	1	1	1	1	1	2
Középbirtokos, és bérlő	18	-	-	3	-	3	-	24
Kisbirtokos, kisbérlő	34	13	91	107	30	36	13	324
Kisbirtokos, napszámos	10	-	-	-	9	3	-	16
Egyéb önálló, őstermelő	-	3	-	-	1	9	-	13
Gazdasági tisztviselő	-	-	1	1	-	1	-	3
Gazdasági cseléd	2	-	-	-	-	-	-	2
Földműves napszámos	1	1	-	3	-	-	5	10

	Bonyhád gimn.	Bonyhád keresk.	Dombóvár gimn.	Gyönk gimn.	Paks keresk.	Szekszárd gimn.	Szekszárd keresk.	Összesen
Nagyiparos, bányaváll.	-	-	-	-	1	-	-	1
Kisiparos	61	10	56	30	28	44	13	242
Ipari tiszt- viselő	17	2	4	-	3	3	-	29
Egyéb ipari s.szem.	18	2	4	-	6	-	3	33
Ipari nap- számos	-	-	-	-	-	-	-	-
Nagykeres- kedő	-	-	-	-	-	1	1	2
Kiskereskedő	15	7	19	4	6	23	4	78
Kereskedel- mi tisztv.	7	-	2	-	2	2	-	13
Egyéb keresk. s.szem	-	-	-	-	1	-	-	1
Közlekedési kisvállalk.	3	1	-	-	1	4	-	9
Közlekedési tisztv.	3	-	18	-	1	9	-	31
Egyéb közl. s.szem.	3	1	30	1	9	8	3	55
Köztisztvi- selő	19	5	27	26	14	61	3	155
Pap, tanár, tanító	26	2	16	18	5	28	-	95
Másféle ér- telmiségi	13	3	6	9	1	27	3	62
Közhivatali altiszt	4	2	5	-	2	6	-	11
Katonatiszt /csendőrti./	-	-	-	-	-	6	1	7
Katonaaltiszt /cs.alti./	2	-	-	-	-	1	-	3

Nyugdíjas köz-								
tisztv.	13	4	7	13	2	24	3	62
Egyéb nyugd.								
tisztv.	1	-	22	-	-	13	-	36
Nyugd. altiszt	1	1	-	-	4	-	4	10
Házi cseléd	-	-	-	1	-	-	-	1
Egyéb ismeret-								
len fogl.	6	-	14	2	-	23	4	49
<hr/>								
Összesen:	279	53	322	218	120	335	60	1387

11. sz. táblázat

Tolna megye iskoláinak és tanulóinak

megoszlása iskolatípusok szerint

/1945. február 14./

Az iskola tipusa	Isko- lák száma	Tanulók száma	Tantermek száma	Egy tante- remre jutó tanulók száma
Népiskola	237	28241	550	51
Mezőgazda- sági nép- iskola	2	570	6	95
Polgári iskola	14	2459	111	14
Iparos- tanonc iskola	8	149	5	30
Gimnázium	4	1364	44	31
Mezőgazda- sági kö- zépiskola	1	120	4	30
Tanítóképző	1	150	4	38
Tolna megye	261	32783	716	48

Megjegyzések: Az iparostanonciskoláknál az iskolák száma az egész megyére vonatkozik, a többi adat csak a szekszárdi fiú- és leány-tanonciskola adata.

A dombóvári tanítóképző adatai csak hozzávetőlegesek.

12. sz. táblázat

Az állami népiskolák 1945-46. tanévi bené-
pesítési adatai Tolna vármegyében

<u>Sor- szám</u>	<u>Község</u>	<u>A tanulók száma</u>				
		I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.	V.o.
1.	Alsónyék- Pörböly	19	22	14	6	16
2.	Bikád puszta	12	7	9	7	3
3.	Decs-Szőlő- hegy	7	3	5	8	3
4.	Dombóvár	77	66	66	70	38
5.	Fadd-Dombori pt.	16	8	9	3	2
6.	Iregszemcse- Muth puszta	13	8	10	12	17
7.	Tamási-Rác- völgy	30	14	18	16	17
		VI.o.	VII.o.	VIII.o.	<u>Összesen</u> <u>I-VIII.</u>	
1.	Alsónyék- Pörböly	12	11	3	103	
2.	Bikád puszta	6	2	-	46	
3.	Decs-Szőlőhegy	3	5	4	38	
4.	Dombóvár	25	20	5	363	
5.	Fadd-Dombori pt.	5	2	-	45	
6.	Iregszemcse- Muth puszta	10	8	6	84	
7.	Tamási-Rác- völgy	22	6	7	130	

<u>Sor- szám</u>	<u>Község</u>	<u>A tanulók száma</u>				
		I.o.	II.o.	III.o.	IV.o.	V.o.
8.	Tengelic-bel- tel.	63	43	44	49	34
9.	Tengelic-Sző- lőhegy	31	20	22	19	23
10.	Tengelic- Já- nosm.	9	11	3	11	6
11.	Tengelic-Ka- talin puszta	5	9	6	2	5
12.	Tolna	67	43	57	45	23
13.	Ujdombóvár	49	48	44	43	30
14.	?	?	?	?	?	?
Megyei összesen:		394	302	307	231	217

		<u>Összesen</u>			
		VI.o.	VII.o.	VIII.o.	I-VIII.
8.	Tengelic-bel- tel.	24	44	11	312
9.	Tengelic-Sző- lőhegy	23	23	11	172
10.	Tengelic-Já- nosm.	9	4	4	57
11.	Tengelic-Ka- talin puszta	5	6	3	41
12.	Tolna	35	25	14	309
13.	Ujdombóvár	7	14	9	244
14.	?	?	?	?	?
Megyei összesen:		186	170	77	1944

Megjegyzések:

1.-hez: Alsó tagozat 61, felső tagozat 43.

2.-höz: Osztatlan.

4.-hez: Az alsó tagozat nem koedukált.

7.-hez: Gyak. éves + 15 tanuló.

12.-hez: Gyak. éves + 9 tanuló.

Megyei összesenhez: Gyak. éves + 24 tanuló.

A 14. sorszámú állami iskola adatai nem ismertek.

13. sz. táblázat

Tolna megye iskoláinak helyzetképe

1947. február 17-én

Az iskola jellege	Az isk. száma	Önálló ált. isk.	Együttm. ált. isk.	Közp. közp. ált.	Körzeti tagisk.	Fiók ált. isk.	Össz. ált. isk.	Népisk.	Számba nem vett hetők
állami	32	15	-	2 ⁺	1	8	24	1	7
községi	36	1	-	-	2	14	17	16	3
rk.	120	25	4	4	5	54	92	15	13
ref.	36	6	4	1 ⁺	-	8	18	11	7
ev.	30	3	-	-	1	7	11	13	6
gör. kel.	1	-	-	-	-	-	-	1	-
társulati	1	-	-	-	-	1	1	-	-
Összesen	256	50	8	4 ⁺ 3 ⁺	9	92	163	57	36

Megjegyzések:

A + jellel jelölt 2 állami önálló és 1 ref. központi általános iskola is körzeti központ.

A számba nem vehető rovatba kerültek a csonka és pillanatnyilag szervezés alatt álló iskolák is, valamint a gimnáziumok, a mezőgazdasági szakközépiskola, a tanítóképző.

Ide kerültek az olyan iskolák, mint pl. Döbrököz-Szőlőhegy I-II. osztályból álló közös iskola, Bikács-Kistápe szervezés alatt álló iskola, továbbá azok az iskolák, amelyekből az V-VI. osztályok más iskolába jártak, de ott maradtak az I-IV. és VII-VIII. osztályok pl. Hőgyészen. Több helyen két iskolából szerveztek egy általános iskolát, de a két iskola közül csak az egyik szerepelhetett általános iskolaként, a másik "számba nem jöhetőként" szerepelt.

14. sz. táblázat

Az állami népiskolákról és az állami népis-
kolákból átszervezett általános iskolákról

/1947. március 3./

<u>Sor- szám</u>	<u>Az állami iskola székhelye</u>	<u>Az iskola jellege</u>	<u>A használt tantermek</u>
1.	Alsónyék-Pörböly	ált.fiók	2
2.	Bátaszék áll.fiók	ált.isk.	12
3.	Bátaszék áll.leány	ált.isk.	7
4.	Decs-Bogra pu.	ált.fiók	1
5.	Decs-Szőlőhegy	népisk.	2
6.	Dombóvár fiú	ált.isk.	6
7.	Dombóvár leány	ált.isk.	7
8.	Dunaföldvár	ált.isk.	8
9.	Fadd-Dombori	ált.fiók	1
10.	Felsőnána	ált.fiók	3

	<u>Az iskoláknál működő tanítók száma</u>	<u>Az önálló oszt. veze- tésű oszt.</u>	
1.	Alsónyék-Pörböly	4 ⁺	2
2.	Bátaszék áll.fiók	15 ⁺	5
3.	Bátaszék áll.leány	13 ⁺	6
4.	Decs-Bogra pu.	2	2
5.	Decs-Szőlőhegy	1	1
6.	Dombóvár fiú	14	4
7.	Dombóvár leány	9	5
8.	Dunaföldvár	20 ⁺	2
9.	Fadd-Dombori	2	2
10.	Felsőnána	4	2

<u>Sor-</u> <u>szám</u>	<u>Az állami iskola</u> <u>székhelye</u>	<u>Óraadók szá-</u> <u>ma hitokta-</u> <u>tók nélk.</u>	<u>Óraadók</u> <u>által le-</u> <u>adott órák</u> <u>száma</u>
1.	Alsónyék-Pörbölly	-	-
2.	Bátaszék áll.fiók	1	9
3.	Bátaszék áll.leány	-	-
4.	Decs-Bogra pu.	-	-
5.	Decs-Szőlőhegy	-	-
6.	Dombóvár fiók	-	-
7.	Dombóvár leány	-	-
8.	Dunaföldvár	-	-
9.	Fadd-Dombori	-	-
10.	Felsőnána	-	-
		<u>Az iskola</u> <u>jellege</u>	<u>A használt</u> <u>tantermek</u> <u>száma</u>
11.	Iregszemcse-Muth pt.	ált.fiók	2
12.	Misla-Bikád pu.	népisk.	Tanítóhiány miatt szünetel
13.	Paks	ált.isk.	5
14.	Pincehely	ált.isk.	3
15.	Szekszárd fiók	ált.isk.	9
16.	Szekszárd leány	ált.isk.	6
17.	Tamási	ált.isk.	3 ⁺
18.	Tamási-Rácvölgy	fiók-tag.	2
19.	Tengelic	ált.isk.	5
20.	Tengelic-Jánosmajor	ált.fiók	2
21.	Tengelic-Katalin pt.	ált.fiók	1
22.	Tengelic-Szőlőhegy	ált.fiók	2
23.	Tevel	ált.isk.	4
24.	Tolna I.sz.	ált.isk.	5
25.	Tolna II.sz.	ált.isk.	7
26.	Ujdombóvár	ált.isk.	8
Összesen:			113

<u>Sor-</u> <u>szám</u>	<u>Az állami iskola</u> <u>székhelye</u>	<u>Az iskoláknál</u> <u>működő tanítók</u> <u>száma</u>	<u>Az önálló</u> <u>oszt. veze-</u> <u>tésű oszt.</u>
11.	Iregszemcse-Muth pt.	2	2
12.	Miszla-Bikád pu.	Tanítóhiány miatt szünetel	
13.	Paks	11 ⁺	-
14.	Pincehely	7	4
15.	Szekszárd fiú	12 ⁺	-
16.	Szekszárd leány	9 ⁺	-
17.	Tamási	7	-
18.	Tamási-Rácvölgy	2	2
19.	Tengelic	10	5
20.	Tengelic-Jánosmajor	2	2
21.	Tengelic-Katalin pt.	1	1
22.	Tengelic-Szőlőhegy	4	4
23.	Tevel	12	5
24.	Tolna I.sz.	7	4
25.	Tolna II.sz.	12	5
26.	Ujdombóvár	14	8
Összesen:		196	73

	<u>Óraadók szá-</u> <u>ma hitokta-</u> <u>tók nélk.</u>	<u>Óraadók ál-</u> <u>tal leadott</u> <u>órák száma</u>
11.	Iregszemcse-Muth pt.	-
12.	Miszla-Bikád pu.	Tanítóhiány miatt szünetel
13.	Paks	-
14.	Pincehely	-
15.	Szekszárd fiú	-
16.	Szekszárd leány	-
17.	Tamási	-
18.	Tamási-Rácvölgy	-
19.	Tengelic	-
20.	Tengelic-Jánosmajor	-
21.	Tengelic-Katalin pt.	-

22.	Tengelic-Szólóhegy	-	-
23.	Tevel	-	-
24.	Tolna I.sz.	-	-
25.	Tolna II.sz.	-	-
26.	Ujdombóvár	-	-
Összesen:		1	9

Megjegyzések: A +- jellel megjelölt adatokhoz.

ad 1.: 1 hadifogoly

ad 2.: 1 eltűnt, 2 leányiskolánál nyilvántartva

ad 3.: 5 a fiúiskolánál is nyilvántartva

ad 8.: 2 nyugdíjazás alatt, 2 külföldön, 1 hadifogságban, működik 15

ad 13.: 9 a polg. isk. tanára, de itt is tanít.

Együttműködik a községi ált. iskolával

ad 15.: 6 nevelő a gimn., ill. polg. isk.-nál
rendes tanár, de itt is tanítanak

ad 16.: 3 polg. isk.-nál rendszeres tanár, de itt is
tanít

ad 17.: a polg. iskola tantermei

15. sz. táblázat

A Tolna vármegye területén működő állami
általános és népiskolák adatairól

/1947. október 29./

<u>Ssz.</u>	<u>Az iskola székhelye</u>	<u>Az isk. tipusa</u>	<u>Nevelők száma</u>	<u>A tanu- lók szá- ma</u> I-VIII.o.	<u>A tanulók vallása</u> rk. más
1.	Alsónyék- Pörbölly	ált.fiók	2	89	72 17
2.	Bátaszék	ált.fiú	14	323	282 41
3.	Bátaszék	ált.leány	14	338	309 29
4.	Decs-Sző- lőhegy	népiskola	1	34	27 7
5.	Decs-Bogra puszta	ált.fiók	2	50	41 9
6.	Őcsény-Jó- zsef pu.	népiskola	1	42	35 7
7.	Szekszárd	ált.fiú	12	246	220 26
8.	Szekszárd	ált.leány		237	195 42
9.	Tengelic	ált.isk.	10	288	153 135
10.	Tengelic- Szőlőhegy	ált.fiók	3	152	126 26
11.	Tengelic- Jánosmajor	ált.fiók	2	58	38 20
12.	Tengelic- Katalin pu.	népiskola	1	38	21 17
13.	Tolna I.sz.	ált.isk.	13	170	162 8
14.	Tolna II.sz.	ált.isk.	10	196	192 4
15.	Fürged- Belfürged	népiskola	2	85	79 6
16.	Fürged- Külfürged	népiskola	1	39	39 -

<u>Ssz.</u>	<u>Az iskola székhelye</u>	<u>Az isk. tipusa</u>	<u>Nevelők száma</u>	<u>A tanu- lók szá- ma</u> I-VIIIo.	<u>A tanulók vallása</u> rk. más	
17.	Iregszemcse- Muth pu.	ált.fiók	1	88	84	4
18.	Pincehely	ált.isk.	7	104	97	7
19.	Tamási	ált.isk.	11	213	166	47
20.	Tamási- Rácvölgy	ált.fiók	2	109	109	-
21.	Tamási- Fornád pu.	népiskola	1	41	41	-
22.	Tengőd- Hékut pu.	népiskola	1	39	39	-
23.	Felsőnána	ált.fiók	4	146	128	18
24.	Tolnanémedi- Szt. Péter Szőlőhegy			ujonnan szervezett, megnyitás előtt áll		
25.	Dombóvár leány	önálló ált.isk.	11	161	129	32
26.	Dombóvár fiú	ált.isk.	16	412	326	86
27.	Ujdombóvár	ált.isk.	12	268	237	31
28.	Miszla- Bikád pu.	népiskola	2	42	28	14
29.	Izmény	ált.fiók	3	+140	+101	+39
30.	Majos	ált.isk.	5	200	193	7
31.	Nagyvejke	ált.fiók	2	57	57	-
32.	Tevel	ált.isk.	10	284	267	17

<u>Ssz.</u>	<u>Az iskola székhelye</u>	<u>Az isk. tipusa</u>	<u>Nevelők száma</u>	<u>A tanu- lók szá- ma</u> I-VIII.o.	<u>A tanulók vallása</u> rk. más
33.	Dunaföld- vár	ált.isk.	18	415	371 44
34.	Fadd-Dom- bori	ált.fiók	2	43	36 7
35.	Paks	önálló ált.	22	497	405 92
Összesen:			218	5504 + 140	4704 + 101 + 39 800

Megjegyzések:

Az izményi tanulók átirás alatt vannak, ezért ada-
taik pótlólag kerültek be.

Az összes alsótagozatos tanuló 2632

Az összes felső tagozatos tanuló 2871

Az egyes osztályok megyei létszáma: I.o.: 780;

II.o.: 682; III.o.: 654; IV.o.: 517; V.o.: 946;

VI.o.: 851; VII.o.: 775; VIII.o.: 299

16. sz. táblázat

Kimutatás Tolna vármegye azon általános iskoláiról, ahol a felső tagozat teljesen kiépült és legalább 6 nevelővel szaktárgyi

oktatás folyik

/1947. október 27./

<u>Sor-</u>	<u>Az iskola</u>	<u>A tanulók létszáma</u>				
<u>szám</u>	<u>székhelye</u>	I-IV.o.	V.o.	VI.o.	VII.o.	VIII.o.
		<u>Központi járás</u>				
1.	Bátaszék	233	59	46	54	-
2.	Báta	147	39	25	38	16
3.	Őcsény	219	42	35	51	20
4.	Szekszárd	339	45	57	46	25
5.	Szekszárd	-	72	64	67	-
6.	Szekszárd	-	69	64	67	-
7.	Tengelic	194	48	30	37	15
8.	Tolna I.sz.	87	32	40	45	-
9.	Tolna II.sz.	92	29	32	36	18
10.	Tolna	389	72	28	26	30
	Összesen:	1700	507	421	467	124

		<u>nevelők</u>	<u>Az isk.</u> <u>tipusa</u>	<u>Jegyzet</u>
1.	Bátaszék	8	áll.leány	önálló
2.	Báta	6	ált.isk. rk. ált.	önálló
3.	Őcsény	8	rk.+ref. ált.isk.	együttm.
4.	Szekszárd	12	rk.ált.	önálló
5.	Szekszárd	10	áll.fió ált.isk.	önálló
6.	Szekszárd	9	áll.leány ált.isk.	önálló
7.	Tengelic	10	áll.ált.	önálló
8.	Tolna I.sz.	11	áll.ált.	önálló
9.	Tolna II.sz.	11	áll.ált.	önálló
10.	Tolna	11	rk.ált.	önálló
Összesen		96		

<u>Sor-</u> <u>szám</u>	<u>Az iskola</u> <u>székhelye</u>	<u>A tanulók létszáma</u> I-IV.o. V.o. VI.o. VII.o. VIII.o.				
----------------------------	--------------------------------------	--	--	--	--	--

Dombóvári járás

1.	Dombóvár fiú	125	84	99	104	-
2.	Dombóvár leány	98	32	16	9	6
3.	Ujdombóvár	150	46	32	35	5
4.	Dombóvár szerz.	157	29	47	76	-
5.	Döbrököz	169	66	44	36	12
6.	Mucsi	170	45	47	35	-
Összesen:		869	302	285	295	23

		<u>nevelők</u>	<u>Az iskola</u> <u>tipusa</u>	<u>Jegyzetek</u>
1.	Dombóvár fiú	16	áll.ált.	önálló
2.	Dombóvár leány	11	áll.ált.	önálló
3.	Ujdombóvár	13	áll.ált.	önálló
4.	Dombóvár szerz.	17	rk.szerz.	önálló
5.	Döbrököz	7	rk.ált.	önálló
6.	Mucsi	6	rk.ált.	önálló
Összesen		70		

A tanulók létszáma
I-IV.o. V.o. VI.o. VII.o. VIII.o.

Dunaföldvári járás

1.	Dunaföldvár	118	79	86	66	-
2.	Dunaföldvár	650	98	62	69	-
3.	Dunaszentgyörgy	170	38	33	27	15
4.	Fadd	328	72	42	54	40
5.	Györköny	208	30	12	16	-
6.	Kajdacs	260	55	40	33	9
7.	Nagydorog	304	52	42	32	17
8.	Németkér	143	22	20	21	-
9.	Paks	552	84	54	44	12
10.	Paks	121	70	89	91	32
11.	Paks	150	22	17	19	12
Összesen		3004	622	497	472	137

		<u>nevelők</u>	<u>Az iskola</u> <u>tipusa</u>	<u>Jegyzet</u>
1.	Dunaföldvár	18	áll.ált.	önálló
2.	Dunaföldvár	21	rk.ált.	önálló
3.	Dunaszentgyörgy	6	ref.ált.	önálló
4.	Fadd	12	rk.ált.	önálló
5.	Györköny	7	ev.ált.	önálló
6.	Kajdacs	6	ref.+rk. ált.isk.	együttm.
7.	Nagydorog	10	közs.ált.	önálló
8.	Németkér	7	rk.ált.	önálló
9.	Paks	16	rk.ált.	önálló
10.	Paks.	21	áll.társ.	együttm.
11.	Paks	7	ev.+ref.	együttm.
	Összesen:	131		

A tanulók létszáma

I-IV.o. V.o. VI.o. VII.o. VIII.o.

Simontornyai járás

1.	Gyönk	140	60	58	68	-
2.	Gyönk	113	38	35	55	-
3.	Hőgyész	-	58	72	77	-
4.	Kölesd	-	43	38	28	10
5.	Nagyszékely	188	35	29	-	-
6.	Simontornya	360	84	64	52	27
	Összesen:	801	318	296	280	37

		<u>nevelők</u>	<u>Az iskola</u> <u>tipusa</u>	<u>Jegyzet</u>
1.	Gyönk	11	ref.ált.	önálló
2.	Gyönk	6	ev.ált.	önálló
3.	Hőgyész	15	rk.ált.	önálló
4.	Kölesd	6	rk+ref+ev.	együttm.
5.	Nagyszékely	8	ref.ált.	önálló
6.	Simontornya	12	rk.ált.	önálló
	Összesen:	58		

<u>Sor- szám</u>	<u>Az iskola székhelye</u>	<u>A tanulók létszáma</u>				
		I-IV.o.	V.o.	VI.o.	VII.o.	VIII.o.
<u>Tamási járás</u>						
1.	Ozora	246	62	38	33	-
2.	Pincehely	120	32	18	29	18
3.	Tamási	255	62	74	86	33
	Összesen:	621	218	130	148	51

		<u>nevelők</u>	<u>Az iskola</u>	<u>Jegyzet</u>
			<u>tipusa</u>	
1.	Ozora	6	rk.ált.	önálló
2.	Pincehely	7	áll.ált	önálló
3.	Tamási	15	áll.rk.	együttm.
	Összesen:	28		

		<u>A tanulók létszáma</u>				
		I-IV.o.	V.o.	VI.o.	VII.o.	VIII.o.
		<u>Völgységi járás</u>				
1.	Bonyhád	357	59	64	62	-
2.	Bonyhád	106	63	72	85	-
3.	Cikó	161	45	11	8	1
4.	Kakasd	200	59	22	6	4
5.	Nagymányok	136	39	48	-	-
6.	Tevel	170	35	30	29	-
7.	Zomba	160	43	16	17	5
	Összesen:	1290	343	263	207	10

		<u>nevelők</u>	<u>Az iskola</u>	<u>Jegyzet</u>
			<u>tipusa</u>	
1.	Bonyhád	16	rk.ált.	önálló
2.	Bonyhád	9	prot.ált.	önálló
3.	Cikó	6	rk.ált.	önálló
4.	Kakasd	7	rk.ált.	önálló
5.	Nagymányok	6	rk.ált.	önálló
6.	Tevel	10	áll.ált.	önálló
7.	Zomba	8	rk.+közs.	együttm.
	Összesen:	62		

Tolna megyei összesítés

A tanulók létszáma I-IV. osztályokban: 8285

V. osztályokban: 2310

VI. osztályokban: 1892

VII. osztályokban: 1869

VIII. osztályokban: 382

A tanulók létszáma a felső tagozatban: 6453

A tanulók összlétszáma az iskolákban : 14738

A nevelők száma ezekben az ált.isk.-ban: 382

17. sz. táblázat

Tolna vármegye azon általános iskoláiról,
ahol a felső tagozat teljesen kiépült és
legalább 6 nevelővel szaktárgyi oktatás
folyik

/1947. október 27./

Megyei összesítés

<u>Járás</u>	<u>Önálló</u> <u>ált.isk.</u> <u>száma</u>	<u>Együttműködő</u> <u>ált. isk.</u> <u>száma</u>	<u>Nevelők</u> <u>száma</u>
Központi	9	1	96
Dombóvári	6	-	70
Dunaföld- vári	8	3	131
Simontor- nyai	5	1	58
Tamási	2	1	28
Völgységi	6	1	62
Tolna megye	36	7	445

	<u>A tanulók száma</u>					<u>Össz.</u>
	<u>I-IV.</u> <u>o.</u>	<u>V.</u> <u>o.</u>	<u>VI.</u> <u>o.</u>	<u>VII.</u> <u>o.</u>	<u>VIII.</u> <u>o.</u>	
Központi	1700	507	421	467	124	3219
Dombóvári	869	302	285	295	23	1774
Dunaföldvári	3004	622	497	472	137	4732
Simontornyai	801	318	296	280	37	1732
Tamási	621	218	130	148	51	1168
Völgységi	1290	343	263	207	10	2113
Tolna megye	8285	2310	1892	1869	382	14738

<u>Járás</u>	<u>Önálló ált. iskolák felsorolása</u>	<u>Együttműködő ált. iskolák felsorolása</u>
Központi	Állami: Bátaszék leány, Szekszárd fiú, Szekszárd le- ány, Tengelic, Tolna I., Tolna II. Rk. : Báta, Szekszárd, Tolna	Őcsény rk.+ ref.
Dombóvári	Állami: Dombóvár fiú, leány, Ujdombó- vár Rk. : Dombóvár, Döb- rököz, Mucsi	
Dunaföld- vári	Állami: Dunaföldvár Közsé- gi : Nagydorog Rk. : Dunaföldvár, Fadd, Németkér, Paks Ref. : Dunaszentgyörgy Ev. : Györköny	Kajdacs rk. + ref. Paks állami + tár- sulati Paks ev. + ref.
Simontor- nyai	Rk. : Hőgyész, Simon- tornya Ref. : Gyönk, Nagyszé- kely Ev. : Gyönk	Kölesd rk.+ev.+ref.

<u>Járás</u>	<u>Önálló ált.</u> <u>iskolák fel-</u> <u>sorolása</u>	<u>Együttműködő ált.</u> <u>iskolák felsoro-</u> <u>lása</u>
--------------	--	--

Tamási	Állami: Pincehely Rk. : Ozora	Tamási áll.+rk.
--------	----------------------------------	-----------------

Völgysé- gi	Állami: Tevel Rk. : Bonyhád, Ci- kó, Kakasd, Nagymányok Prot. : Bonyhád	Zomba rk.+községi
----------------	---	-------------------

Az önálló általános iskolák megyei összesítése:

állami: 12

rk. : 17

ref. : 3

ev. : 2

prot. : 1

közsé-

gi : 1

Összesen : 36

Az együttműködő általános iskolák megyei összesítése:

rk. + ref. együttműködéssel: 3

ev. + ref. együttműködéssel: 1

áll. + társ. együttműködés-
sel : 1

áll. + rk. együttműködéssel: 1

közs. + rk. együttműködés-
sel : 1

A tanulók tagozat szerinti összesítése:

<u>Járás</u>	<u>alsó</u> <u>tagozat</u>	<u>felső</u> <u>tagozat</u>	<u>összesen</u>
Központi	1700	1519	3219
Dombóvári	869	905	1774
Dunaföldvári	3004	1728	4732
Simontornyai	801	931	1732
Tamási	621	547	1168
Völgységi	1290	823	2113
Tolna megye	8285	6453	14738

18. sz. táblázat

Az érettségizett tanulók pályairányulása

<u>Az érettségi vizsga éve</u>	<u>I p a r</u>			<u>Mezőgazdaság</u>				<u>Közgazd.</u>
	mérnök	bányász	egyéb	gazda-tiszt	kertészeti	erdészeti	egyéb	
1943	11	1	2	1	1	1	1	6
1944	8	1	3	1	2	1	1	1
1945	9	1	2	1	1	1	4	9
1946	23	1	3	1	1	1	7	5

	<u>Keresk.</u>	<u>Közl.</u>	<u>Közigazg.</u>		
			jogász	jegyző	tisztv.
1943	2	1	15	2	4
1944	1	1	2	2	1
1945	2	1	10	1	1
1946	12	2	3	1	3

	<u>Művelődésügy</u>				<u>Egészségügy</u>		
	tanár	tanító	óvónő	T.F.	orvos	állat-orvos	gyógy-sze-rész
1943	6	1	1	1	9	1	2
1944	1	1	1	2	15	1	1
1945	4	2	1	2	22	1	1
1946	27	4	1	2	27	1	2

<u>Az érettségi vizsga éve</u>	<u>Fegyveres szolgálat</u>		<u>Diplomata</u>		<u>Egyházi szolgálat</u>
	hon- védség	ren- dőrség	Keleti Akad.	dipl.	pap
1943	15	1	1	1	2
1944	1	1	1	1	1
1945	1	2	1	1	4
1946	2	1	1	1	7

	<u>Egyéb</u>	<u>Nem tanul tovább</u>	<u>Összesen</u>
1943	3	1	82
1944	1	1	42
1945	8	3	84
1946	9	10	144

15.2. A felhasznált irodalom

1. A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai, 1944-1948. Kossuth Könyvkiadó 1968. /Rövidítve:Határozatok/
2. Dr. Ágoston György: Emeljük elméleti színvonalunkat. Megjelent a Pedagógus Értesítő IV. évfolyam 19. számában, 1948. október 1.-én
3. K.Balog János: Tolna megye felszabadítása. Megjelent a Tanulmányok Tolna megye történetéből IV.kötet 25. oldal. Kiadta a Tolnamegyei Levéltár Szekszárd 1972 /Rövidítve: K.Balog/
4. Dokumentumok a magyar közoktatás reformjáról /1945-1948/ Kossuth Könyvkiadó, 1979 /Rövidítve: Dokumentumok 1979/
5. Dr. Gosztonyi János: Bevezetés. Megjelent az Államosítás közoktatásunkban c. könyvben. Kiadta a Tankönyvkiadó, Budapest 1976. /Rövidítve: Dr. Gosztonyi/
6. Dr. Horváth Márton: A népi demokrácia közoktatási rendszere 1945-1948. Tankönyvkiadó, Budapest, 1975. /Rövidítve: Dr. Horváth/
7. Dr. Horváth Márton: A közoktatáspolitikai és a közép fokú oktatás a fordulat évéig. Megjelent: 30 év neveléstudomány és művelődéspolitikai c. könyvben. Kiadta a Magyar Pedagógiai Társaság 1975

8. Iskolai évkönyvek
9. Dr. Jóboru Magda: Köznevelésünk felszabadulás utáni történetének néhány kérdése /1945-1948/. Megjelent a Pedagógiai Szemle 1979. októberi 10. számában /Rövidítve: Jóboru/
10. Dr. Kolta László: A bonyhádi Petőfi Sándor Gimnázium története 1806-1956. Kiadta a Tolna-megyei Tanács év nélkül. /Rövidítve: Dr. Kolta/
11. Dr. Kornidesz Mihály: Középiskolai képzésünk a felszabadulás utáni években /1945-1946/. Megjelent a Pedagógiai Szemle 1979. decemberi számában /Rövidítve: Kornidesz/
12. Magyar Népoktatás Kiadta a M.kir.Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest 1928.
13. Magyar Statisztikai Évkönyv 1947. XIV. évf. /Rövidítve: MSt. 1947/
14. Dr. Máté János: Tolna megye gazdasági, szociális és kulturális fejlődése a felszabadulástól napjainkig. Megjelent a Tolnamegyei Népujság 1969. december 2.-i számában /Rövidítve: Máté 1969/
15. Pedagógia Tankönyv a pedagógiai gimnáziumok számára 1949. Kiadta a Tankönyvkiadó Nemzeti Vállalat Budapest, 1949. /Rövidítve: Pedagógia 1949/

16. Dr. Simon Gyula: Felszabadult nevelésügyünk huszonöt évéről Megjelent: 30 év neveléstudomány és művelődéspolitikai c. könyvben. Kiadta a Magyar Pedagógiai Társaság 1975. /Rövidítve: Dr. Simon/
17. Szekszárdi járás 25 éve 1945-1970. Kiadja az MSZMP Szekszárdi Járási Végrehajtó Bizottsága 1978. /Rövidítve: SZD-i j. 25 éve/
18. 25 éves a tamási Béri Balogh Ádám Gimnázium 1947-1972. Szerkesztette: Szabó József igazgató /Rövidítve: Tamási Gimnázium/
19. Tolnamegyei Néplap 1945-1948 évek /Rövidítve: Tm.Nl.:/
20. Tolnamegyei Hírlap 1947 /Rövidítve: Tm.H. 1947/
21. Tolnamegye 1948 /Rövidítve: Tm.1948/
22. Tolnamegyei Kis Ujság 1948 /Rövidítve: Tm.K.U. 1948/
23. Dr. Vadas Ferenc: Művelődés c. tanulmány. Megjelent a Szekszárd c. könyvben. Kiadta Szekszárd Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága 1974 november / Rövidítve: Dr. Vadas/

15.3. Jegyzetek

1. Máté 1969, 3.o.
2. MSt. 1947. 58-59.o.
3. MSt. 1946, 44-45.o.
4. Dr. Gosztonyi
5. TmL.. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
58/1945. sz. jelentése /Szekszárd, 1945.
február 14./ A táblázat e dokumentum alap-
ján készült.
6. Ugyanott.
7. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
58/1945. sz. jelentése /1945. február 14./
8. Dr. Horváth 73.o.
9. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
58/1945. sz. jelentése /1945. február 14./
10. Magyar Népoktatás 352-354. o. Kiadta a M.kir.
Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Buda-
pest, 1928.
11. MSt. 1947. 56-57.o.
12. Magyarország művelődési viszonyai 1945-1958.
5.o., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1960.
Idézi Dr. Horváth Márton.
13. Dr. Máté 1969. /Tolnamegyei Népujság 1969.
december 3.-i, 4.-i számai/
14. MSZMP Tolnamegyei MB Archivuma 1. fond 2. őr-
zési egység 1959

15. A táblázat a következő források alapján készült:
- A bonyhádi evangélikus gimnázium évkönyve az 1943/44. iskolai évről. Közzéteszi: Zerinváry János igazgató
 - A dombóvári kir. kat. Eszterházy Miklós nádor Gimnázium évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Közzéteszi: Szanyi István igazgató.
 - A gyönki református gimnázium évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Közzéteszi: Dr. Tüske Béla igazgató.
 - A Szekszárdi M.kir.Állami Garay János Gimnázium és a M.kir. Állami Német Tanítás nyelvű Gimnázium évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Szerkesztette: Szenté László mb. igazgató.
16. Dr. Máté 1969. /Tolnamegyei Népujság 1969. december 9. 3.o./.
17. Ugyanott.
18. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség 58/1945. sz. jelentése /1945. február 14./
19. Ugyanott.
20. A kimutatás a következő évkönyvek alapján készült:

- A Tamási "Vas Gereben" államilag segélyezett
községi koedukációs Polgári Fiú- és Leányis-
kola évkönyve az 1942-43. tanévről. Szerkesz-
tette: Hodossy Mária h. igazgató.
- A szekszárdi államilag segélyezett községi
polgári fiúiskola évkönyve az 1943-44. tan-
évről. Szerkesztette: Nagy Sándor igazgató.
- A Tolnai M.kir. Állami Koedukációs Polgári
Fiú- és Leányiskola évkönyve az 1943-44. tan-
évről. Szerkesztette: Nagy Vilma igazgató h.
- A szekszárdi államilag segélyezett községi
polgári leányiskola és a vele kapcsolatos
szaktanfolyam évkönyve az 1942-43. tanév-
ről. Szerkesztette: Theiszen János igazgató.
- Depaul Szent Vince Szeretetleányai /Irgalmas
Nővérek/ Bonyhádi Immaculata Intézete R.Kat.
Polgári Leányiskolájának évkönyve az 1943-44.
iskolai évről. Szerkesztette: Bauer József
apát-plébános igazgató.
- A Paksi Magyar Királyi Állami Polgári Fiú-
és Leányiskola évkönyve az 1943-44. tanévről.
Szerkesztette: Veress Gábor igazgató, tanul-
mányi felügyelő.

21. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség

58/1945. sz. jelentése /1945. február 14./

22. A táblázat a bonyhádi ev., a dombóvári rk., a gyönki ref. és a szekszárdi áll. gimnáziumok 1943-44. tanévi iskolai évkönyvei alapján készült.
23. MSZMP Tolnamegyei MB Archivuma 1.fond. 2.őrzési egység, 1959.
24. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség 58/1945. sz. jelentése /1945. február 14./
25. Pedagógia 149-154.o.
26. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség 58/1945. sz. jelentése /1945. február 14./
27. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség 1947. október 27.-én kelt 6407/1947. tfsz. jelentése alapján.
28. Szd-i j. 25 éve 157.o.
29. A dombóvári rk. gimnázium 1943-44. iskolai évének évkönyve.
30. K.Balog: 25.o., 36.o.
31. MSt. 1947.
32. A bonyhádi ev. gimnázium 1944-45. iskolai évének évkönyve.
33. A gyönki ref. gimnázium 1944-45. iskolai évének évkönyve.
34. Határozatok 28-29.o.
35. Ugyanott 38.o.

36. Dokumentumok 1979. 15.o.
37. TmL. Plakátgyűjtemény 1945.
38. Dokumentumok 1979. 16.o.
39. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
440/1945. sz. általános utasításai az
1944-45. iskolai évre / 1945. május 20./.
40. A szekszárdi állami gimnázium 1944-45. iskolai évének évkönyve.
41. TmL. Plakátgyűjtemény 1945.
42. A gyönki ref. gimnázium évkönyve az 1944-45. iskolai évről.
43. A bonyhádi ev. gimnázium évkönyve az 1944-45. iskolai évről.
44. A bonyhádi ev. gimnázium igazgatójának jelentése az 1945. első félévi oktató-nevelő munkáról. Dokumentumok 1979.81.o.
45. A dombóvári rk. gimnázium igazgatójának jelentése az 1945. első félévének oktató-nevelő munkájáról. Dokumentumok 1979. 81-83.o.
46. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
440/1945. tfisz. jelentése a népiskolák helyzetéről az 1944-45. tanévben.
47. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
2035/1945. sz. jelentése az állami népiskolák
1945-46. tanévi benépesítésével kapcsolatos

adatokról /1945. október 4./.

48. Dokumentumok 1979., 219-220.o. 67/B dokumentum.
49. Dokumentumok 1979., 20-21.o.
50. Dokumentumok 1979., 220.o., 67/C dokumentum.
51. Dokumentumok 1979., 301.o., 94.sz. dokumentum.
52. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
4811/1946. sz. jelentése az általános iskolák helyzetéről /1946. október 8./.
53. Dokumentumok 1979., 1976-178.o., 51. sz. dokumentum.
54. Dokumentumok 1979., 436.o., 136. sz. dokumentum.
55. Dokumentumok 1979., 439-440.o., 138. sz. dokumentum.
56. Dokumentumok 1979., 440.o., 139. sz. dokumentum.
57. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
58/1945. sz. jelentése / 1945. február 14./
58. 11511/1945. vkm. sz. rendelet. Megjelent
1945. szeptember 10.
59. Dokumentumok 1979., 390.o., 116. sz. dokumentum.

60. Dokumentumok 1979., 404.o., 121. sz. dokumentum.
61. Dokumentumok 1979., 527.o., 159. sz. dokumentum.
62. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
1492/1947. sz. irata a Tengőd-Hékut pusztán
létesítendő állami népiskola tárgyában.
63. Dr. Kolta 34-40.o.
64. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
1630/1946. sz. jelentése a kislétszámú osztályok
és növendékek számáról /1946. május 24./.
65. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
4461/1946. tfesz. jelentése az általános iskolák V-VI. osztályainak megnyitásáról a gimnáziumok és polgári iskolák I-II. osztályai helyett /1946. október 7./.
66. Ugyanott.
67. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
4461/1946. tfesz. jelentése az általános iskolák V-VI. osztályainak megnyitásáról a gimnáziumok és polgári iskolák I-II. osztályai helyett /1946. október 7./.
68. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
770/1947. tfesz. jelentése az általános iskolák
szervezéséről / 1946. február 17./.

69. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
1223/1947. sz. jelentése az állami nép-
iskolákról /1947.március 3./.
70. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
6181/1947. sz. jelentése a pécsi rk. egyház-
megye püspöki hivatalának a Tolna vármegye
területén működő állami általános és népisko-
lák adatairól /1947. október 29./.
71. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
6407/1947. tfesz. jelentése Tolna vármegye
azon iskoláiról, ahol a felső tagozat tel-
jesen kiépült és szakoktatás folyik legalább
6 nevelővel /1946. október 27./.
72. Ugyanott.
73. Dokumentumok 1979., 25-36.o.
74. Ugyanott.
75. Dokumentumok 1979., 40-43.o.
76. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
4811/1946.sz. jelentése.
77. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
4461/1946. tfesz. jelentése, valamint a
bonyhádi ev., a dombóvári rk., a gyönki ref.
és a szekszárdi áll. gimnázium; a szekszárdi,
a paksi állami kereskedelmi középiskola év-
könyveinek adatai alapján.

78. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
770/1947. tfesz. jelentése.
79. A VKM 1883/1945. sz. utasítása / 1945. április 19./ . Dokumentumok 1979., 186.o.,
55/B dokumentum.
80. Ugyanott.
81. Dokumentumok 1979., 188.o., 55/C dokumentum.
82. Dr. Jóboru 869.o.
83. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
440/1945. tfesz. jelentése a népiskolák helyzetéről az 1944-45. tanév alapján.
84. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
4811/1946. sz. jelentése.
85. Dokumentumok 1979., 264.o., 79.sz. dokumentum.
86. Ugyanott 48-53.o.
87. Tm.Nl. 1945. december 8., 4.o. MKP pártnap
c. cikk.
88. Határozatok 270.o.
89. TmL. Tolnavármegyei Nemzeti Bizottság 604. sorszá-
mú / 1946. november 4./, 736. sorszá-
mú /1946. november 9./ és 757. sorszá-
mú /1946. november 18./ iratai.
90. Tm.Nl. 1948. február 1. vasárnap. Különkiadás 3.o.
91. TmL. Kölesdi NB iratai 1946. /1946. október 28./
92. TmL. Gyönki NB iratai 1947. év 58. szám.

93. Tm.Nl. 1947. március 8., 3.o.
94. Tm.Nl. 1948. március 3.
95. Tm.Nl. 1947. március 15., 2.o. A megyei adatokat a Tolnamegyei Hírlap 1947. december 10-i száma közli.
96. TmL. Tolnai NB iratai 1947. év /1947. június 16./.
97. TmL. Dombóvári járási és községi NB iratai 141/1947. nb.
98. TmL. Dombóvári járási és községi NB iratai 36/1948. nb.
99. Tm.Nl. 1946. március 2., 4.o.
100. Tm.Nl. 1946. december 14., 3.o.
101. Dokumentumok 1979., 543.o., 166/B dokumentum.
102. TmL. Dombóvári járási és községi NB iratai 95/1947-48. sz.
103. TmL. Bátai NB iratai 1947. év /1947. január 20./.
104. Tm. 1948. június 2., 3., 9. számai, 3.o.
105. Tm. 1948. május 26., 1.o.
106. Tm. 1948. június 2., 3.o.
107. Tm. 1948. május 26., 10.o.
108. Tm. 1948. június 9., 10.o.
109. Tm. 1948. június 16., 5.o.
110. Tm. 1948. június 16., 3.o.
111. Határozatok 600.o.
112. Dr. Vadas 103.o.

- 113. Tm.K.U. 1948. november 6., 2.o.
 - 114. Tm.Nl. 1947. február 15.
 - 115. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
58/1945. sz. jelentése /1945. február 14./.
 - 116. TmL. Szekszárd városi NB iratai 1945.
 - 117. Tm.Nl. 1945. november 17., 2-3.o.
 - 118. TmL. Alispáni iratok 6743/1948. és a Tolnavármegyei Nemzeti Bizottság 1420. sorszámú /1948. június 4./ irata.
 - 119. TmL. Dunaföldvári NB iratai 1946. év
/1946. július 14./
 - 120. TmL. Tolnavármegyei NB 833. sorszámú /1946.
július 5./ irata.
 - 121. TmL. Pálfai NB iratai 22/1945. /aug.15. és
a Kölesdi NB iratai /1946. július 26./
 - 122. Dr. Vadas 108.o.
 - 123. Tamási Gimnázium 5-8.o.
 - 124. A Paksi Állami Kereskedelmi Középiskola évkönyvei az 1946/47. és 1947/48. tanévekről.
 - 125. A bonyhádi ev. kereskedelmi középiskola évkönyvei az 1945/46. és 1946/47. tanévekről.
 - 126. A Szekszárdi Állami Kereskedelmi Középiskola évkönyvei az 1946/47. és 1947/48. tanévekről.
 - 127. Az idézett iskolai évkönyvek adatai.
-

128. Dr. Kornidesz 1070-1074.o.
129. Dr. Horváth Márton: A közoktatáspolitikai és a középfokú oktatás a fordulat évéig. Megjelent: 30 év neveléstudomány és művelődéspolitikai. Kiadta a Magyar Pedagógiai Társaság, 1975.
130. Tm.Nl. 1947. augusztus 2., 2.o.
131. Tamási Gimnázium 5-8.o.
132. Dokumentumok 1979., 12-20.o.
133. Dr. Jóboru 873-874.o.
134. A Szekszárdi Állami Kereskedelmi Középiskola évkönyve az 1947-48. tanévről.
135. A Paksi Állami Kereskedelmi Középiskola évkönyve az 1947-48. tanévről.
136. Tamási Gimnázium 7-8.o.
137. Tm.K.U. 1948. szeptember 4., 3.o.
138. Dr. Kolta 39-40.o.
139. A dombóvári rk. gimnázium évkönyve az 1943-44. iskolai évről.
140. Dr. Jóboru 873-874.o.
141. Tm.L. Tolnavármegyei NB 837. sorszáma /1946. július 15./ irata.
142. Tm.H. 1947. december 23. "Amiről írni kell ... " c. cikkből.

143. TmL. Tolnavármegyei NB 716. sorszámu
/1946. szeptember 4./ irata.
144. TmL. Szekszárd város NB iratai 1946. év
/1946. szeptember 5./.
145. Tm.Nl. 1946. szeptember 21., 3.o.
146. Tm.Nl. 1946. december 21., 3.o. A szekszárdi Béri Balogh Ádám Népi Kollégium megnyitása c. cikk.
147. Tm.Nl. 1947. január 18., 3.o. Látogatás a szekszárdi népi kollégiumban c. cikk.
148. Tm.Nl. 1947. március 19., 3.o. Megnyitotta kapuit a gyönki Dózsa György népi kollégium c. cikk.
149. TmL. Hőgyészi NB iratai 1946. augusztus 18.
150. TmL. Szekszárd város NB iratai 1947. május 27.
151. TmL. Bonyhádi NB iratai 6557/1946. /1947. február 10./
152. TmL. Kölesdi NB iratai 1946. november 17.
153. Tm. 1948. június 23., 3.o.
154. TmL. Tolnavármegyei Tanfelügyelőség 4757/1948. sz. irata.
155. TmL. Dombóvári járási és községi NB iratai 118/1947.nb.
156. Tm. Nl. 1947. május 14., 2.o. Leszavazták a kisközségi napköziotthon tervét a nagyszokolyi

képviselőtestületben c. cikk.

157. Tm.Nl. 1947. május 21., 1.o.

158. A bonyhádi ev., a dombóvári rk., a gyönki ref. és a szekszárdi áll. gimnázium, valamint a szekszárdi és a paksi állami kereskedelmi középiskola évkönyveinek adatai alapján.

159. Dr. Jóboru 875-876.o.

160. Az idézett iskolai évkönyvek alapján.

161. Dokumentumok 1979., 140.o., 37/A dokumentum.

162. Dr. Kolta 37-38.o.

163. Ugyanott.

164. Dr. Kolta 58. o.

165. Tamási Gimnázium 8.o.

166. Dr. Kolta 37-38.o.

167. Tm.Nl. 1946. április 27.

168. TmL. Alispáni iratok 7339/1946.

169. Tm.Nl. 1946. május 4.

170. Tm.Nl. 1947. április 23. és április 30. számai.

171. Tm.Nl. 1948. március 3.

172. Tm. 1948. május 26., 4.o.

173. Tm.Nl. 1947. augusztus 2., 4.o. Ujgazdák műveltek a hadifogoly tanító földjét c. cikk.

174. Dr. Kolta 38-39.o.

175. Tm.Nl. 1948. február 6., 2.o. Hogyan képzei el a szakcsi tanító a köztársaság ünnepét ? c. cikk.

176. Tm. 1948. november 24., 2.o. Kisvejkai tanító
"nyilatkozik" a demokráciáról c. cikk.
177. Tm. 1948. november 10., 2.o. Zombai tanítók
és a demokrácia c. cikk.
178. TmL. Tolnavármegye kir. Tanfelügyelőség
3101/1945. sz. jelentése a VKM-nek /1945. no-
vember 26./.
179. Dr. Jóboru 870-971.o.
180. Ugyanott. Az idézet a Köznevelés 1947. ápri-
lis 15-i számában.
181. TmL. Plakátgyűjtemény 1945.
182. Dokumentumok 1979., 479.o., 150/B dokumentum.
183. Dokumentumok 1979., 477-478.o., 150/A dokumentum.
184. Dokumentumok 1979, 43-47.o.
185. TmL. Tolnavármegye Tanfelügyelősége 3207/1947.
tfsz. jelentése /1947. június 2./.
186. TmL. Tolnavármegye Tanfelügyelősége 4257/1947.sz.
Az 1947. június 14-én kelt főigazgatói jóváha-
gyás a tanfolyamra felvett tanítókról.
187. Magyar Közlöny 1950. év 412.o.
188. Tm.Nl. 1947. június 18., 3.o.
189. Dokumentumok 1979., 669-670.o.
190. Tm.H. 1945. április 21.
191. Tm.Nl. 1946. október 12., 2.o.
192. Tm.Nl. 1946. október 26., 2.o.
193. TmL. Alispáni iratok 2885/1948.
194. Dr. Simon 215-219.o.

15.4. A dolgozatban használt rövidítések

áll.	= állami
ált.isk.	= általános iskola
áll.seg.	= államilag segélyezett
EPOSZ	= Egyesült Parasztifjúság Országos Szövetsége
ev.	= evangélikus
FÉKOSZ	= Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége
FKGP	= Független Kisgazdapárt
FM	= Földművelésügyi Minisztérium
Ft	= forint
gimn.	= gimnázium
h.ig.	= helyettes igazgató
közs.	= községi
kir.	= királyi
MADISZ	= Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség
MKP	= Magyar Kommunista Párt
ME	= Miniszterelnökség
MINSZ	= Magyar Ifjúság Nemzeti Szövetsége
MNDSZ	= Magyar Nők Demokratikus Szövetsége
MSZMP	= Magyar Szocialista Munkáspárt
NB	= Nemzeti Bizottság
NPP	= Nemzeti Parasztpárt

népisk.	= népiskola
NISZ	= Népi Ifjúsági Szövetség
o.	= oldal
OKT	= Országos Közoktatási Tanács
polg.isk.	= polgári iskola
ref.	= református
rk.	= római katolikus
SZDP	= Szociáldemokrata Párt
TML.	= Tolna Megyei Levéltár
tfsz.	= tanfelügyelői szám
UFOSZ	= Ujbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége
ur.rk.	= uradalmi római katolikus
VKM	= Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium